

גורגיאס

המשוחחים: קליקלס, סוקראטס, כירסון, גורגיאס, פולוס

קאליקלס: אל מלחמה-וקרב, סוקראטס, אומרים כי מוטב להגיע כך.

סוקראטס: האמנם, על פי הפתגם, באים אנחנו כתום החג ובמאוחד?

קאליקלס: ואחרי חג משוכלל עד מאוד. הלא בנאום ארוך ונאה הופיע גורגיאס לפנינו אך זה-עתה.

סוקראטס: אכן, קאליקלס, אשם כיריפוני הלז שכפה עלינו להשתהות בכיכר-השוק.

כיריסון: אין בכך כלום, סוקראטס: אני גם אדאג לתיקונו של דבר. הלא גורגיאס ידיד הוא לי עד כדי שיופיע לפנינו, עכשיו, אם טוב בעיניך, או לכשתרצה, בפעם אחרת.

קאליקלס: וכי מה, כיריפון? כלום חפץ סוקראטס לשמוע את גורגיאס?

כיריסון: הלא דווקא לשם כך הגנו כאן.

קאליקלס: ובכן, אם רצונכם לבוא אלי הביתה — הלא אצלי מתגורר גורגיאס, ושם יופיע לפניכם.

סוקראטס: טובה הצעתך, קאליקלס. אך האם יאות לשוחח אתנו? כי יש ברצוני להיוודע מפיו, מה כוח אומנותו של האיש, ומה תורה הוא מכריז ומורה; בשאר דבריו יופיע לפנינו, כפי שאמרת, בפעם אחרת.

קאליקלס: אין טוב מלשאול את פיו, סוקראטס. כי גם הוא כלל בהופעתו את הדבר הזה, וביקש זה עכשיו מהנמצאים בבית.

י ע"י „אפולוגיה“ הערה 8. חי עדיין בזמן שאפלטון פירסם את הדיאלוג.
י ע"י „אפולוגיה“, הערה 12.

שכל אשר שאלה לו ישאל את פיו, והבטיח להשיב על הכל.
 סוקראטס: אכן, איש-בשורה אתה! אנא, כיריפון, שאל אותו.

כיריפון: מה אשאל?

סוקראטס: מה הוא.

כיריפון: מה פירוש דבריך?

סוקראטס: כי אילו אומנותו עשיית-נעליים, היה משיב
 שסנדלר הוא; או אינך מבין מה כוונתי?

כיריפון: מבין אני וגם אשאל. הגד-נא לי, גורגיאס: האמת
 אומר קאליקלס הלז כי הכרזת שתשיב על כל מה שישאלך
 השואל?

גורגיאס: אמת, כיריפון; וגם עכשיו הכרזתי על כך, והנני
 טוען כי שנים רבות לא שאלני איש שאלה חדשה.

כיריפון: אם כך, ודאי משיב אתה בנקל, גורגיאס?

גורגיאס: הרשות בידך, כיריפון, להתנסות בדבר.

פולוס: בחיי זיוס! אך אם טוב עליך, כיריפון, התנסה-נא בי.
 הרי דומני שכבר נתעייף גורגיאס, לאחר שהרצה זה-העתה
 דברים מרובים כל כך.

כיריפון: וכי מה, פולוס? כלום סבור אתה שתיטיב להשיב
 מגורגיאס?

פולוס: וכי מה בכך, ובלבד שאשיב לך די צרכך.

כיריפון: אין בכך כלום, וכיון שרצונך בכך, השב-נא אתה.
 פולוס: שאל.

כיריפון: הנני שואל: אילו היה גורגיאס מומחה באומנותו
 של אחיו הירודיקוס, מה תואר היינו מכנים לו בצדק? וכי לא
 תוארו של הלה?

פולוס: בוודאי.

כיריפון: ואילו אמרנו כי רופא הוא, כי אז היתה זו אמירה
 כשורה?

פולוס: כן.

כיריפון: ואילו היה בקי באומנותו של אריסטופון בן

אגלאופוני או בשל אחיו של זה, מה כינוי נכון נכנהו אז?
פולוס: מובן שצייר.

כיריפון: ועכשיו: לאחר שהוא מומחה באיזו אומנות, מה
שם נכון נקרא לו?

פולוס: כיריפון, יש בבני האדם אומנויות לרוב, שנתגלו להם
מתוך נסיונותיהם בדרך הנסיון; שאם יש בנו נסיון, נלך בדרך-
חינו כפי שנתאמן, ואם אין — כפי שנודמן. ומכל האומניות
הללו אוחז לו זה בזו וזה בזו, וזה כך וזה באופן אחר, אולם
בטובות ביותר אוחזים הטובים ביותר. עם אלה נמנה גם
גורגיאס הלז, וחלק לו בנאה שבאומניות.

סוקראטס: נאה הוא, גורגיאס, כפי הנראה, כשרון-דיבורו
של פולוס. אלא שאין הוא מקיים הבטחתו לכיריפון.

גורגיאס: הכיצד, סוקראטס?

סוקראטס: נראה לי שאינו משיב כלל על השאלה.

גורגיאס: אם כן, שאל אותו אתה, אם רצונך בכך.

סוקראטס: לא אשאלנו אם אתה עצמך נכון להשיב, שאז
רצוי לי הרבה יותר לשאול אותך. הרי כבר נתברר לי ממה
שאמר פולוס, כי יותר משמאומן הוא בדיאלקטיקה מאומן הוא
במה שנקרא ריטוריקה.

פולוס: משום מה, סוקראטס?

סוקראטס: משום שלשאלת כיריפון, ששאל אותך, פולוס,
מהי האומנות שגורגיאס מומחה בה, הנך מהלל את אומנותו,
כאילו יש מי שמגנה אותה, אך מהי — על כך לא השבת.

פולוס: כלום לא השבתי שהיא הנאה בכולן?

סוקראטס: אמנם כן. אך אין איש שואל כיצד עשויה אומנותו
של גורגיאס, אלא מה היא, ומה שם יש לכנות לגורגיאס.
וכדוגמת מה שהציג לך כיריפון קודם לכן, ואתה השבת לו יפה
ובקיצור, כך הגד-נא גם עכשיו, מה היא אומנות זאת, וכיצד

צייר ממשפחת הציירים הידועה שבאי תאסוס; אחיו הוא הצייר
פוליגנוטוס המסורס (עי' „איאון“, הערה 6).

עלינו לכנות לגורגיאס. אך מוטב, גורגיאס, שאתה עצמך תגיד לנו, כיצד יש לכנותך, לאחר שנתמחית באומנות של מה?

גורגיאס: בריטוריקה, סוקראטס.

סוקראטס: יש, איפוא, לכנותך ריטור?

גורגיאס: וריטור טוב, סוקראטס, אם יש ברצונך לכנותני, כדברי הומירוס, כמה שאני „מתהלל להיות“.

סוקראטס: וזהו רצוני.

גורגיאס: אם כן, כנה אותי כך.

סוקראטס: וכי לא נגיד עליך, שיש בידך לעשות גם אחרים לריטורים טובים?

גורגיאס: כך אני מכריז עלי, לא כאן בלבד, אלא גם במקומות אחרים.

סוקראטס: והאם תחפוץ, גורגיאס, להמשיך עד לסוף כדרך שאנחנו משוחחים עכשיו, מתוך שאלות ותשובות, ולדחות לפעם אחרת את הנאומים הארוכים, כפי שהחל בהם פולוס? וכשתבטיח, עמוד בדיבורך, והיה נכון להשיב על כל שאלה בקצרה.

גורגיאס: סוקראטס, יש כמה תשובות שמן ההכרח להאריך בהן, אף על פי כן אנסה לתתן ככל האפשר בקצרה. שהרי גם מעלה זאת ישנה בי, כפי שאני טוען: שום אדם לא יאמר אותם העניינים בקיצור נמרץ יותר ממני.

סוקראטס: לכך הזדקק, איפוא, גורגיאס, והצג לפני עכשיו את הדבר הזה, את הדיבור הקצר, ואת הדיבור הארוך תציג בפעם אחרת.

גורגיאס: כך אעשה, ותודה שמעולם לא שמעת אדם המקצר יותר.

סוקראטס: הבה, איפוא: אתה טוען שהנך מומחה בריטוריקה, ושאתה עושה גם את זולתך לריטור. הריטוריקה הזאת — באיזה ענין מהעניינים עוסקת היא? כשם שהאריגה עוסקת בעשיית הבגדים, לא כן?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: והמוסיקה — בחיבור נגינות?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: בחיי הירה, גורגיאס: מתפעל אני מתשובותיך. שאתה מקצר בהן ככל האפשר.

גורגיאס: וסבורני, סוקראטס, שאני עושה זאת בהגינות רבה.

סוקראטס: כדברייך כן הוא. וכעת השב־נא לי באותה דרך עצמה גם על הריטוריקה: באיזה ענין מהעניינים עוסקת היא? גורגיאס: בדיבור.

סוקראטס: באיזה דיבור, גורגיאס? כלום בזה המבאר לחולים, כיצד עליהם לחיות כדי שיחלימו? גורגיאס: לא.

סוקראטס: ובכן, לא כל דיבור הוא עניינה של הריטוריקה? גורגיאס: ודאי שלא.

סוקראטס: אולם היא נותנת לבעליה את היכולת לדבר? גורגיאס: כן.

סוקראטס: וגם לדעת אותם העניינים שבהם ידובר? גורגיאס: כמובן.

סוקראטס: וכי לא הרפואה, שהזכרנוה זה עתה, נותנת לבעליה יכולת לדעת את ענייני החולים, ולדבר בהם? גורגיאס: בהכרח.

סוקראטס: גם הרפואה עוסקת, איפוא, כפי שמסתבר, בדיבור.

גורגיאס: כן.

סוקראטס: בדיבור שעניינו המחלות?

גורגיאס: אמנם כן.

סוקראטס: וכי אין הגימנאסטיקה עוסקת גם היא בדיבור; בזה שעניינו מצבם הטוב והרע של הגופים? גורגיאס: בוודאי.

סוקראטס: וגם שאר אומנויות, גורגיאס, כך טיבן; כל אחת מהן עוסקת בדיבור, באותו ענין שהוא עניינה של כל אומנות ואומנות.

גורגיאס: כנראה.

סוקראטס: ומשום מה אינך קורא, איפוא, לשאר אומנויות שעוסקות בדיבור בשם ריטוריקה, לאחר שאתה קורא "דיטוריקה" לזו שתעסוק בדיבור?

גורגיאס: הסיבה היא, סוקראטס, שכמעט וכל מומחיותן של שאר אומנויות היא במלאכת-יד ובפעולות כיוצא בדבר, ואילו לריטוריקה אין שום מלאכה שכזאת, וכל פעולתה ותכליתה נעשית על ידי דיבור. על כן סבור אנוכי, שהריטוריקה עוסקת בדיבור, והנני טוען שבצדק אני אומר כך.

סוקראטס: אולי מבין אנוכי עכשיו, מה יש בדעתך לכנותה? אך עוד מעט אדע זאת ביתר דיוק. הגד-נא לי: יש לנו אומנויות, לא כן?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: בין כל האומנויות יש, כמדומני, כאלו שעיקרן העשייה והן זקוקות לדיבור מועט, ואחרות אף אינן זקוקות לדיבור כלל, ומבצעות מלאכתן גם בשתיקה, כגון הציור והפיסול ודבות שכמותם. לכאלה אתה מתכוון, כפי שנראה לי, באותן האומנויות שאין הריטוריקה חלה עליהן. לא כן?

גורגיאס: יפה מאד שיערת, סוקראטס.

סוקראטס: אולם יש אומנויות אחרות המבצעות הכל בכוח הדיבור, ונוסף לכך כמעט ואינן זקוקות לשום מעשה, או למעשה מועט מזער, כגון אריתמטיקה וחשבון וגיאומטריה והמשחק בפסיפסין והרבה אומנויות אחרות, שבאחדות מהן שקולים הם הדיבור והמעשה, וברובן אף גדול יותר חלקו של הדיבור, ובכללו של הדבר נעשית כל פעולתן ותכליתן בכוח דיבורים. בין אלה אתה מונה, כמדומני, את הריטוריקה.

גורגיאס: אמת אתה אומר.

סוקראטס: אולם חושבני שלא תרצה לקרוא אף לאחת מאלה ריטורית, הגם שעל פי דבריך האומנות המבצעת את תכליתה על ידי דיבור, היא ריטוריקה, ומי שחפץ להציק לך בוויכוח, יכול היה לטעון: "לאריתמטיקה אתה קורא, איפוא, ריטוריקה, גורגיאס?" אך אינני סבור שהתכוונת לקרוא לאריתמטיקה או לגיאומטריה אומנות ריטורית.

גורגיאס: נכונה סברתך, סוקראטס, ובצדק אתה משער כך. סוקראטס: ובכן, סיים-נא גם אתה את התשובה על מה ששאלתי. מאחר שהריטוריקה היא אחת מאומנויות אלו המזדקקות על פי הרוב לדיבור, ויש גם אחרות מאותו מין, נסה-נא לומר, מה עניינם של אותם הדיבורים שבהם מבצעת הריטוריקה את תכליתה. כאילו שאלני השואל על אחת האומנויות שהזכרנו אותן זה-עתה: "סוקראטס, מהי האריתמטיקה?" והייתי משיב, כפי שהשבת כעת, שהיא אחת האומנויות המבצעות את תכליתן על ידי דיבור. ואילו חזר ושאל: "דיבור בענין מה?" הייתי אומר בענין זוג ופרט, כדי כמה הם עולים בכל מקרה ומקרה. ואילו חזר ושאל: "והחשבון, מה אומנות הוא לדבריך?" הייתי אומר שגם הוא מן האומנויות המבצעות הכל בכוח דיבור. ואילו המשיך ושאלני: "באיזה ענין?" הייתי אומר בלשון ההסתייגויות⁴ המוצעות באסיפות-העם: "משאר בחינות דומה החשבון לאריתמטיקה" (כי עניינו הוא אותו ענין, הזוג והפרט), "אלא שיש ביניהם הבדל זה, שהחשבון מעיין כיצד מתייחסים בגודלם מספרי זוג ופרט הן אל בני סוגם הן אל בני הסוג השני". ואילו שאלני השואל על חכמת התכונה, ועל תשובתי שגם זו מבצעת הכל בכוח דיבור, היה אומר: "באיזה ענין הוא דיבורה של חכמת התכונה, סוקראטס?" הייתי אומר: "בענין תנועותיהם של הכוכבים והשמש והירח, כיצד הן מתייחסות זו אל זו במהירותן".

⁴ "הסתייגויות" לחוקים המוצעים ע"י המועצה הועלו באסיפת-העם של אתונה בנוסח: "השאר כבהצעת המועצה, אלא ש... וכו'".

גורגיאס: ובצדק היית אומר כן, סוקראטס.
 סוקראטס: הבה, איפוא, גורגיאס, אף אתה נהג כך. הלא
 הריטוריקה נמנית עם האומנויות הפועלות ומבצעות הכל בכוח
 דיבור. או לא כן?

גורגיאס: כך הוא.

סוקראטס: אם כן, אמור-נא: במה? מהו אותו ענין בו עוסקים
 אותם הדיבורים שלהם מזדקקת הריטוריקה?
 גורגיאס: החשובים שבענייני האדם, סוקראטס, והטובים
 שבהם.

סוקראטס: אולם, גורגיאס, גם תשובתך זו יש בה מקום
 לספקות ועדיין איננה ברורה. סבורני כי במשתאות שמעת
 אנשים שרים את הזמר בו הם מונים ושרים: "בריות הגוף —
 טובה מכל, שני במעלה — יפי הגוף, שלישי הוא", כפי שאומר
 מחבר-השיר, "עושר ללא-נכל".

גורגיאס: שמע שמעתי; אך משום מה אתה מביא את השיר?
 סוקראטס: משום שמיד עלולים להתייצב עליך אומני אותם
 העניינים שבשבחם חיבר המשורר את השיר הזה: רופא ומעמל
 ואיש-עסקים, ופתח הרופא ואמר: "סוקראטס, גורגיאס מרמה
 אותך; שכן לא אומנותו שלו עוסקת במה שטוב ביותר לבני
 אדם, אלא זו שלי"; — ואילו שאלתיו: "מי אתה המדבר כך?";
 ודאי היה משיב: "רופא". — "ומהו שבדעתך לומר? כלום
 מבצעת אומנותך את הטוב הגדול ביותר?" — "כמובן,
 סוקראטס", אולי יטען, "הלא את הבריאות היא מבצעת, ומה
 לך טוב לבני אדם מבריאות?" ואם יאמר אחריו המעמל:
 "אתפלא גם אני, סוקראטס, אם יהיה בידי גורגיאס להציג
 לפניך באומנותו טוב גדול יותר משאני בשלי"; הרי אשיב
 גם לו: "מי אתה, בן-אדם, ומה מלאכתך?" — "מעמל", יאמר,
 "ומלאכתי לעשות את האנשים יפים וחזקים בגופם". ואחרי
 המעמל ידבר איש-העסקים, ודומני אגב בזיון גמור לכל השאר:
 "צא וראה, סוקראטס, אם תגלה אצל גורגיאס או אצל כל אדם

אחר טוב גדול מעושרו" נאמר אליו: "וכי מה? כלום זה מעשה-
ידיך?" וטען: כן. "ומי אתה?" — "איש-עסקים". — "הכיצד",
נאמר; "סובר אתה שהעושר הוא הטוב הגדול ביותר לאדם?" —
"כמובן", יאמר. ואנחנו נטען: "אך הנה גורגיאס הלז חולק
עליך ואומר שאומנותו מצמיחה טוב גדול מאשר אומנותך".
וברור שלאחר מכן ישאל: "ומהו אותו טוב? ישיב-נא גורגיאסו"
ובכן, גורגיאס, שער-נא שנשאלת גם מפי אלה וגם מפי, והשב
מהו אותו ענין שלפי טענתך הוא הטוב הגדול ביותר לבני
האדם, ואותו הנך מבצע במלאכתך.

גורגיאס: הוא שלאמיתו של הדבר, סוקראטס, הנהו הטוב
הגדול ביותר, וגורם לידי כך, שבני האדם עצמם יהיו בני-
חורים, ויחד עם זה ישלטו על זולתם, כל אחד במדינתו.

סוקראטס: ולמה אתה מתכוון בזה?

גורגיאס: שיהיה בידי איש לשדל בדבריו הן את הדיינים
בבית-הדין הן את היועצים במועצה, הן את האזרחים המתכנסים
באסיפת-עם, הן בני כל ועד אחר שענייני המדינה נחרצים בו.
אכן בתוקפו של כוח זה — עבדך יהיה הרופא, ועבדך המעמל;
וכן יתגלה שאותו איש-עסקים — לטובת אחר הוא עוסק ולא
לטובת עצמו, ואף לטובתך אם יש ביכולתך לדבר ולקנות את
לבו של המון-העם.

סוקראטס: כעת, גורגיאס, קלעת למטרה וגילית איזו אומנות
היא לדעתך הריטוריקה, ואם יש בי הבנה כל שהיא, אומר אתה
שבעלת מלאכת השידול היא, ושזאת היא תכלית כל פעלה
ועיקרה. או יש בפידך לומר שהריטוריקה יכולה לעשות יותר
מאשר לנטוע אמון בלב שומעיה?

גורגיאס: בשום פנים לא, סוקראטס, אלא לדעתי הגדרת
אותה כל צרכה; הלא זה כל עיקרה.

סוקראטס: ובכן הקשב-נא, גורגיאס: היה-נא בטוח שלפי
מיטב אמונתי, אם יש אנשים המסיחים איש עם רעהו כדי

לעמוד על עצם הענין הנדון, הרי גם אני אחד מאלה, והריני משער שגם אתה.

גורגיאס: ובכן מה, סוקראטס?

סוקראטס: מיד אומר לך. אותו אמון הנובע מהריטוריקה, דע-נא שאיני יודע בבירור את כוונת דבריך אשר לטיבו ואשר לעניינים שהוא חל בהם, אבל משער אני את כוונתך גם לגבי טיבו וגם לגבי ענייניו. אף על פי כן אשאל אותך למה אתה מתכוון באותו אמון הנובע מהריטוריקה, ובאיזו עניינים חל הוא לדבריך. ולשם מה אשאל אותך שעה שיש עמי השערה, ולא אומר זאת בעצמי? לא כדי להציק לך, אלא למען השיחה, כדי שתמשך באותה דרך בה יתגלה לנו הנדון בבירור רב ככל האפשר. עיין איפוא בדבר, אם לדעתך זכאי אני לשאולך על כך; כאילו שאלתיך מי הוא הצייר זיוכסיס, ולו אמרת לי שהוא זה המצייר את התמונות, — כלום לא הייתי שואל אותך בצדק: איזו תמונות מצייר הוא והיכן?

גורגיאס: בוודאי.

סוקראטס: ולא משום שיש גם ציירים אחרים המציירים שאר תמונות רבות?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: אך אילולא היה איש מלבו זיוכסיס מצייר, יפה היתה תשובתך?

גורגיאס: כמובן.

סוקראטס: ובכן, אמור-נא גם באשר לריטוריקה: האם סבור אתה שהריטוריקה בלבד גורמת לאמון, או גם אומנויות אחרות? כוונתי לכך: המלמד ענין כל שהוא, האם משדל הוא להאמין במה שהוא מלמד או לאו?

גורגיאס: אדרבא, סוקראטס; בוודאי משדל הוא להאמין.

סוקראטס: ובכן, נשוב נא ונדבר באותן האומנויות שהזכרנון

* הצייר המפורסם, איש היראקליאה שבאיטליה הדרומית.

קודם: האריתמטיקה כלום אינה מלמדתנו, כמה מציין המספר, וכן מלמדנו הבקי באריתמטיקה?

גורגיאס: בוודאי.

סוקראטס: ובכן היא גם משדלת להאמין?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: אם כן, גם האריתמטיקה היא יוצרת אמון?

גורגיאס: כך נראה.

סוקראטס: ואם ישאלנו, איפוא, השואל: איזה אמון ובנוגע

למה? נשיב לו: אמון מתוך לימוד, בנוגע לזוג ולפרט כמה הם.

וגם בכל שאר האומנויות שהזכרנו זה-עתה, יהא בפינו להראות

שהן יוצרות אמון, איזה אמון ובנוגע למה; וכי לא כן?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: הריטוריקה איננה, איפוא, היחידה שיוצרת אמון?

גורגיאס: אמת אתה אומר.

סוקראטס: ולאחר שאין היא היחידה המבצעת את הפועל

הזה, אלא כך עושות גם אחרות, נשאל בצדק לאחר מכן, כמו

בענין הצייר, את המדבר: איזה אמון, ואמון בנוגע למה, יוצרת

אומנות הריטוריקה? וכי אינך סבור שמן הדין הוא להוסיף

ולשאל כך?

גורגיאס: סבורני שכן.

סוקראטס: השב-נא, איפוא, גורגיאס, לאחר שגם אתה סבור

כך.

גורגיאס: כוונתי לומר, סוקראטס, שהיא יוצרת את האמון

המצוי בבתי הדין ובשאר כינוסי עם רב, כפי שאמרתי גם

קודם, ובענין אותם הדברים שהם מן-הצדק ומן-העוול.

סוקראטס: גם אני שיערתי, גורגיאס, שמתכוון אתה לאמון

זה ובנוגע לדברים אלה, גורגיאס. ואל-נא תתפלא אם אשוב

מיד ואשאלך דבר ברור לכאורה, ואף על פי כן הנני מוסיף

ושואל — שכן כפי שאמרתי, כדי לקדם את השיחה כסדרה

הנני שואל; לא כדי להציק לך, אלא לבל נתרגל לחטוף איש

מפי רעהו את הדברים על סמך סברות, וכדי שתמשיך דבריך על פי הנחתך עד לסוף, ככל שתחפוז.

גורגיאס: ולדעתי נוהג אתה בדרך נכונה, סוקראטס.

סוקראטס: נעיין-נא, איפוא, גם בזה: היש משהו שאתה קורא לו "לדעת מתוך לימוד"?

גורגיאס: יש.

סוקראטס: ומשהו שאתה קורא לו "להאמין"?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: והאם "לדעת מתוך לימוד" ו"להאמין", לימוד ואמונה, — דבר אחד הם או שני דברים שונים?

גורגיאס: סבורני, סוקראטס, כי שונים הם.

סוקראטס: ויפה סברת, כפי שתכיר לדעת מכאן: אם ישאלך השואל, "האם יש, גורגיאס, אמונת-שקר ואמונת-אמת?", תאמר, כמדומני: כן.

גורגיאס: כן.

סוקראטס: וכלום גם ידיעת-שקר וידיעת-אמת?

גורגיאס: בשום פנים לא.

סוקראטס: ברור, איפוא, שאינם דבר אחד.

גורגיאס: אמת אתה אומר.

סוקראטס: אבל גם היודעים מתוך-ידיעה בטוחים בלבם וגם המאמינים?

גורגיאס: כך הוא.

סוקראטס: הנוכל, איפוא, להניח שני מיני שידול: אחד שמביא עמו אמונה ללא ידיעה, ואחד שמביא עמו ידיעה?

גורגיאס: בוודאי.

סוקראטס: ובכן, איזה מן השניים הוא השידול שמשדלת הריטוריקה בבתי הדין ושאר כינוסי עם רב בדבר מה שצודק ובלתי-צודק? שידול שמביא לידי אמונה ללא ידיעה, או מביא לידי ידיעה?

גורגיאס: ברור, סוקראטס, שהוא המביא לידי אמונה.

סוקראטס: הריטוריקה היא, איפוא, כנראה, אומנות השידול המקנה אמונה, אך איננו מלמד, בדבר מה שצודק ואיננו צודק? גורגיאס: כן.

סוקראטס: ובכן, לא איש-הוראה הוא הנואם לבתי הדין ולשאר כינוסי-עם בדבר הצדק והעוול, אלא מביא לידי אמונה בלבד. הרי גם לא ייתכן שילמד המון רב כזה בזמן קצר בעניינים חשובים כל כך.

גורגיאס: ודאי שלא.

סוקראטס: הבה, איפוא, נתבונן-נא בדברינו על הריטוריקה; כי גם אני עצמי אינני מוצא עדיין לעמוד על כוונת דברי. כשתכנס המדינה לשם בחירת רופאים או בוני אנייות או אומנים מסוג אחר, הרי לא אומן-הנאום יהא אז המייעץ! שהרי ברור שבכל בחירה ובחירה יש לבחור במי שבקי ביותר באומנותו; ואף לא כשידונו על בניין-חומות או התקנת נמלים ומספנות, — אלא האדריכלים; ושוב לא בשעת דיון על בחירת מצביאים או איזה טכסיס כנגד אויבים או כיבושה של ארץ, — שאז ייעצו אנשי הצבא ולא אנשי הנאום. או מה דעתך על כך, גורגיאס? הרי לאחר שאתה אומר, שאתה עצמך נואם ועושה גם אחרים לבעלי נאום, טוב אשר ניוודע מפיוך את דבר אומנותך. ואני, האמן-נא לי, משתדל כעת גם למענך: שאולי יש בין הנמצאים בבית זה מי שחפץ להיות תלמידך, כשם שמרגיש אני ברבים למדי, שאולי רק מתוך בושה אינם שואלים אותך. שער-נא, איפוא, שגם הללו שואלים אותך את שאלתי זאת: „מהו שנזכה לו, גורגיאס, כשנתחבר אליך? באיזו עניינים יהא בידינו לייעץ למדינה? האם רק בענין צדק ועוול, או גם באותם שמנה כעת סוקראטס?“ נסה-נא להשיב להם.

גורגיאס: אנסה, סוקראטס, לגלות לך בבירור את כל שיעור יכולתה של הריטוריקה; שכן אתה עצמך היטבת להורות את הדרך. הרי אתה יודע, שמספנות אלו וחומות-אתונה והתקנת

הנמלים נעשו בחלקן בעצתו של תמיסטוקלס ובחלקן — בשל פריקלס, אך לא בעצת אומנים.

סוקראטס: כך מספרים, גורגיאס, על דבר תמיסטוקלס; ואילו את פריקלס שמעתי בעצמי כשייעץ לנו בענין החומה האמצעית. גורגיאס: וגם כשיבחרו באלה שמנית עכשיו, סוקראטס, רואה אתה שהנואמים הם היועצים, ודעתם מכרעת בעניינים אלה.

סוקראטס: ודווקא משום שעל כך אני תמיה, גורגיאס, שואל אני שעה יתירה איזהו כוחה של ריטוריקה. כי נפלאה מכוח-אדם היא נראית לי בגודלה, כשאני מעיין בה מצד זה.

גורגיאס: ולו ידעת הכל, סוקראטס, שהיא, אם לומר את הדבר בפה מלא, כוללת ומדבירה תחתיה כוחותיהן של כל האומנויות כולן! וראיה גדולה אביא לך: כבר פעמים הרבה נכנסתי עם אחי ושאר רופאים אל אחד החולים שסירב לשתות סם רפואה, או להניח לרופא שינתח או יכווה, ובשעה שלא מצא הרופא לשדלו, שידלתיו אני ובכוח הריטוריקה בלבד. ואומר אני שכשייכנסו לכל מדינה שתרצה בעל נאום ורופא, ויהיה עליהם להתנצח באסיפת-עם או בכל ועד אחר, במי משניהם יש לבחור לרופא, לא יוכר בשום מקום הרופא, אלא האיש שהדיבר בפיו — הוא ייבחר אם ירצה בכך. ואף כשיתנצח עם כל אמן אחר, ישיג בעל-הנאום בשידולו, על פני כל איש אחר, שייבחר הוא עצמו. כי אין שום ענין בו לא יקנה בעל-הנאום את הלבבות בדבריו, יותר מכל אמן אחר שיקום וידבר באסיפה. כך גודלו וכך טיבו של כוח האומנות הזאת. אולם, סוקראטס, יש להשתמש בריטוריקה כבכל שאר אופני ההתנצחות. שהרי העובדה שלמד אדם להתאגרף וללחום בפאנקראטיון⁶ ובלחימה-בשריון, שעל ידי כך הוא עולה על ידידיו ושונאיו כאחד, אינה סיבה שישתמש באופני התנצחות אלה כנגד כל האנשים, ואינה סיבה להיתר שיכה את ידידיו

⁶ עי' "כארמידס", הערה 11.

או ידקור ויהרוג אותם. ובחיי זיוסו אחד שביקר בפאליסטרה ונתחזק בגופו והיה לאגרופן, ולאחר מכן יכה את אביו ואת אמו או אחר מבני ביתו וידידיו, הרי אין לשנוא בגללו את המעמלים ואת מורי מלחמת השריון, ולגרשם מהמדינות. שהללו הורו תורתם על מנת שישתמשו בה תלמידיהם שימוש צודק כנגד האויבים והפוגעים בהם לרעה, למגן ולא לתקיפה, ואילו הם הפכו את הקערה על פיה, ומשתמשים בחוזקתם ובאומנותם שלא כשורה. אם כן, לא המורים גרועים הם, ולא האומנות אשמה או גרועה מאותה סיבה, אלא, כך דומני, האנשים שאינם משתמשים בה כשורה. הוא הדין גם בריטוריקה. אמנם יכול הנואם לדבר כנגד הכל ועל כל דבר שבעולם, עד שיקנה את הלבבות באסיפות־העם בכל ענין שיחפוץ. אולם אין לו מכאן זכות־יתר לשלול כבודם של רופאים — מאותה סיבה שהוא יכול לעשות כך — או של שאר האמנים, אלא יש להשתמש גם בריטוריקה בצדק כבכל אופני ההתנצחות. ולכשנעשה אדם בעל־נאום, ולאחר מכן יעשה עוול בכוחו זה ובאומנותו, דומני שאין לשנוא את מורהו ולגרש אותו מהמדינות. כי הלה הורהו תורתו לשם שימוש צודק, והלה משתמש בה שימוש הפוך. מן הדין הוא, איפוא, לשנוא את ההוא המשתמש בה שלא כיושר, ולגרש ולהרוג אותו, ולא את מורהו.

סוקראטס: דומני, גורגיאס, שגם אתה נתנסית בשיחות הרבה, וראית בהן את התופעה הזאת: לא קל להם לבעלי השיחה להגדיר איש לרעהו את הענין בו התחילו להתווכח, ולהביא את הפגישה לידי גמר כשהם למדים ומלמדים; אלא כשהם נחלקים בכל ענין שהוא, וכל אחד טוען שדבריו של משנהו אינם נכונים או אינם ברורים, הרי כל אחד מהם מתרעם וסובר שמשנהו מדבר כך מתוך שהוא רוחש טינה, וכך שואפים שניהם אל הנצחון ואין פניהם אל הענין הנדון. ויש שנפרדים בסופו של דבר איש מעל רעהו בדרך מגונה ביותר, אחרי שגידפו זה את זה ושמעו והשמיעו דברים, המביאים אף את הנמצאים באותו

מעמד לידי רוגז על שמצאו להקשיב לאנשים שכאלה. ולשם מה אני אומר זאת? משום שנראה לי שכעת אמרת דברים בלא עקביות יתרה, שלא הלמו בצלילם את שהשמעת בתחילה על הריטוריקה. וחושש אני לסתור אותך, שמא תחשוד בי שלא מתוך שאיפה לעצם הענין אני מדבר, כדי לבררו לנו, אלא מתוך שאיפה לנצח אותך. ולפיכך, אם אתה אחד מאותם האנשים שעמהם נמנה גם אנוכי, אמשיך ברצון לשאול אותך, ואם לאו, — אחדל. ועם איזה אנשים נמנה אני? עם אלה השמחים כשיועמדו על טעותם, אם אני אומר דבר שאיננו אמת, והשמחים להעמיד את האחר על טעותו, אם דבר מדבריו איננו מן האמת, וכשיועמדו על טעותם אין שמחתם פחותה מבשעה שהם מעמידים את האחר על טעותו. שהרי זוהי לדעתי טובה גדולה יותר, בה במידה שייטב לו לאדם הפוטר את עצמו מהגדולה שברעות מאשר לאדם הפוטר את זולתו, כי חושבני שאין רעה גדולה לאדם כדעה מוטעית על אותם העניינים שאנו מדברים בהם עכשיו. אם אתה טוען, איפוא, שגם אתה איש כזה, — הבה נשוחח. אולם אם מוטב בעיניך שנניח לדבר, נניחה-נא לו לשלום ונחדל מהשיחה.

גורגיאס: אמנם אומר אני, סוקראטס, שגם אני הנני איש כפי שציינת. אך אולי יש להתחשב גם עם דעתם של שאר הנמצאים כאן. הלא מזמן רב, לפני בואכם גם אתם, השמעתי באזני הנמצאים כאן דברים הרבה, ואולי נרחיק עכשיו מרחק רב מדי בשיחתנו. על כן יש לעמוד גם על דעתם, שמא נעכב כמה מהם שיש ברצונם לפנות אל ענין אחר.

כיריפון: הלא שומעים אתם, גורגיאס וסוקראטס, כיצד מרעישים האנשים הללו בחפצם לשמוע דבריכם. ולדידי — אל-נא תבוא עלי לעולם טרדה כה גדולה, שאצטרך לעזוב בעטיה דברים שכך טיבם וכך דרך אמירתם, ואלך לעסוק בענין דחוף יותר.

קאליקלס: בחיי האלים, כיריפון, הרי גם אני כבר הייתי

עד לשיחות רבות, ואינני יודע אם נהניתי מימי מאחת מהן כהנאתי עתה. לי תהיו רצויים, איפוא, אפילו תרצו לשוחח כל היום כולו.

סוקראטס: הלא מצדי, קאליקלס, אין שום מניעה, אם גורגיאס נכון לכך.

גורגיאס: הרי לחרפה יהיה לי הדבר מכאן ואילך, סוקראטס, אם לא אהיה נכון לדבר זה, לאחר שבעצמי הכרזתי שכל הרוצה יבוא וישאל. ואם זאת גם דעתם של אלה, פתח-נא ושאל ככל שתרצה.

סוקראטס: שמע, איפוא, גורגיאס, את התמיהה שתמהתי בדבריך. הרי ייתכן שאתה מדבר כשורה, ואני מבין שלא כשורה. טוען אתה שיש בידך לעשות אדם לבעל נאום, כשירצה ללמוד מפידך?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: וכי לא עד כדי כך שבכל העניינים יתקבלו דבריו על ההמון, והוא איננו מלמד אלא משדל להאמינן? גורגיאס: בוודאי.

סוקראטס: וזה-עתה אמרת שאף לגבי הבריאות יתקבלו דברי הנואם יותר מדברי הרופא? גורגיאס: כך אמרתי, באשר לדעת ההמון.

סוקראטס: וכי אין המון פירושו: אלה שאינם יודעים? שהרי על היודעים ודאי לא יתקבלו דבריו יותר מדברי הרופא. גורגיאס: אמת אתה אומר.

סוקראטס: ואם מתקבלים דבריו יותר מדברי הרופא, מתקבלים הם יותר מדברי היודע? גורגיאס: בוודאי.

סוקראטס: באשר אין הוא רופא; וכי לא כן? גורגיאס: כן.

סוקראטס: ומי שאינו רופא, הרי אינו בקי בעניינים שבהם בקי הרופא.

גורגיאס: ברור שלא.

סוקראטס: ובכן, שעה שדברי הנואם מתקבלים יותר מדברי הרופא, הרי שדבריו של מי שאינו יודע יתקבלו יותר מדברי היודע על לבם של אלה שאינם יודעים. כך יוצא, או לא?

גורגיאס: כך יוצא, לפחות במקרה זה.

סוקראטס: וגם לגבי כל שאר האומנויות זה טיבם של הריטור והריטוריקה שזו אינה צריכה לדעת מה טיב העניינים עצמם, אלא שתהא בידה תחבולת-מה של שידול, עד שתיראה בעיניהם של שאינם יודעים כיודעת יותר מהיודעים.

גורגיאס: וכי אין זאת רווחה רבה, סוקראטס: ללמוד את האומנות האחת הזאת ולא את השאר, ואף על פי כן לא ליפול במאומה מהאמנים?

סוקראטס: אם נופל הריטור או אינו נופל מהאחרים באשר כך טיבו, — בזה נתבונן לאחר מכן, כשיהיה הדבר מענין חקירתנו. ואילו עכשיו נעיין-נא קודם, אם בדבר הצדק-והעוול והמגונה-והנאה והטוב-והרע נוהג הריטוריקן כדרך שהוא נוהג בדבר הבריות ושאר ענייניהן של אומנויות: שאמנם אין הוא יודע את הדברים עצמם, מה טוב ומה רע או מה נאה ומה מגונה, או מה צדק או עוול, אלא שתיקן לו תחבולה של שידול בעניינים אלה, עד שבעיניהם של שאינם יודעים ייראה הוא שאינו יודע, כאילו ידע יותר מן היודע? או האם הכרח הוא שידע, וקודם שהעומד ללמוד את הריטוריקה יבוא אליך, צריך הוא שיהיה בקי בדברים האלה? שאם לא כן, הלא אתה, מורה הריטוריקה, לא תלמד את הבא אליך דבר מדברים אלה, שהרי אין זה עניינך, אלא תביאו לידי כך, שבעיני הרבים ייראה כאילו ידע זאת, אף על פי שלא ידע, וכאילו איש טוב הוא, אף על פי שאיננו כך? או האם בכלל לא יהא בידך ללמדו את הריטוריקה, אלא אם כן ידע לפני כן את האמת בעניינים הללו? או מהו המצב בנידון זה, גורגיאס? ובחיי זיוס: גלה-נא, כפי שאמרת קודם, כוחה של הריטוריקה, והגד מה טיבו.

גורגיאס: דעתי היא, סוקראטס, שאם לא ידע דברים אלו, ילמד גם אותם ממני.

סוקראטס: ובכן המתן-נא; כי יפה דיברת. כשתעשה אדם ריטוריקן, צריך הוא שידע דברי צדק ועוול מלכתחילה, או לאחר מכן, בשעה שילמד אצלך.

גורגיאס: בוודאי.

סוקראטס: והנה מי שלמד את דברי הבנאות, בנאי הוא או לאו?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: ומי שלמד את דברי המוסיקה, הוא מוסיקן?

גורגיאס: כן.

סוקראטס: ואם דברי הרפואה, הוא רפואן? וכך, לפי אותו כלל, גם בשאר עניינים: מי שלמד כל דבר ודבר, הריהו כפי שעושה אותו ידיעתו?

גורגיאס: בוודאי.

סוקראטס: ומי שלמד את דברי הצדק, הרי על פי אותו כלל צדיק הוא?

גורגיאס: בלי ספק.

סוקראטס: והרי הצדיק עושה מעשי צדק.

גורגיאס: כן.

סוקראטס: מן ההכרח, איפוא, שהריטור הוא צדיק, וברצון הצדיק לעשות מעשי צדק?

גורגיאס: כך נראה.

סוקראטס: והרי הצדיק לעולם לא ירצה לעשות עוול?

גורגיאס: בהכרח.

סוקראטס: והכרח הוא מתוך מה שאמרנו, שהריטור הוא צדיק.

גורגיאס: כן.

סוקראטס: לעולם, איפוא, לא ירצה הריטור לעשות עוול.

גורגיאס: נראה שלא.

סוקראטס: וכי זוכר אתה, שאמרת לפני זמן קצר, שאין לבוא בטענות אל המעמלים ולגרשם מהמדינות, כשישתמש האגרוֹפן באומנות-ההתאגרפות, וישתמש בה שלא כצדק ויעשה עוול, והוא הדין כשהנואם ישתמש בריטוריקה שלא כצדק, אין לבוא בטענות אל מורהו ולסלקו מהמדינה, אלא אל עושה-העוול שאינו משתמש כהוגן בריטוריקה? הנאמר כך או לאו?
גורגיאס: נאמר.

סוקראטס: ואילו עכשיו מתברר שאותו איש עצמו, הריטוריקן, לא יעשה עוול לעולם. לא כן?
גורגיאס: כך מתברר.

סוקראטס: ובראשית דברינו, גורגיאס, נאמר שהריטוריקה עוסקת בדיבור שאינו בענין זוג-ופרט, אלא בענין צדק-ועוול?
לא כן?
גורגיאס: כן.

סוקראטס: והנה בשעה שאמרת כך, הבנתי מתוך דבריך, שלעולם לא תהיה הריטוריקה מעשה-עוול, שהרי המעשה שלה אינו אלא לשאת דברים על-הצדק. ושעה קלה לאחר מכן אמרת שיכול הריטור להשתמש בריטוריקה שלא כצדק, ואני תמהתי אותה תמיהה והייתי סבור שאין התאמה בין הדברים, ועל כן אמרתי מה שאמרתי: שאם גם אתה סבור כמוני, כי מי שמעמידים אותו על מעותו הריהו נשכר, כדאי יהיה להמשיך בשיחה, ואם לאו, — יש להניחנה לשלום. ובהמשך עיוננו הנך רואה גם אתה שבאנו לידי הסכמה שאי אפשר לו לריטור להשתמש שלא כצדק באומנות-הנואם, ולעשות עוול מרצונו. אולם לברר טיבם של דברים אלה — חי הכלב, גורגיאס, שיחה לא-קצרה דרושה כדי לעיין בכך די-הצורך.

פולוס: וכי מה, סוקראטס? כלום גם אתה דעתך על הריטוריקה כפי שאתה אומר עכשיו? או סבור אתה כך: הרי גורגיאס התבייש לשלול מהריטוריקן ידיעה במה-שצודק ונאה וטוב, ואמר שהוא ילמדנו אם יבוא אליו בלי שידע זאת, ומתוך

הסכמתו זו יצאה לאחר מכן סתירה בדבריו, והלא זהו מה שחביב עליך, ואתה עצמך מביא את השיחה לכלל בעייות כאלה; כי מי זה יכחיש, לדעתך, שהוא עצמו יודע את-שצודק ויורנו גם לאחרים? אלא שקרתנות רבה היא להביא את הדברים לידי כך.

סוקראטס: פולוס היפה בעלמים, הרי לכך מתכוונים אנחנו ברכשנו חברים ובנים: שבימי זקונינו, לכשניכשל, תעמדו לנו אתם הצעירים ותתקנו את אורח חיינו, גם במעשה וגם בדיבור. וכן עכשיו, כשאני וגורגיאס נכשלים בדברינו, עמוד-נא אתה ותקן, כי מצווה היא לך, וברצון אבטל כל אחת מהסכמותינו, אם לדעתך הוסכמה שלא כשורה, אם רק תשמור לי על אחת בלבד.

פולוס: מה כוונתך?

סוקראטס: אם תעצור באריכות-הדיבור, פולוס, שהתחלת נוקט אותה בראשית השיחה.

פולוס: הכיצד? לא אהיה רשאי לדבר ככל שארצה?

סוקראטס: אכן נורא יהיה חלקך, הטוב באנשים, אילו באת לאתונה, שרשות הדיבור הרווחת בה אין כמותה ביוון, ורק אתה לא תזכה לרשות זו. אבל שקול-נא לעומת זה: כשתאריך בדיבורך ולא תרצה להשיב על השאלה הנשאלת, כלום לא יהיה גם חלקי נורא, אם לא אהיה רשאי ללכת מכאן בלא לשמוע אותך? אבל אם יש בלבך דאגה כל שהיא למה שנאמר בדברינו ורצונך לתקנו, בטל-נא, כפי שאמרתי כעת, מה שלדעתך טעון ביטול, ושאל-נא והיה נשאל על פי הסדר, כמוני וכגורגיאס, ותוך כדי כך תפרך דברי בן-שיחך והנח לו שיפרך דבריך. הלא אתה טוען שגם אתה יודע לעשות מה שיודע גורגיאס; לא כן? פולוס: כן.

סוקראטס: והלא גם אתה מבקש מדי-פעם בפעם שכל-הרוצה יבוא וישאלך, שאתה יודע להשיב?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: אם כן, גם עכשיו עשה, כפי רצונך, אחת מהשתיים: שאל או השב.

פולוס: כך אעשה. והשב-נא לי, סוקראטס: לאחר שנראה לך גורגיאס שרוי במבוכה בדבר הריטוריקה, מה היא, לדעתך? סוקראטס: השואל אתה איזו אומנות היא לדעתך? פולוס: זאת שאלתי.

סוקראטס: האמת ניתנת ליאמר, פולוס: בעיני אין היא אומנות כלל.

פולוס: אלא מהי בעיניך הריטוריקה?

סוקראטס: דבר שאתה אומר עליו שהוא מביא לידי אומנות, כפי שקראתי לא-מכבר בספרך.

פולוס: למה אתה מתכוון בכך?

סוקראטס: לבקיאות-מתוך-נסיון.

פולוס: אם כן, בקיאות-מתוך-נסיון היא בעיניך הריטוריקה? סוקראטס: כן, אם אינך טוען לדבר אחר.

פולוס: בקיאות-מתוך-נסיון במה?

סוקראטס: בגרימת הנאה ועונג.

פולוס: דבר נאה היא, איפוא, הריטוריקה בעיניך, אם יש בה כדי להנות בני-אדם?

סוקראטס: הכיצד, פולוס? וכי כבר נוכחת לדעת מפני, מן היא לדברי, עד ששואל אתה את שלאחר-מכן: אם נאה היא בעיני או לאו?

פולוס: כלום לא נודע לי שבקיאות-מתוך-נסיון היא לדבריך?

סוקראטס: כיון שאתה מוקיר את פעולת המהנה, כלום רוצה אתה להנות גם אותי בדבר פעוט?

פולוס: רוצה אני.

סוקראטס: שאל-נא אותי עכשיו, מה אומנות היא בעיני הבישול!

פולוס: הריני שואל, איפוא: מה אומנות היא הבישול?

סוקראטס: אין הוא אומנות כלל, פולוס.

פולוס : אלא מהו? אמור!

סוקראטס : הריני אומר: בקיאות-מתוך-נסיון.

פולוס : איזו? אמור!

סוקראטס : הריני אומר: בגרימת הנאה ועונג, פילוס.

פולוס : נמצא, איפוא, שבישול וריטוריקה הם היינו הך?

סוקראטס : בשום פנים לא, אלא חלקי התעסקות אחת.

פולוס : ולאילו התעסקות אתה מתכוון?

סוקראטס : חוששני שמא קרתנות יתרה היא לומר את האמת;

שהרי בגלל גורגיאס מהסס אני לדבר: פן יחשוב שמהתל אני

בהתעסקותו. אולם אם זאת היא הריטוריקה שעוסק בה גורגיאס

— אינני יודע, שהרי גם בשיחתנו עתה לא נתברר לנו כלל

מה דעתו של זה; אולם מה שאני קורא בשם ריטוריקה, זה

חלקו של ענין שאינו מן הנאים.

גורגיאס : איזהו, סוקראטס? הגידה-נא, ולי אל תהא חושש

כלל.

סוקראטס : כפי שנראה לי, גורגיאס, יש התעסקות שאיננה

בגדר אומנות, והיא טעונה נשמה הקולעת בהשערותיה ואמיצה

ומוכשרת מטבעה למשא-ומתן עם בני-האדם; ובעיקרה אני

קורא לאותה התעסקות חנופה. יש בה, כפי שנראה לי, גם שאר

חלקים רבים, ואחד מחלקיה הוא הבישול, שאמנם דומה הוא

כאומנות, אך כפי שאני טוען, איננו אומנות, אלא בקיאות-

מתוך-נסיון ושיגרה. חלקים של חנופה זו קורא אני גם לריטור-

ריקה וגם לקוסמיטיקה וגם לסופיסטיקה, שאלה הם ארבעת

חלקיה כנגד ארבעה ענייניה. ואם רוצה פולוס לשאול ולהיוודע

על כך — ישאל-נא: שהרי עדיין לא נודע לו, איזה חלק מן

החנופה היא לדעתי הריטוריקה, כי לא הרגיש שעדיין לא

השבתי על כך, וכבר הוא מוסיף ושואל, אם איננה בעיני דבר

נאה. אולם לא אשיב לו אם הריטוריקה בעיני דבר נאה, עד

שלא אשיב תחילה מה היא; שכן לא יהא זה מן-הדין, פולוס.

אבל אם יש ברצונך להיודע על כך, שאל-נא איזה חלק מן החנופה היא לדעתי הריטוריקה.

פולוס: הריני שואל, איפוא, והשב נא לי: איזה חלק? סוקראטס: וכי תבין לתשובתי? הריטוריקה היא, לפי מה שאני טוען, בבואתו של חלק מחכמת המדינה.

פולוס: ובכן מה? נאה או מגונה היא לדברידך? סוקראטס: מגונה, כי לדברים הרעים קורא אני מגונים, — מאחר שיש להשיב לך כאילו כבר ירדת לסוף דעתי. גורגיאס: חי זיוס, סוקראטס: אף אני עצמי אינני מבין לכוונתך.

סוקראטס: וטעמך עמך, גורגיאס, שהרי עדיין לא אמרתי דבר ברור, אלא שפולוס הלז צעיר הוא ונמהר.

גורגיאס: אבל חדל-נא ממנו והגד לי כיצד אתה אומר שהריטוריקה היא בבואתו של חלק מחכמת המדינה?

סוקראטס: ובכן אנסה להגיד לך מהי בעיני הריטוריקה, ואם אין היא כפי מה שאומר, יסתור-נא פולוס הלז את דברי. הקורא אתה למשהו גוף ונשמה? גורגיאס: כמובן.

סוקראטס: וכמו כן סבור אתה שיש מצב טוב לכל אחד משניים אלו?

גורגיאס: כך אני סבור.

סוקראטס: וגם מה שדומה כמצב טוב, ואיננו כך? הריני מתכוון לכגון זה: רבים דומים כאילו גופם הוא במצב טוב, ולא בנקל ירגיש אדם שאין זה כך, אלא אם כן רופא הוא או אחד המעמלים.

גורגיאס: אמת אתה אומר.

סוקראטס: ואומר אני שגם לגבי גוף וגם לגבי נשמה יש מה שגורם לכך, שהגוף והנשמה יהיו דומים כאילו במצב טוב הם, אף שלאמיתו-של-הדבר רחוקים הם מזה.

גורגיאס: כך הוא.

סוקראטס: הבה, איפוא, אראה לך, אם אוכל, ביתר בירור את כוונת דברי. לגבי השניים האלה יש, כפי שאני טוען, שתי אומנויות; לזו שעניינה הנשמה קורא אני חכמת המדינה, אך זו שעניינה הגוף, אף על פי שאחת היא, אין ביכולתי לכנותה בשם אחד, ואומר אני שהטיפול בגוף שהוא אחד מתחלק לשני חלקים שהם הגימנאסטיקה והרפואה; בחכמת המדינה מבחין אני לעומת הגימנאסטיקה את התחוקה, וכנגד הרפואה — את השיפוט. וצד שווה לכל שניים מהם, שהרי הם באותו ענין: בין הרפואה והגימנאסטיקה ובין השיפוט והתחוקה; אף על פי כן יש ביניהם הבדל-מה. ובארבע האומנויות האלה שהן מטפלות תמיד לתכלית טובה מקצתן בגוף ומקצתן בנשמה — בהן חשה החנופה; אינני טוען שהיא בקיאה בהן, אלא שבהשערותיה קולעת היא אל המטרה; והנה אף היא מתחלקת לארבע, מתחפשת ככל חלק וחלק ומעמידה פנים כאילו היא זה שהתחפשה כמותו, ואילו לטוב — אינה דואגת במאומה, ובמה שנעים ביותר בכל שעה ושעה — בזה צודה היא את הסכלות ומוליכתה שולל, עד שתהא דומה בעיניה של זו כיקרת-ערך ביותר. בלבוש הרפואה מתחפש, איפוא, הבישול ומעמיד פנים כאילו ידע את המזונות הטובים ביותר לגוף, ואם טבח ורופא יצטרכו להתנצח לפני ילדים או לפני גברים שהם סכלים כילדים, למען יפסקו מי מהשניים מבין במזונות המועילים והמזיקים, הרופא או הטבח, — ודאי שהרופא ימות ברעב. ולכך קורא אני חנופה, וטוען שמגונה הוא מה שעשוי כך. פולוס, — שהנה כנגדך אומר אני את הדבר הזה, — משום שקולע הוא אל הנעים בלעדי הטוב. והנני טוען שאין זו אומנות אלא בקיאות-מתוך-נסיון, משום שאין בידה שום טעם הניתן להיאמר, שבכוחו תסביר את טבעם של הדברים שהיא מוסרתם, ומתוך כך אין בידה לומר סיבתו של כל אחד מהם. ואני אינני קורא אומנות לענין שטעמו אינו ניתן להיאמר. ואם חולק אתה על דברי אלה, נכון אני להביא טעמים.

תחת הרפואה, איפוא, התגנבה, כפי שאמרתי, החנופה הטבחית, ותחת הגימנאסטיקה התגנבה באותו אופן עצמו החנופה הקוסמית, מיטית, שהיא רשעה ורמאית ורוחה רוח-שפחה: בצורות, בצבעים, בחלקת-בשר ובמלבושים מוליכה היא שולל וגורמת לכך, שבני אדם מושכים להם יופי זר, ומזניחים את יופיים שלהם שהוא מעשה ידי הגימנאסטיקה. וכדי שלא אאריך בדברי, רוצה אני לומר לך זאת בלשון הגיאומטריקאים, שהרי מתוך כך תעקוב אחרי בנקל: כיחס הקוסמיטיקה אל הגימנאסטיקה, כן יחסה של הסופיסטיקה אל התחוקה, וכיחס הבישול אל הרפואה, כן יחסה של הריטוריקה אל השיפוט. כך הוא, על פי טבע הדברים, המרחק בין אלה שהזכרתים, ואילו הסופיסטים והריטורים, כפי שיקרה במקורבים, משמשים בערבוביה ובאותם העניינים, ולא הם עצמם ולא שאר אנשים יודעים עליהם למה יצלחו, לעצמם ולאחרים. שהרי אף אילולא היתה הנשמה ממונה על הגוף, אלא הוא ממונה על עצמו, ולא זו היתה מעיינת ומבחינה בבישול וברפואה, אלא הגוף עצמו היה דן בהם ואומד אותם על פי ההנאות שהם מהנים אותו, — אזי לרוב היה מתרחש מה שאומר אנאכסאגוראס¹⁷, פולוס ידידי, — שהרי אתה בקי בכך — שכל הדברים היו משמשים בערבוביה בלי שיובחן בין ענייני הרפואה והבריאות והבישול. ובכן, מהי לדעתי הריטוריקה שמעת: מקבילה היא לבישול, בהיותה לנשמה מה שהבישול הוא לגוף. ואולי דבר משונה עשיתי, ולאחר שלא נתתי לך להאריך בדברים, נשאתי בעצמי נאום כה ממושך. אולם מן הראוי לסלוח לי, שהרי כשדיברתי בקצרה לא הבנת, ולא היה כלל בידך להשתמש בתשובה שהשבתי לך, אלא היית זקוק להסברה. ואם גם אני לא אדע להשתמש

¹⁷ הטילוסוף, עיי "אפולוגיה", הערה 17. ספרו פתח בתיאור התוהו שהיה בראשית, שאז כל היסודות היו מעורבים יחדיו, עד שה"שכל" חיבר את הדומה לדומה והביא את העולם לתיקונו. ב"סידון" (כרך שני של מהדורה זו) מסתייג סוקראטס מתורתו זו של א..

בתשובותיך, שא גם אתה נאום ארוך, ואילו אם אדע, — תן לי להשתמש בהן, שכך הוא מן-הדין. ועכשיו, אם תדע להשתמש בכל דרך שהיא בתשובתי זאת — הריני לרשותך.

פולוס: מה אתה טוען, איפוא? חנופה היא בעיניך הריטוריקה? סוקראטס: אמרתי שהיא חלק מחנופה. וכי אין לך זכרון בעודך כל כך צעיר לימים? ומה תעשה לאחר מכן? פולוס: הנראה לך איפוא, שכחנפנים פחותי-ערך נחשבים טובי-הריטורים במדינותיהם?

סוקראטס: האם זאת שאלה שאתה שואל, או פתיחה של נאום?

פולוס: שואל אני.

סוקראטס: נראה לי שאינם נחשבים כלל.

פולוס: מה פירוש: אינם נחשבים? וכי אין כוחם במדינות גדול מאוד?

סוקראטס: לא, אם ב"כוח" כוונתך לדבר שהוא טוב לבעל הכוח.

פולוס: לכך מתכוון אני.

סוקראטס: אם כן, נראה לי שכוח הריטורים פעוט הוא משל כל בני המדינה.

פולוס: הכיצד? כלום אינם ממיתים את שירצו, כמו הרודנים, מחרימים רכוש ומגלים מהמדינות ככל אשר ייראה להם? סוקראטס: חי הכלב, מפקפק אני, פולוס, בכל מה שאתה אומר, ואינני יודע אם אתה עצמך אומר כך ומחווה דעתך, או אם אתה שואל אותי.

פולוס: הריני שואל אותך.

סוקראטס: ניחא, ידידי; אזי אתה שואל אותי שתי שאלות כאחת.

פולוס: כיצד שתיים?

סוקראטס: וכי לא אמרת זה-עכשיו בערך כך: "כלום אין

הריטורים ממיתים את שירצו, כמו הרודנים, ומחרימים רכוש ומגלים מהמדינות ככל אשר ייראה להם?"
פולוס: כך אמרתי.

סוקראטס: ובכן אני אומר לך, שאלה הן שתי שאלות, ואשיב לך כנגד שתיהן. שהריני טוען, פולוס, שגם הריטורים וגם הרודנים כוחם במדינות פעוט ביותר, כפי שאמרתי זה-עתה. ואומר את הדבר בפה מלא: אין הם עושים דבר ממה שהם רוצים, אלא עושים מה שייראה בעיניהם כטוב ביותר.

פולוס: וכי אין פירוש הדבר להיות בעל-כוח רב?
סוקראטס: לא, כפי שטוען פולוס.

פולוס: אני טוען שלא? טוען אני שכן?

סוקראטס: בחיי — לא אתה, מאחר שטענת שהכוח הרב הוא דבר טוב לבעל-הכוח.

פולוס: בוודאי טוען אני כך.

סוקראטס: וכי סבור אתה שטוב הוא, כשיעשה אדם מה שייראה לו כטוב ביותר, והוא חסר-בינה? גם לכך תקרא „להיות בעל-כוח רב“?

פולוס: לא אני.

סוקראטס: התוכיח, איפוא, שהריטורים יש להם בינה והריטוריקה היא אומנות ולא חנופה, ותסתור את דברי? אך אם תניחם ללא סתירה — הרי הריטורים העושים במדינות ככל הנראה להם, וכן הרודנים, לא ירכשו בכך שום טוב לעצמם, והרי הכוח הוא, כפי שאתה טוען, דבר טוב, ואילו לעשות ללא בינה כל מה שייראה, רע הוא כפי שגם אתה מודה; לא כן?

פולוס: כן.

סוקראטס: כיצד יהיה, איפוא, כוחם של הריטורים או של הרודנים רב במדינות, אם לא יסתור פולוס את דברי סוקראטס, להוכיח שהם עושים את שהם רוצים?

פולוס: איש זה —

סוקראטס: טוען אני שאינם עושים את שהם רוצים. סתור-
נא דברי!

פולוס: וכי לא הודית זה-עתה, שהם עושים את שנראה להם
כטוב ביותר?

סוקראטס: גם עכשיו אני מודה בכך.

פולוס: וכי אינם עושים, איפוא, את שהם רוצים?

סוקראטס: טוען אני שלא.

פולוס: אף כשעושים הם את אשר נראה להם?

סוקראטס: זאת היא טענתי.

פולוס: איומים דבריך, ולמעלה מהטבע, סוקראטס.

סוקראטס: אל-נא תגדפני, פולוס המקולס, אם לפנות אליך
בסגנוןך; אלא אם יש בפיך לשאול אותי, הראה-נא שטועה אני,
ואם אין, — השב בעצמך.

פולוס: נכון אני להשיב, שתוך כדי כך גם אבין לכוונתך.

סוקראטס: הנראה לך שבני האדם רוצים בדבר שהם עושים
מדי פעם בפעם, או בדבר שלשמו הם עושים את שהם עושים?
למשל, אלה השותים סמי-תרופה בפקודת רופאיהם, הנראה לך
שהם רוצים בדבר הזה שהם עושים, כלומר בשתיית סם-
התרופה ובכאב שהוא גורם, או בדבר שלשמו הם שותים,
כלומר — בבריאות?

פולוס: ברור שבבריאות.

סוקראטס: והלא גם המפליגים בים והעוסקים בשאר עסקי-
מסחר אינם רוצים בדבר שהם עושים מדי-פעם בפעם (כי מי
זה רוצה להפליג בים ולהסתכן ולטרוח?), אלא בדבר ההוא,
דומני, שלשמו הם מפליגים בים, כלומר בעושר; כי לשם
העושר מפליגים הם בים.

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: וכי לא דין הוא בכל דבר ודבר? כשיעשה אדם
דבר לשם דבר אחר, אין הוא רוצה בדבר זה שהוא עושה, אלא
בדבר שלשמו הוא עושה?

פולוס: כן.

סוקראטס: וכי יש דבר מכל-מה-שישנו, שלא יהא טוב או רע או בין זה לבין זה, כלומר לא טוב ולא רע? פולוס: כך הוא בהכרח גמור, סוקראטס.

סוקראטס: וכי אינך אומר שטובים הם חכמה ובריאות ועושר וכיוצא בהם, והיפוכיהם רעים? פולוס: כך אני אומר.

סוקראטס: ואומר אתה שהדברים שהם לא טובים ולא רעים הם אלה שיש להם לפעמים חלק בטוב ולפעמים ברע, ולפעמים לא בזה ולא בזה, כגון לשבת וללכת ולרוץ ולהפליג בים, או כגון אבנים ועצים וכיוצא באלה? הלא על אלה אתה אומר כך? או קורא אתה לזולתם דברים שאינם לא טובים ולא רעים? פולוס: לא כי, לאלה.

סוקראטס: וכי עושים הבריות את הדברים הבינוניים האלה, כשהם עושים אותם, לשם הטובים, או את הטובים — לשם הבינוניים?

פולוס: מובן שאת הבינוניים לשם הטובים.

סוקראטס: מתוך רדיפה אחרי הטוב, איפוא, הולכים אנחנו שעה שנלך, בחשבנו שכך מוטב, ולהיפך עומדים אנחנו שעה שנעמוד, לשם אותו הדבר, לשם הטוב; לא כן? פולוס: כן.

סוקראטס: ובכן גם ממיתים אנחנו, כשאנו ממיתים אדם, ומגרשים ומחרימים רכוש, משום שלדעתנו מוטב לנו שנעשה כך משלא נעשה?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: כל העושים את הדברים האלה עושים אותם, איפוא, לשם הטוב?

פולוס: כך אני טוען.

סוקראטס: וכי לא הסכמנו שאין אנו רוצים בדברים שאנו

עושים אותם לשם דבר אחר, אלא בדבר שלשמו אנו עושים זאת?

פולוס: ללא ספק.

סוקראטס: אין אנו רוצים, איפוא, לא לטבוח ולא לגרש מהמדינות ולא להחרים רכוש סתם כך, אלא כשיש תועלת בדברים אלה, רוצים אנחנו לעשותם, וכשיש בהם נזק, — אין אנו רוצים. כי בדברים הטובים רוצים אנחנו, כפי שאתה טוען, ובשאינם לא טובים ולא רעים אין אנו רוצים, ואף לא ברעים. לא כן? הנראה לך שאמת אני מדבר, פולוס? מדוע אינך משיב? פולוס: אמת.

סוקראטס: ולאחר שמסכימים אנחנו בכך: אם איש ממית את רעהו או מגרשו מהמדינה או מחרימם רכושו, ויהא זה רודן או ריטור, בחשבו שמוטב לו כך, ולמעשה רע לו הדבר, הלא מכל מקום עושה איש זה את אשר נראה לו; או לאו? פולוס: כן.

סוקראטס: וכי עושה הוא גם את שהוא רוצה, לאחר שרעים הם דברים אלו? מדוע אינך משיב?

פולוס: אכן, נראה לי שאינו עושה את שהוא רוצה.

סוקראטס: הייתכן, איפוא, שכוחו של אדם כזה יהיה גדול באותה מדינה, אם אמנם על פי הסכמתך דבר טוב הוא להיות בעל כוח גדול?

פולוס: לא ייתכן.

סוקראטס: אמת, איפוא, אמרתי באמרי שיכול אדם לעשות במדינה את שנראה לו, בלי שיהיה בעל כוח רב, ובלי שיעשה את שהוא רוצה.

פולוס: כאילו לא תעדיף גם אתה, סוקראטס, שתהיה הרשות בידך לעשות במדינה את שנראה לך, יותר משלא תהיה לך רשות זו, וכאילו אינך מתקנא בראותך אדם הממית את שטוב בעיניו להמית, או מחרימם רכושו או אוסר אותו.

סוקראטס: בצדק, אתה אומר, או שלא בצדק?

- פולוס: כך או כך, כלום אין להתקנא בו בשני המקרים?
 סוקראטס: אל תחטא בלשונך, פולוס!
 פולוס: מה החטא?
 סוקראטס: הרי אין להתקנא במי שאינו ראוי לקנאה ולא במסכן, אלא לרחם עליהם.
 פולוס: כיצד? הכך הוא בעיניך מצב האנשים שבהם אני מדבר?
 סוקראטס: מובן שכך.
 פולוס: מי שממית, איפוא, את שנראה לו להמית, וממיתו בצדק, אינו בעיניך מסכן וראוי לרחמים?
 סוקראטס: לא בעיני, אלא שאף בו אין להתקנא.
 פולוס: כלום לא טענת זה-עכשיו שהוא מסכן?
 סוקראטס: הממית שלא-בצדק, חברי, ויתר על כן הוא גם ראוי לרחמים; ואילו הממית בצדק, — אין להתקנא בו.
 פולוס: הלא המומת שלא-כצדק, הוא ראוי-לרחמים ומסכן?
 סוקראטס: פחות מהממית, פולוס, ופחות ממי שמומת כצדק.
 פולוס: על פי מה, סוקראטס?
 סוקראטס: על פי זה שהגדולה שברעות היא לעשות עוול.
 פולוס: כלום היא הגדולה ביותר? ולסבול עוול אינה רעה גדולה מזו?
 סוקראטס: כלל וכלל לא.
 פולוס: יותר משתרצה, איפוא, לעשות עוול תרצה לסבול עוול?
 סוקראטס: לא ארצה לא זאת ולא זאת, אלא כשיהיה הכרח לעשות או לסבול עוול, — אבחר לסבול ולא לעשותו.
 פולוס: אתה לא תקבל, איפוא, על עצמך לשלוט שלטון רודן?
 סוקראטס: לא, אם מתכוון אתה ב"שלטון-רודן" למה שאני מתכוון במלה זו.
 פולוס: הריני מתכוון בזה למה שאמרתי קודם: לרשות

לעשות במדינה כטוב בעיניך, כלומר: להמית ולגרש ולפעול בכל על פי ראות עיניך.

סוקראטס: אתה השאנן, לכשאדבר עכשיו — קפחני-נא בדבריך. אם בשוק ההומה מבני-אדם אחזיק תחת שחיי פגיון ואומר אני: "פולוס, ניתן בידי כוח ושלטון-רודן נפלא; אם ייטב בעיני שאחד האנשים האלה שאתה רואה ימות מיד, — ימות האיש שייטב מותו בעיני; ואם ייטב בעיני שאחד מהם יוכה בראשו, יהא מוכה מיד, ואם שייחתך בגדו, יהא נחתך: עד כדי כך גדול כוחי במדינה הזאת"; וכשלא תאמין ואראך את הפגיון, אולי תגיד בראותך אותו: "סוקראטס, אם כך — הרי הכל כוחם גדול, שהרי באותו אופן יישרף גם כל בית שייטב בעיניך לשרפו, וגם מספנות-אתונה ואניות-המלחמה שלה וכל כלי-השייט הציבוריים והפרטיים". אם כן, לא זה פירושו של היות-בעל-כוח גדול, שיעשה אדם את אשר ייטב בעיניו. או כך נראה לך?

פולוס: ודאי שלא כך.

סוקראטס: אם כן, היש בפיד לומר משום מה הנך מגנה כוח שכזה?

פולוס: יש בפי לומר זאת.

סוקראטס: מה, איפוא? דבר!

פולוס: משום שהעושה כך בהכרח שיבוא על עונשו.

סוקראטס: וכי אין זה דבר רע, לבוא על עונשו?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: ובכן, אישי המופלא, שוב סבור אתה, שדבר טוב הוא לאדם שיעשה את שנראה לו, כשהתועלת כרוכה במעשהו, וזה, כפי שדומה הדבר, פירושו של היות-בעל-כוח גדול; אך אם לא כך, — רע הוא ורפיון יד. אך נעיין-נא גם בזה: הלא מסכימים אנחנו שלפעמים מוטב לעשות מה שאמרנו קודם, להמית ולהגלות אנשים ולהחרים רכושם, ולפעמים לא?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: על כך באה, דומני, גם הסכמתך וגם הסכמתני?
פולוס: כן.

סוקראטס: מתי מוטב, איפוא, לדבר־ך, לעשות זאת? אמור־
נא מה התחום שתתחום?

פולוס: אתה עצמך, סוקראטס, השב־נא על כך.

סוקראטס: הנני טוען, איפוא, פולוס, אם נעים לך יותר
לשמוע זאת מפי, שכשבצדק יעשה אדם מעשים אלה, — ייטיבו
לו, וכשלא־בצדק, — ירעו לו.

פולוס: קשה לסתור דבר־ך, סוקראטס. אך כלום לא יסתרים
גם נער, להוכיח שאינם אמת?

סוקראטס: טובה מרובה אחזיק לאותו נער, ובאותה מידה
גם לך כשתסתור דברי ותפטרני מפטפוט־שוא. אבל אל־נא
תיעף לגמול טובה עם ידיד, וסתרתני!

פולוס: אכן, סוקראטס, אין צורך לסתור דבר־ך בסיפור
מאורעות שאירעו מזמן; שכן מה שקרה אתמול ושלשום יש בו
כדי לסתורם ולהראות שהרבה אנשים עושים עוול, — והם
מאושרים.

סוקראטס: מהו זה?

פולוס: הרי את ארכילאוס⁸ בן פרדיקאס רואה אתה, והוא
מושל על מאקדוניה?

סוקראטס: ואם איני רואהו, שמעתי עליו.

פולוס: וכי מאושר הוא בעיניך או מסכן?

סוקראטס: אינני יודע, פולוס; עדיין לא פגשתי באותו איש.

פולוס: הכיצד? כשתפגוש בו, תכיר זאת, ואילו כדבר מובן
מאליו אינך מכיר שמאושר הוא?

סוקראטס: חי זיוס, אמנם לא.

פולוס: ברור, איפוא, סוקראטס, שתאמר גם על המלך הגדול⁹
שאינך מכיר בו שהנו מאושר.

⁸ מלך מאקדוניה משנת 413 עד 399, שבחצרו התגוררו אמנים ומשוררים
יווניים רבים, וביניהם איוריפידס. ⁹ כך כינו היוונים את מלך פרס.

סוקראטס: ואמת אומר. הרי אינני יודע מה טיב חינוכו וצדקתו.

פולוס: הכיצד? כל האושר הוא בזה?

סוקראטס: כך טוען אני, פולוס; כי הנני טוען שהנאה-טוב הוא מאושר, אם איש ואם אשה, ואילו המעוול והרשע מסכן הוא.

פולוס: אם כן, מסכן הוא אותו ארכילאוס על פי דבר,

סוקראטס: אם אמנם, ידידי, מעוול הוא.

פולוס: אבל כיצד לא יהיה מעוול? הרי לא היתה לו כל זכות על השלטון הנתון עכשיו בידו, בהיותו בן אשה שהיתה שפחתו של אלקטאס אחי פרדיקאס, ועל פי הצדק הרי הוא עבדו של אלקטאס, ואילו חפץ לעשות את המוטל עליו על פי הצדק, היה עובד את אלקטאס והיה מאושר, על פי דברך. ואולם עכשיו מסכן הוא עד להפליא, מאחר שבידו עוולה שאין כמותה. שהרי תחילה הזמין אליו את אדוניו ודודו ההוא כאילו יש בדעתו להחזיר לו את השלטון שגזל ממנו פרדיקאס, ולאחר שאיכסן אותו ואת אלכסנדר בנו (שהיה בן-דודו וכמעט בן-גילו) ושיכר אותם, הטעינם על גבי עגלה, הוציאם בלילה וטבח והטמין את שניהם. ואחרי מעשי עוולה אלה לא הרגיש בכך שנתמסכן ביותר ולא נקפו לבו, אלא כעבור זמן קצר שוב לא רצה להיות מאושר מתוך שיחנך כמצוות-הצדק את אחיו, ילד כבן שבע, שהיה בנו החוקי של פרדיקאס, ומתוך שימסור לו את השלטון, אלא אל באר השליכו והטביעו, ולקלאופאטרה אמו אמר שברדפו אווז נפל לתוכה ומת. ולפיכך, מאחר שבידו העוול הגדול ביותר שבמקדוניה, הריהו עכשיו המסכן מכל המוקדונים ולא המאושר שבהם, ואולי יש אתונאים, ואתה בראשם, שהיו מעדיפים להיות כל מוקדוני אחר ולא ארכילאוס.

סוקראטס: כבר בראשית שיחתנו, פולוס, שיבחתיך על שנתחנכת יפה בריטוריקה, כמדומני, ואילו את הדיאלקטיקה הזנחת. וכי לא היה זה הנאום בו יוכל גם נער לסתור את דברי, וכי לדעתך לא סתרת בו את טענתי שעושה-העוולה איננו

מאושר? מניין, יקירי? הרי אינני מסכים עמך בשום דבר מכל אשר טענת.

פולוס: כי אינך מוכן לכך, אף שנראה לך הדבר כפי שאמרתיו.

סוקראטס: הוי, עשיר שלוה, בדרך הריטוריקה אתה מנסה להזימני, כדוגמת ההזמות המדומות שבבתי הדין. שהרי גם שם סבור צד אחד שהזים את השני, בהביאו עדים רבים וטובי-שם לדברי עצמו, ואילו הטוען להיפוכו-של-דבר יביא רק עד אחד או אף לא אחד. אולם הזמה זו חסרת-ערך היא לגבי האמת; כי יש ואדם יוכשל בעדויות-שוא של רבים ששמם הולך לפניהם. וגם במה שאתה אומר עכשיו יסכימו עמך כמעט כל האתונאים והזרים, אם יש בדעתך להביא עדים כנגדי להעיד שאינני דובר אמת. יעידו לך, כשתרצה, ניקיאס¹⁰ בן ניקיראטוס יחד עם אחיו שתרמו את החצובות הניצבות בשורה במקדש-דיאוניסוס; ולכשתרצה, — אריסטוקראטס¹¹ בן סקיליוס שהקים את המצבה הנאה ההיא שבחורשת פיתו; ואם תרצה, — כל בית פריקלס או כל משפחה אחרת שתבחר ממשפחות המדינה. ואילו אני האחד אינני מסכים עמך. שהרי אינך מחייבני לכך, אלא מביא כנגדי עדי-שקר רבים, ובכוחם אתה מנסה להפקיעני מרכושי ומהאמת. ואולם אני, אם לא אעיד עלי אותך עצמך, את האחד המסכים לדברי, סבורני שלא נסתייע בידי שום דבר שראוי להזכירו בענין המדובר בינינו. ולדעתי, אף בידך לא נסתייץ דבר, אם לא אהיה לך אני עד אחד ויחידי, ואם אינך מניח את כל האחרים הללו לשלום. יש, איפוא, אותו אופן ההוכחה שאתה מחזיק בו והרבה אחרים, אך יש גם אופן אחר בו מחזיק אנוכי, ובכן נעמיד אותם זה על יד זה ונעיין נא מה הוא ההבדל שביניהם. כי העניינים שאנו נחלקים בהם אינם פעוטים כלל

¹⁰ עי' „לאכיס“, הערה 1.

¹¹ אחד ממפקדי הצי בקרב הארגינוסות שנדון בשנת 406 למיתה, יחד עם שאר מסקדי הקרב (עי' „אפולוגיה“, הערה 25).

וכלל, אלא כמעט והם אותם שידיעתם נאה מכל ואי-ידיעתם מגונה מכל. כי סוף סופם הוא — להכיר או לא-להכיר איזהו מאושר ואיזה לאו. ומכאן מיד לענין הראשון המדובר כעת: אתה סובר שיכול אדם להיות מאושר בעשותו עוול ובהיותו רשע, מאחר שאת ארכילאוס אתה חושב למעוול ולמאושר. כלום אין עלינו להניח שזאת היא דעתך?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: ואני טוען שזה אי-אפשר. זה דבר אחד שאנו נחלקים בו. טוב. ובעשותו עוול כלום יהיה מאושר כשיתן את הדין ויבוא על עונשו?

פולוס: ודאי שלא, שהרי בדרך זו יהיה הוא מסכן מכל. סוקראטס: אך אם עושה-העוול לא יתן את הדין, יהיה לפי דבריך, מאושר?

פולוס: כך אני טוען. סוקראטס: ואולם לדעתי, פולוס, מי שעושה עוול והוא רשע, הריהו מסכן מכל מקום, ואך מסכן יותר כשלא יתן את הדין ולא יבוא על עונשו בעשותו עוול, ופחות — כשיתן את הדין ויבוא על עונשו מידי אלים ואדם. פולוס: דברים שאין להם שחר, סוקראטס, משתדל אתה לומר.

סוקראטס: ואגסה להביא גם אותך, חברי, לידי כך שתאמר אותם הדברים כמוני; שהריני חושב אותך לידידי. ובכן, קבענו עכשיו את הענין שאנו נחלקים בו, והוא הוא זה. עיין-נא גם אתה: הלא לפני כן אמרתי בהמשך השיחה כי רע הוא לעשות עוול מלסבול עוול.

פולוס: בוודאי אמרת כך.

סוקראטס: ואתה — כי לסבול עוול רע יותר.

פולוס: כן.

סוקראטס: וטענתי שעושי-העוול מסכנים הם, והכחשתני...

פולוס: בחיי זיוס!

סוקראטס: ...כפי שאתה סבור, פולוס.

פולוס: ואמת היא סברתי.

סוקראטס: אולי. ושוב חושב אתה את עושי העוול למאושרים, משלא יתנו את הדין.

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: ואני טוען שהם מסכנים מכל, והנותנים את הדין מסכנים פחות מהם. היש ברצונך לסתור גם זאת?

פולוס: אף קשה יותר לסתור זאת, סוקראטס, מלסתור את הדבר ההוא!

סוקראטס: לא כן, פולוס, אלא בלתי אפשרי; שהרי את האמת אין לסתור לעולם.

פולוס: מה פירוש דבריך? כשייתפס אדם שאגב מעשה עוול הוא זומם לעשות עצמו רודן, ולאחר שנתפס יענוהו ויסרסוהו ויכוו את עיניו, ויעוללו לו גם שאר חרפות מרובות, גדולות ומשונות, וכן לבניו ולאשתו ועיניו רואות, ובסופו של הדבר יצלבוהו או ימרחוהו בזפת לשרפו חי: זה יהיה מאושר יותר מאותו שלא ישגיחו בו ויעמיד עצמו רודן וימשול במדינה ויעשה עד סוף ימיו ככל אשר ירצה, ובני מדינתו וכל האחרים מקנאים בו ומתנים את רוב אושרו? זאת, אתה אומר, אי אפשר לסתור?

סוקראטס: שוב מבעית אתה בפחדים, פולוס האציל, ואינך מוכיח; וקודם לכן העמדת עדים! אף על פי כן הזכירני נא דבר פעוט: כשבעוול הוא זומם לתפוס לו שלטון של רודן? האם כך אמרת?

פולוס: אמרתי.

סוקראטס: ובכן, אף אחד מהשניים לא יהיה לעולם מאושר מחברו, לא זה שהשיג את שלטון הרודן בעוול ולא זה שנתן את הדין, כי בין מסכנים לא יהיה אחד מאושר מחברו, ואילו מסכן מחברו יהיה זה שאין משגיחים בו והוא נעשה רודן. מה זה?

פולוס? אתה צוחק? כלום גם זה מין הוכחה נוסף: לצחוק בשעה שאדם יאמר דבר, ולא להפריכו?

פולוס: כלום אינך סובר שפיך הפריך אותך, סוקראטס, כשאתה אומר דברים ששום אדם לא יטען אותם? שאל-נא אחד מאלה!

סוקראטס: פולוס, אינני מהמדינאים, אולם אשתקד עלה בגורלי להיות חבר המועצה, ובזמן שהנהלת העניינים היתה בידי-שבטי והייתי חייב לערוך הצבעה¹², צחקו לי על שלא ידעתי כיצד נערכת הצבעה. ובכן, גם עכשיו אל תצווה עלי לערוך הצבעה בין הנמצאים כאן, ואם אין בידך הוכחה טובה מדעתם של אלה, מסור נא, כפי שאמרתי קודם, את הדבר לידי, והתנסה במה שלדעתי חייבת להיות דרכה של הוכחה. שאני יודע להביא רק עד אחד לדברי, והוא האיש שאליו אני מדבר, ואת הרבים אני מניח לשלום; ובאחד יודע אני לערוך הצבעה, אך עם המרובים אינני משוחח. ראה-נא, איפוא, אם נכון אתה למסור את ההוכחה לידי, ולהשיב על שאלותי. כי דעתי היא שגם אני וגם אתה וגם שאר בני האדם סוברים שרע יותר לעשות עוול מלסבול עוול, ורע יותר לבלתי תת-את-הדין מאשר לתתו.

פולוס: ודעתי — שלא אני ולא איש זולתי סוברים כך. וכלום תבחר אתה שייעשה לך עוול במקום שאתה תעשנו?

סוקראטס: כך גם אתה וכל השאר.

פולוס: ודאי שלא: לא אני ולא אתה ולא שום אדם אחר.

¹² בשנת משפטם של מפקדי קרב הארגינוסות; עיי "אפולוגיה", הערות 23, 24, ו-25, מקום שם מרחיב סוקראטס את הדיבור על מקרה זה, בנאום האפולוגיה שלו. לפיכך קובע אפלטון את הדיאלוג לשנת 405. לעומת זה מדובר להלן על מותו של פריקלס שאירע "לא מוזמן", דבר המקדים את הדיאלוג בהרבה, וגם חוץ מסתירה זו מצויות ב"גורגיאס" סתירות כרונו-לוגיות רבות המלמדות אותנו גם הן שאפלטון שמר בדיאלוג זה על חירותו הפיוטית במלואה.

- סוקראטס: רוצה אתה, איפוא, להשיב תשובות?
- פולוס: בחפץ לב, שהריני משתוקק לדעת מה תאמר.
- סוקראטס: כדי שתדע זאת, ענה-נא לי כאילו שאלתיך מראשיתו של דבר: מה בעיניך, פולוס, רע יותר, לעשות עוול או לסבול עוול?
- פולוס: לסבול עוול.
- סוקראטס: ומה מגונה יותר? לעשות עוול או לסבול עוול? השב-נא.
- פולוס: לעשות עוול.
- סוקראטס: וכי אין זה גם רע יותר, באשר מגונה יותר?
- פולוס: בשום פנים לא.
- סוקראטס: מבין אני: אינך סבור, כנראה, שנאה וטוב, רע ומגונה הם היינו הך?
- פולוס: ודאי שלא.
- סוקראטס: וכי מה? כל הדברים הנאים, כגון גופים וצבעים וצורות וקולות והתעסקויות, כלום אתה קורא להם בכל מקרה ומקרה נאים בלי שתשווה בנפשך משהו? משל ראשון — הגופים הנאים: כלום אינך אומר שהם נאים מבחינת שימושם, כל אחד על פי דרכו, או מבחינת הנאת-מה, באשר יגרמו למסתכלים בהם לשמוח תוך כדי הסתכלותם? וחץ מבחינות אלו כלום תוכל לדבר על נוי של גוף?
- פולוס: לא אוכל.
- סוקראטס: ולא כן גם כל השאר: גם לצורות ולצבעים קורא אתה נאים בשל הנאת-מה או בשל התועלת או בשל שתיהן?
- פולוס: כן.
- סוקראטס: וכי לא כך גם בקולות ובכל ביטויי המוסיקה?
- פולוס: כן.
- סוקראטס: ואכן, גם מה-שנאה בחוקים ובהתעסקויות ודאי אינו מחוץ לבחינות האלו, דהיינו — שיהיה מועיל או מהנה או גם זה וגם זה?

פולוס : כך נראה לי.

סוקראטס : וכי לא כן גם הנוי של מדעים?

פולוס : בוודאי, ויפה אתה מגדיר עכשיו, סוקראטס, שאתה מגדיר את-אשר-נאה בהנאה ובטוב.

סוקראטס : וכי אין להגדיר את המגונה בהיפוכם של אלה, בצער וברע?

פולוס : בהכרח.

סוקראטס : ובכן, אם משני דברים נאים יהיה אחד נאה מחברו, הריהו נאה ממנו מתוך שיעלה עליו באחת משתיים אלה או בשתייהן: בהנאה או בתועלת או בשתייהן כאחת?

פולוס : בוודאי.

סוקראטס : ואם משני דברים מגונים יהיה אחד מגונה מחברו, הריהו מגונה ממנו מתוך שיעלה עליו או בצער או ברע, וכי אין זה הכרח?

פולוס : כן.

סוקראטס : הבה, איפוא: כיצד אמרנו עכשיו בדבר עשיית עוול וסבילתו? כלום לא אמרת כי לסבול עוול רע יותר, ולעשות עוול מגונה יותר?

פולוס : אמרתי.

סוקראטס : ובכן, אם לעשות עוול מגונה יותר מלסבול עוול, ממה נפשך: או שהצער בעשיית העוול גדול יותר, ובצער שבה עולה עשיית העוול על חברתה עד שתהיה מגונה ממנה, או ברע או בשניהם? וכי אין גם זה מן ההכרח?

פולוס : כמובן.

סוקראטס : תחילה נעיין נא, איפוא, אם בצער שבה עולה עשיית העוול על סבילת עוול, ואם כואבים עושי-העוול יותר מסובליו?

פולוס : בשום פנים, סוקראטס, אין הדבר כך.

סוקראטס : ובכן, אין יתרון-צער בעשיית העוול.

פולוס : ודאי שלא.

סוקראטס: ובכן, אם לא בצער, אף לא תעלה על חברתה בשני הדברים כאחד.

פולוס: ברור שלא.

סוקראטס: נותר, איפוא, שתעלה בדבר השני.

פולוס: כן.

סוקראטס: ברע.

פולוס: כך מסתבר.

סוקראטס: והלא אם ברע עולה עשיית עוול על סבילת עוול, הרי שתהיה רעה ממנה?

פולוס: ברור שכך.

סוקראטס: וכי קודם לכן לא הסכימו עמנו רוב האנשים וגם אתה, שמגונה יותר לעשות עוול מלסבול עוול?

פולוס: כן.

סוקראטס: ועכשיו נתברר שרע יותר.

פולוס: כנראה.

סוקראטס: וכי תבחר אתה במה שרע ומגונה יותר, ותמאס במה שרע ומגונה פחות ממנו? אל-נא תהסס להשיב, פולוס, כי לא תזיק לך במאומה! הפקד עצמך בידי הגיון-הדברים כמו בידי רופא, ואמור הן או לאו לשאלותי.

פולוס: הרי לא אבחר ברע ובמגונה יותר, סוקראטס.

סוקראטס: וכל אדם אחר?

פולוס: דומני שלא, על פי הגיון-הדברים זה.

סוקראטס: אם כן, אמת אמרתי, שלא אני ולא אתה ולא שום אדם אחר יבחר לעשות עוול במקום לסבול, שהרי זה רע יותר.

פולוס: כך נראה.

סוקראטס: רואה אתה, פולוס: בצד הוכחתך אין הוכחתי דומה לה במאומה, שהרי עמך מסכימים כל שאר אנשים חוץ ממני, ואילו אני דיי בכך האחד בלבד, כשאתה מסכים עמי ומעיד לי, ובך בלבד עורך אני הצבעה, ומניח את האחרים לשלום. וכך יעמוד-נא לנו דבר זה. אחריו נעייין-נא בענין השני שהיינו

נחלקים בו: לתת את הדין אחרי מעשה-עוול, האם זאת היא, כפי שסברת אתה, הגדולה שברעות, או רעה גדולה יותר היא שלא לתת את הדין, כפי שסברתי אנוכי? נעיין-נא בכך בדרך זו: לתת את הדין ולהיענש בצדק אחרי מעשה-עוול, האם בפיך דבר אחד הם?

פולוס: כן.

סוקראטס: וכי יכול אתה לומר, שלא כל מעשי הצדק נאים, באשר הם מעשי צדק? עיין-נא היטב והגד לי.

פולוס: הרי נראה לי, סוקראטס, שכן.

סוקראטס: עיין-נא איפוא גם בזה: הלא כשאדם עושה מעשה, בהכרח יש גם דבר-מה הסובל מידי העושה?

פולוס: כך נראה לי.

סוקראטס: וכי אין הוא סובל אותו דבר שעושהו העושה, ובאותו אופן שבו עושהו העושה? מתכוון אני לכגון זה: אם אחד מכה, בהכרח מוכה משהו?

פולוס: בהכרח.

סוקראטס: ואם בחוזקה מכה המכה או במהירות, הרי כך גם מוכה המוכה?

פולוס: כן.

סוקראטס: אופן סבילת המוכה הריהו איפוא כאופן עשיית המכה?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: ואם אחד מכווה, בהכרח מוכוה משהו?

פולוס: כמובן.

סוקראטס: ואם בחוזקה הוא מכווה או בגרימת כאב, כן גם מוכוה המוכוה, באותו אופן בו יכווה המכווה?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: והוא הדין גם בשעה שאתה חותך — הלא משהו נחתך?

פולוס: כמובן.

סוקראטס: ואם גדול או עמוק הוא החתך או מכאיב, הרי נחתך הנחתך באותו חתך שחותכו החותך?
פולוס: ברור.

סוקראטס: ראה-נא, איפוא, אם בכללו של דבר אתה מסכים למה שאמרתי קודם, שבכל מקרה ומקרה אופן סבילתו של הסובל הוא כאופן עשייתו של העושה?
פולוס: הריני מסכים.

סוקראטס: ולאחר שהוסכם כך: האם נתינת הדין סבילה היא או עשייה?

פולוס: סבילה היא, סוקראטס, בהכרח.

סוקראטס: והלא מידי אחר העושה?

פולוס: כמובן, מידי המעניש.

סוקראטס: ומי שמעניש כשורה, מעניש בצדק?

פולוס: כן.

סוקראטס: בעשותו דברי צדק או לאו?

פולוס: דברי צדק.

סוקראטס: ובכן, מי שנענש בתתו את הדין סובל דברי צדק?

פולוס: כך נראה.

סוקראטס: אך על דברי צדק הלא הוסכם שנאים הם?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: אם כן, אחד מהם עושה דברים נאים, והשני,

הנענש, סובל אותם?

פולוס: כן.

סוקראטס: ובאשר נאים, — טובים? שהרי או נעימים או

מועילים!

פולוס: בהכרח.

סוקראטס: טובות סובל, איפוא, מי שנותן את הדין.

פולוס: כך מסתבר.

סוקראטס: חזקה, איפוא, לתועלת?

פולוס: כן.

סוקראטס: וכי לא לאותה תועלת שאני משער? שישביח
בנשמתו, אם ייענש בצדק?
פולוס: כך מסתבר.

סוקראטס: אם כן, מי-שנותן-את-הדין נפטר מרעה שבנשמתו?
פולוס: כן.

סוקראטס: וכי אין הוא נפטר, איפוא, מהגדולה שברעות?
עייץ-נא בכך בדרך זו: הרואה אתה במערכת הממון רעה אחרת
לאדם זולת העוני?
פולוס: לא, רק את העוני.

סוקראטס: ומה במערכת הגוף? הלא תאמר שרעתו של זה
היא חולשה ומחלה וכיעור וכיוצא באלה?
פולוס: כך אומר.

סוקראטס: וכי אינך סובר שגם בנשמה יש קלקלה מן
הקלקלות?
פולוס: כמובן.

סוקראטס: וכי אינך קורא לה עוול וסכלות ופחדנות וכיוצא
באלה?
פולוס: בוודאי.

סוקראטס: אם כן, בממון, בגוף ובנשמה שהם שלושה, אמרת
שלושה מיני קלקלה: עוני, מחלה ועוול?
פולוס: כן.

סוקראטס: איזו היא, איפוא, המגונה ביותר שבקלקלות אלה?
כלום לא העוול, ובכללו של דבר — קלקלת-הנשמה?
פולוס: היא המגונה ביותר, בהרבה.

סוקראטס: ואם מגונה ביותר, גם רעה ביותר?
פולוס: הכיצד סוקראטס?

סוקראטס: כך: מה שמגונה ביותר הריהו מביא או צער או
נזק גדול ביותר, או גם זה וגם זה, שמתוך כך הוא מגונה ביותר
על פי מה שהסכמנו בו מקודם.
פולוס: בהחלט.

סוקראטס: ועכשיו הוסכם בינינו שמגונה ביותר הוא עוול
ובכלל כל קלקלה שבנשמה?
פולוס: כך הוסכם.

סוקראטס: אם כן: או שדבר זה מציק ביותר, ובשל יתרון
המצוקה שעמו הריהו המגונה שבקלקלות אלו, או בשל יתרון
הנזק שבו, או בשל שניהם?
פולוס: בהכרח.

סוקראטס: וכי מכאיב הדבר יותר מעוני ומחלה, כשאדם
הוא מעוול ופרוץ ופחדן ושוטה?
פולוס: אין זה נראה לי, סוקראטס; לא מתוך מה שנאמר עד
כה.

סוקראטס: אם כן, בנזק, שאין שיעור לגודלו, וברעה אדירה
להפליא — עולה קלקלת הנשמה על השאר, מאחר שהיא מגונה
מכל הקלקלות, ואינה עולה עליהן, על פי דבריך, בכאב הכרוך
בה.

פולוס: כך נראה.

סוקראטס: אבל מה שעולה על הכל בגודל נזקו, הריהו
בוודאי הרע הגדול ביותר מכל מה שישנו.
פולוס: כן.

סוקראטס: אם כן, העוול והפריצות ושאר קלקלת הנשמה,
הוא הרע הגדול מכל.
פולוס: כך נראה.

סוקראטס: ועתה — איזו אומנות פוטרת מעוני? כלום לא זו
של הכלכלה?
פולוס: כן.

סוקראטס: ואיזו ממחלה? כלום לא אומנות הרפואה?
פולוס: בהכרח.

סוקראטס: ואיזו מקלקלה ועוול? ואם כך אינך מוצא דרכך,
עייִן־נא בדבר מצד זה: לאן ואל מי מביאים אנחנו את החולים
בגופם?

- פולוס: אל הרופאים, סוקראטס.
 סוקראטס: ואת עושי העוול ואת פורקי עול-המוסר לאן?
 פולוס: אל הדיינים, אתה מתכוון?
 סוקראטס: הלא כדי שיתנו את הדין?
 פולוס: כן.
 סוקראטס: והמענישים כהלכה — כלום אין הם מענישים
 בהסתמכם על דין צדק שבידם?
 פולוס: ברור שכך.
 סוקראטס: ובכן, אומנות הכלכלה פוטרת מעוני, רפואה —
 ממחלה, ודין פוטר מפריצות ומעוול?
 פולוס: כך מסתבר.
 סוקראטס: ואיזו היא הנאה ביותר באומנויות אלה?
 פולוס: לאילו אתה מתכוון?
 סוקראטס: לכלכלה, לרפואה, לדין.
 פולוס: רב ההבדל, סוקראטס, בין השאר לבין הדין.
 סוקראטס: גם הוא גורם, איפוא, להנאה רבה ביותר או
 לתועלת או לשתייהן, באשר הוא נאה ביותר?
 פולוס: כן.
 סוקראטס: וכי יש מן ההנאה בטיפולו של רופא, ומתענגים
 בו המתרפאים?
 פולוס: דומני שלא.
 סוקראטס: אבל תועלת יש בו; לא כן?
 פולוס: כן.
 סוקראטס: כי פוטר הוא מרעה גדולה, עד שכדאי לעמוד
 בכאב ולהיות בריא.
 פולוס: כמובן.
 סוקראטס: וכי יהיה אדם מאושר ביותר בגופו לכשיתרפא,
 או אם לא יחלה מלכתחילה?
 פולוס: ברור שאם לא יחלה.

סוקראטס: אם כן לא זהו אושר, כנראה, להיפטר מרע, אלא להימנע ממנו מלכתחילה.

פולוס: כך הוא.

סוקראטס: ומי מסכן יותר בין שניים שיש בהם רע, אם בגוף ואם בנשמה: זה שמתרפא ונפטר מהרע, או זה שאינו מתרפא ומחזיק ברעתו?

פולוס: נראה לי — זה שאינו מתרפא.

סוקראטס: ולתת-את-הדין, פירושו להיפטר מרעה גדולה ביותר, מקלקלה?

פולוס: כך הוא.

סוקראטס: שכן מיישב הדין את דעת-הנדונים ועושה אותם צדיקים יותר, והוא מרפא מקלקלה.

פולוס: כן.

סוקראטס: אם כן, מאושר ביותר האיש שאין רעה בנשמתו, מאחר שנתברר שזהו הרע הגדול ביותר.

פולוס: ברור שכן.

סוקראטס: ושני לאושר: זה שנפטר מהרעה שבנשמתו.

פולוס: כך מסתבר.

סוקראטס: וזה היה האיש שהוכיחוהו נגזפו בו ונתן את הדין.

פולוס: כן.

סוקראטס: ורעים ביותר, איפוא, הם חיו של מי שמחזיק ברעתו ואינו נפטר ממנה.

פולוס: כך נראה.

סוקראטס: וכי אין זה אותו איש העושה את מעשי העוול הגדולים ביותר, ומצליח בגודל עוולתו עד לסוף בלי שיוכיחוהו ויענישוהו ובלי שיתן את הדין, כפי שהשיגו זאת, לדבריק, ארכילאוס ושאר הרודנים והריטורים והשליטים?

פולוס: דומני שכן.

סוקראטס: שהרי אלה, הטוב באנשים, כמעט ודומה הצלחתם למי שנגוע בחמורות שבמחלות ויצליח לבלתי תת לרופאים את

הדין על פגמי גופו ולבלתי התרפא, בפחדו כילד מפני הכאב שבכוויות ובניתוחים. וכי אין זה נראה גם לך כך?
פולוס: גם לי.

סוקראטס: וזאת, כנראה, משום שאינו מכיר מהי בריות הגוף וסגולתו הטובה. וממה שהוסכם עכשיו בינינו דומה שגם אלה הבורחים מפני הדין עושים כדבר הזה, פולוס: עינם פקוחה אל המכאיב שבדין, ואילו לגבי התועלת שבו — עיוורים הם ואינם מכירים שאם מסכן הוא מי שמחובר לגוף שאינו בריא, על אחת כמה וכמה מסכן מי שמחובר לנשמה שאינה בריאה, אלא רקובה, עוולת וחסאה; ומכאן שהם עושים הכל לבלתי תת את הדין ולבלתי היפטר מהגדולה שברעות, ולשם כך משתדלים הם לצבור להם נכסים וידידים, ומכשירים עצמם לדבר בכוח-פיתוי גדול ככל האפשר. ואם אמת הוא מה שהסכמנו בו, פולוס, המרגיש אתה ביוצא מן הנאמר? או רוצה אתה שנסיק את המסקנות ביחד?

פולוס: אם כך נראה לך.

סוקראטס: וכי לא יוצא שהרע הגדול מכל הוא העוול ועשיית-העוול?

פולוס: כך מתברר.

סוקראטס: וכי לא נתברר כמו כן שלתת-את-הדין פירושו להיפטר מאותו רע?

פולוס: כך דומה הדבר.

סוקראטס: ולא-לתת-את-הדין פירושו הישארות-הרע?

פולוס: כן.

סוקראטס: אם כן, הרע השני במעלה הוא לעשות עוול, אבל לא-לתת-את-הדין אחרי מעשה-עוול הרי זה מטבעו-של-דבר הרע הגדול מכל והראשון במעלה.

פולוס: כך מסתבר.

סוקראטס: וכי לא בענין זה, ידידי, היינו נחלקים: בעיניך מאושר היה ארכילאוס שעשה מעשי עוול גדולים ביותר ולא

נתן את הדין כלל, ואני להיפך סבור הייתי שאם ארכילאוס או כל אדם אחר לא יתן את הדין אחרי מעשה עוול, הרי עלה בחלקו להיות מסכן יותר משאר אנשים, ועושה-העוול לעולם הוא מסכן מסובל-העוול, ושאינו-נותן-את-הדין — מזה הנותן-את-הדין. וכי לא אלה היו דברי?

פולוס: כן.

סוקראטס: וכי לא הוכח שדברי-אמת היו?

פולוס: כך נראה.

סוקראטס: ניחא. ועתה, אם זאת היא אמת, מהי התועלת הגדולה שבריטוריקה? שהרי על פי מה שהוסכם עכשיו, חייב אדם לשמור מכל משמר על עצמו לבל יעשה עוול, שבזה ייתפס לרעה של ממש; לא כן?

פולוס: בוודאי.

סוקראטס: אולם מי שעושה עוול, הוא עצמו או אחר הקרוב ללבו, חייב ללכת מרצונו לאותו מקום ששם יקדים ככל-האפשר ליתן את הדין, ולמהר אל הדיין כאל רופאו, שמא תיהפך בו מחלת העוול והיתה כרונית ותעשה את הנשמה דוויה-מפנים וחשוכת-מרפא. או מה נאמר, פולוס, כל עוד עומדות לנו הסכמותינו הקודמות? וכי לא בהכרח יש התאמת-גומלין בינן לבין הדברים האלה אם נאמר אותם כך, ואם לא כך — אין?

פולוס: וכי מה נוכל לומר, סוקראטס?

סוקראטס: אם כן, כדי שיכהיש אדם את מעשה-העוול של עצמו או של הוריו או חבריו או בניו או מולדתו, כשהיא עושה עוול, בכך אין הריטוריקה מועילה לנו במאומה, פולוס, אלא אולי בהיפוכו של דבר: שלקטרג חייב אדם בראש וראשונה על עצמו, ולאחר מכן גם על בני ביתו ושאר מיודעיו, כל פעם שאחד מהם עושה עוול, ולא להסתיר את מעשה-העוול שעשה, אלא להוציאו לאור, כדי שיתן את הדין ויהיה בריא; וכן חייב הוא לכפות את עצמו ואת זולתו שלא ינהג במורך-לבב, אלא ימסור עצמו בעיניים עצומות וברוח טובה ואמיצה כהימסר

ליד הרופא המנתח ומכווה; ירדוף אחרי מה שטוב-ונאה ואל יקח בחשבון את הכאב; ואם עשה מעשי עוול שעונשם מלקות, — ימסור עצמו ללקות, ואם מאסר, — להיאסר, ואם קנס — יפרענו, ואם גלות, — יגלה, ואם מיתה, — ימות, והוא עצמו יהא-נא הקטיגור הראשון, הן על עצמו הן על שאר בני ביתו, ולכך ישתמש בריטוריקה, כדי שבהיודע מעשי העוול שנעשו ייפטרו הוא ובני ביתו מהרע הגדול מכל: מן העוול. האם נגיד או לא נגיד כך, פולוס?

פולוס: מוזרים הדברים בעיני, סוקראטס, אבל אולי הם עולים אצלך בד בבד עם קודמיהם.

סוקראטס: יש, איפוא, לבטל את ההם או להסיק בהכרח מסקנות אלו?

פולוס: כן, כך הדבר.

סוקראטס: אולם אם נגש לענין מהצד ההפוך: מי שצריך לגמול לאדם רעה, לאויב או למי שהוא — ובלבד שלא יסבול הוא עצמו עוול מידי אויבו, שמכך יש להיזהר, — ואילו אם האויב יעשה עוול לאחר, יש להשתדל בכל הדרכים, גם במעשה וגם בדיבור, שלא יתן את הדין ולא יובא בפני הדיין; אולם כשיו-בא, יש למצוא תחבולות שיצא האויב זכאי ולא יתן את הדין; אם גזל כסף הרבה, — לא יחזירנו אלא יחזיק בו ויבזבזנו לצורך עצמו ולצורך אנשי-שלומו בדרך-עוולה חשוכת-אלים; ואם עשה מעשי עוול שעונשם מיתה, — לא ימות, אילו אפשר היה, לעולם, ויהיה בן אלמות בקלקלתו, ואם לא לעולם, — יאריך ימים ככל האפשר בהיותו כמות שהוא. לצורך כזה, דומני, פולוס, מועילה הריטוריקה, כי מי שאינו עומד לעשות עוול דומה שאין תועלתה לו גדולה, אם בכלל יש בה תועלת, דבר שלא נתגלה בשום מקום בהמשך דברינו.

קאליקלס: הגד-נא לי, כיריפון: האם זה כובד-ראש בסוקראטס או צחוק?

כיריפון: דומני, קאליקלס, שכובד-ראש הוא ללא שיעור;
אך מוטב מכל לשאול אותו:

קאליקלס: בחיי האלים, הרי לכך משתוקק אני! הגדנא לי,
סוקראטס, האם עלינו להניח שאתה מדבר עכשיו בכובד-ראש
או בצחוק? שאם בכובד-ראש מדבר אתה, ואמת מה שאתה
אומר, הלא יצאו כל חיינו, חיי אדם, מעורעדים, ואנחנו עושים,
כנראה, בכל את ההיפך מן הראוי?

סוקראטס: קאליקלס, לולא קרה לבני האדם מקרה אחד, אם
כך ואם כך, אלא אחד מבינינו היה קורה לו מקרה שלא נתנסו
בו האחרים, כי אז לא בנקל היה מסביר לחברו את מצבו. זאת
אני אומר משום שעולה על דעתי, שאני ואתה הרינו נתונים
עכשיו באותו מצב גופו: שנינו אוהבים, וכל אחד אוהב שניים;
אני את אלקיביאדס¹³ בן קליניאס ואת הפילוסופיה, וגם אתה
שניים: את עם-אתונה ואת בן-פירילאמפס¹⁴. ומדי-פעם בפעם
אני מרגיש בך: עם כל כושר-הדיבור שלך אי אתה מוצא
להתנגד בדברים לאהוביך, ויאמרו את אשר יאמרו ויחוו כל דעה
שבעולם, אלא אתה מתהפך מעלה ומטה. באסיפת העם, כשתטען

¹³ עי' „פרוטאגוראס“, הערה 1. כפי שסוקראטס מזכיר להלן (בן קליניאס
הזה), נמצא אלקיביאדס בין המקשיבים לדברי השיחה; עובדה זו הנזכרת
לפני הוויכוח המכריע עם קאליקלס הריהי בעלת סמליות גדולה מאוד,
שכן דברי ימי אלקיביאדס רישומם ניכר בתולדות אתונה, ודמות האיש
המקשיב לדברים בחשאי מעלה לעיני הקורא את התוצאות המקופלות
בתורת קאליקלס.

¹⁴ שמו דימוס, שפירושו עם, כנזכר להלן, ויש כאן איפוא מעין לשון
נופל על לשון: קאליקלס אוהב את העם, כלומר את ה„דימוס“, של
אתונה, ואת דימוס בן פירילאמפס. פירילאמפס הוא אביו החורג של
אפלטון עצמו (בעלה השני של אמו סריקטיאונה) ובביתו נתחנך; הוא
היה מדינאי בעל שם בחוגו של פריקלס; בנו היפה דימוס היה איפוא
אחיו החורג של אפלטון. מכאן שקאליקלס היו לו קשרים קרובים לבית
אפלטון, ויש לשער שאפלטון שמע מסו מעין אותם הנאומים שהוא שם
בפיו להלן, ובהם ניסה „איש המעשה“ להרחיק את אפלטון מויקתו
לסוקראטס.

את אשר תטען ועם-אתונה יאמר שלא כך הדבר, מיד אתה מתהפך ואומר כפי רצונו של זה, וגם לגבי אותו עלם יפה, בן פירילאמפס, שרוי אתה במצב כיוצא בזה. שהרי אינך מסוגל להתנגד להחלטות אהוביך ולדבריהם, ואם יתמה מי שיתמה שאין שחר לדבריך שאתה אומרם מדי-פעם בפעם בעטים של אלה, אולי תגיד לו, אם תרצה לומר את האמת, שאם לא יפסיק אדם את אהוביך מלהשמיע אותם הדברים, לא תפסוק גם אתה לעולם לומר אותם. האמן-נא, איפוא, שגם מפי יש לקבל תשובה כזאת, ואל-נא תתמה על דברים אלו שאני אומר, אלא את הפילוסופיה, את אהובתי, אותה הפסק שלא תשמיעם עוד. שהרי היא אומרת, חברי וידידי, את ששמעת עכשיו מפי, ואני מצאתיה הפכפכה הרבה פחות מאהובי השני. כי בן-קליניאס זה מדבר פעמים כך ופעמים כך, אך הפילוסופיה אינה משנה מדיבורה לעולם, והרי היא אומרת את הדברים שעליהם הנך תמיה כעת. ואף במעמדך נאמרו. אם כן, סתור-נא אותה, כפי שאמרתי קודם לכן, והוכחת שעשיית עוול בלא-לתת-את-הדין אחרי מעשה-עוול, איננה הגרועה בכל הרעות; שאם תניח פסוק זה בלי שתוכיח טעותו, אזי, חי הכלב אלוהי המצרים¹⁵, קאליקלס, לא יסכים עמך קאליקלס, וכל ימיך לא יהיה עמך בהארמוניה. ואולם לדעתי, הטוב באנשים, מוטב שכינורי יהא בלתי הארמוני ובלתי מכוון, וכן מקהלה שאנצח עליה, ושרוב האנשים לא יסכימו עמי ויתנגדו לדברי, משאהיה אני האחד שלא בהארמוניה עם עצמי, ואשמיע דברים והיפוכם.

קאליקלס: סוקראטס, דומה שבמשובת-נעורים אתה מדבר, ממש כנואם עממי; ועכשיו אתה נואם נאום זה, כיון שקרה לו לפולוס מעין המקרה שעליו קיטרג הוא לגבי גורגיאס והאשימו על שקרה לו מידך כדבר הזה. שהרי פולוס טען, שגורגיאס נתבייש כששאלת אותו, אם בשעה שיבוא אליו מי שאינו יודע את דברי-הצדק וירצה ללמוד את הריטוריקה, אם

¹⁵ הוא האל המצרי אנוביס המתואר בפסלים בצורת תן.

אז ילמד אותו גורגיאס את דברי-הצדק, ומתוך בושה אמר
 שילמדנו, משום דרכם של הבריות העלולים להתרעם על מי
 שיאמר לאו; ובשל הסכמתו זו, טען פולוס, הוכרח גורגיאס
 לומר דברים והיפוכם, כפי שחביב עליך, ואז צחק לך פולוס,
 וכפי שנראה לי, בצדק. וכעת שוב קרה לו לעצמו כאותו מקרה
 גופו. ומאותה בחינה עצמה אין דעתי נוחה מפולוס, שהודה לך
 כי עשיית-עוול מגונה יותר מסבילת עוול. שכן, מתוך הסכמתו
 זו, הובל גם הוא על ידיך בשיחה כשרגליו עקודות, כסוס המובל
 במתג, מאחר שנתבייש לומר את אשר עם לבבו. כי לאמיתו-
 של-הדבר, סוקראטס: מתוך טענת רדיפה אחרי האמת דרכך
 להביא לידי דברים בלתי-מהוקצעים כאלה ושמקומם באסיפת-
 עם, אשר אינם נאים על פי הטבע, ורק על פי החוק הם נאים,
 אבל בדרך-כלל מנוגדים הללו זה לזה, הטבע והחוק. לפיכך,
 מי שמתבייש ולא יעיז לומר אשר עם לבבו, אנוס לומר דברים
 והיפוכם. ואתה שתפסת תחבולה מחוכמת זו הנך מתעלל בבן-
 שיחך, ומי שיתכוון לדברים שעל פי הטבע, תשאלנו בלי
 שירגיש בכך על פי החוק, ומי שעל פי החוק, — תשאלנו על
 פי הטבע. והרי כך היה גם בעניינים אלו, בעשיית-העוול
 וסבילתו: פולוס אמר את שמגונה יותר על פי החוק, ודלקת
 אחרי דברו במה-שעל-פי-הטבע. כי על פי הטבע כל הרע-
 יותר מגונה יותר, וסבילת העוול בכלל זה, ורק על פי החוק
 מגונה יותר סבילת עוול. שהרי דבר זה, לסבול עוול, אינו
 יאה לגבר, אלא לעבד מן העבדים שטוב מותו מחייו, ובשאתו
 עוול וחרפה אין בידו לעזור לא לעצמו ולא לאחר הקרוב ללבו.
 אבל הריני סבור שחוקקי החוקים הם האנשים החלשים
 והמרובים. לעצמם, איפוא, ולתועלתם שלהם חוקקים הם את
 החוקים וקובעים את השבחים והגינויים; הם מפחידיים את
 החסונים יותר שבאנשים, שיש בידם להגדיל מנת חלקם, וכדי
 שלא יגדילו מנת חלקם על זו שלהם, הם אומרים להם שמגונה
 ומן-העוול הוא כשיש יתרון לאדם, וכי זה פירושה של עשיית

עוול: בבקש אדם לעצמו יותר משיש לאחרים; שהם, דומני, ודאי יהיו מרוצים בהיות להם חלק שווה, אף על פי שגרועים הם יותר. על כן נאמר על פי החוק, שעוול וגנאי הוא לאדם לבקש לעצמו יותר משיש למרובים, ו"לעשות עוול" קוראים הם לכך. אבל הטבע עצמו, דומני, מגלה שמן הצדק הוא, שיגדל חלק-הנעלה משל הגרוע ממנו, וחלקו של רב-הכוח משל חסר-הכוח. מראה הוא באופנים רבים שכך הוא הדבר, גם בשאר בעלי החיים וגם במבנה-מדינותיהם ושבטיהם של בני האדם: כך דינו של הצדק, שימשול הנעלה יותר על מי-שנופל ממנו, וחלקו יגדל. כי מה טיבו של הצדק שהסתמך עליו אחשוורוש בצאתו למלחמה על יוון, או אביו¹⁶ בצאתו על הסקיתים? והרי אפשר להביא שאר דוגמאות כאלה עד אין מספר. ודומני שאנשים אלה עושים כך על-פי טבעו של הצדק, ובחיי זיוס, גם על-פי חוקו של הטבע, אם גם אולי לא על פי אותו חוק שאנחנו חוקקים אותו. מכיירים אנחנו את הטובים והחסונים שבנו, אחרי שתפשנום כגורי ארייות בימי נעוריהם, ובלחשים ולהטים הננו משעבדים אותם לנו ואומרים להם שיש ליטול חלק שווה, וזהו הנאה והצודק. אולם, דומני, כשיקום גבר שטבעו כיאות לגבר, ינער מעליו וישבור את כל הכבלים האלה ויימלט מהם, ירמוס את כתובינו, כישופינו ולחשינו וכל חוקינו שאינם על פי הטבע; הוא העבד יתנשא ויתגלה כאדון לנו, וכאן יגה צדקו של הטבע. נראה לי שגם פינדארוס¹⁷ מורה את שאני-אומר בשיר שהוא אומר בו:

חֶק הוּא מְלֶךְ עַל הַפֶּל,

עַל בְּנֵי-תְמוּתָהּ וּבְנֵי אֵל-מֹות;

שכן החוק, אומר הוא:

¹⁶ דריווש מלך פרס; עלה על הסקיתים בשנת 512.

¹⁷ המשורר התיבאי הגדול; 517—438. שירו המובא כאן לא נשתמר.

מוֹבִיל, בְּהַצְדִּיקוֹ אֱלֵמוֹת,
 בְּיַד אֲדִירָה מְכַל; הָעֵד אָעִיד
 פְּעָלֵי הֶרְקֵלֶס, שְׁכֵן בְּלֹא מַחִיר –

כך, בערך, אומר הוא; אינני יודע את השיר בעל-פה; אולם הוא אומר שבלא מחיר ובלא שהרשה זאת גיריאנוס לקח היראקלס את פריו של זה ונהגם. משום שזה דבר שצודק על פי הטבע: שפריהם ושאר קנייניהם של הגרועים ופחותי-הערך יהיו כולם של הטוב והנעלה מהם.

כך הוא הדבר לאמיתו, ואף אתה תעמוד על כך לכשתפנה לגדולות יותר ותניח סוף סוף לפילוסופיה. שהרי הפילוסופיה, סוקראטס, יש בה חן כשיעסוק בה אדם במידה הנאותה בימי נעוריו; אך כשיתמיד בה למעלה מן הצורך הריהי כלייה לבני האדם. כי אפילו אדם מצויין על פי טבעו, כשיעסוק בפילוסופיה למעלה מהגיל הנכון, יחסר בהכרח כל-נסיון באותם העניינים שבהם טעון נסיון מי-שמתעתד להיות גבר נאה-וטוב וידוע-שם. שהרי הללו יהיו חסרי-נסיון גם בחוקים הנהוגים במדינה, וגם באופני-הדיבור שיש להזדקק להם במשא-ומתן עם הברייות בחיים הפרטיים והציבוריים, וגם בהנאות ובתשוקות האנושיות, ובסיכומי-של-דבר בכל נוהגו של עולם יהיו חסרי נסיון. כשיגשו, איפוא, לכל פעולה פרטית או מדינית, יהיו לצחוק, כשם שדומני יהיו המדינאים לצחוק, בגשתם אל פגישותיכם ושיחותיכם. שכך מתקיימים חרוזי איוריפידס¹⁸:

בְּכֶף יִזְהִיר כָּל-אִישׁ, שְׂאֵף יִשְׂאֵף אֶל-זֶה,
 יִקְדִּישׁ אֶת רֹב יוֹמוֹ לְעֵינֵי זֶה שָׁבוּ
 יִמְצָא הוּא אֶת נַפְשׁוֹ, וְכֵאן הוּא טוֹב מְכַל.

שהרי מקום שיהיה גרוע, משם הוא בורח ואת הענין הזה הוא

¹⁸ מתוך המחזה אנטיאופי שלא נשתמר. במרכז המחזה עמד ויכוח בין שני בניה של אנטיאופי, אמפיון וזיתוס, על אורח החיים הנכון, ולאורח

מגדף, ואת השני הוא משבח, מתוך אהדה לעצמו, בהיותו סבור שבכך הוא משבח את עצמו. אולם לדעתי נכון ביותר שיקח אדם חלק בשניהם. אמנם נאה הדבר שיהא לו חלק בפילוסופיה, במידה שנעשה הדבר לשם חינוך, ואין כל גנאי חל על הצעיר העוסק בה. אולם כשאדם בא בימים ועוד יעסוק בפילוסופיה, נעשה הדבר מגוחך, סוקראטס, והרגשתי כלפי המתפלספים היא ממש כהרגשתי כלפי המגמגמים והמשחקים. שבראותי ילד, שעדיין יאה לו להסיח כך, בגימגום ותוך כדי משחק, הריני שמח, ונחמד הוא בעיני הדבר, וסימן של חירות ההולם את גיל-הילד; ובראותי ילד קטן שמסיח בלשון ברורה, נראה לי הדבר טורד וצורם את אזני, והריהו בעיני כמנהגו של עבד. אבל כששומעים איש מגמגם או רואים אותו משחק, נראה הדבר מגוחך ובלתי-גברי וראוי למלקות. כאותה הרגשה גופה מרגיש אני גם כלפי המתפלספים. בראותי פילוסופיה בבחור צעיר, הריני נהנה, והדבר יאה בעיני, ולבן-חורין חושב אני את האדם הזה, ואת-מי-שאינו עוסק בפילוסופיה לחסר-חירות, אשר לעולם לא יעיו לגשת אל מעשה נאה ואציל. אולם בראותי איש בא בימים שעודנו עוסק בפילוסופיה ואינו מסתלק ממנה, ממילא סובר אני, סוקראטס, שאותו איש טעון מלקות. כי כפי שאמרתי קודם: עלול האדם ההוא, אפילו הוא מצוין על פי טבעו, לקפח את גבריותו, באשר יברח ממרכזי המדינה ומכיכרות השווקים, שבהן כדברי המשורר „יודעו הגברים לתהילה“; יחיה שארית חייו כשהוא נחבא אל קרן-זווית עם שלושה או ארבעה נערים שאתם הוא מתלחש, ולעולם לא ישמיע אימרה של חירות, גדולה וראויה להישמע. ואני, סוקראטס, הריני רוחש לך ידידות לא מועטה, והרגשתי כלפיך דומה עכשיו כשל זיתוס אל אמפיון במחזהו של איוריפידס שהזכרתיו. שגם אני יש את נפשי לומר לך כאותן המלים ויכוח רומזים קאליקלס וסוקראטס גם בהמשך הדברים. אמפיון היה בא כוחם של „החיים המוסיים“, וזיתוס של „חיי המעשה“.

שההוא אומר אל אחיו, לאמור: "מזניח אתה, סוקראטס, את הדברים, שעליהם חייב אתה לשקוד, ואת טבע-נשמתך שהוא אציל כל כך הנך משנה בצורה ילדותית, ולא במועצות-הדין תוכל לחוות דעתך בדרך נכונה, ולהעלות מה שמתקבל-על-הדעת וקונה-את-הלבבות, ולא בענין אחר תוכל לעוץ עצה נועזה". ואכן, סוקראטס ידידי, — ואל נא תקפיד עמי, שמתוך חיבה אליך אני מדבר — כלום לא מגונה הוא בעיניך אותו מצב שבו לדעתי שרוי אתה ושרויים שאר ההולכים-וממשיכים עד בלי די בפילוסופיה? שעתה, אילו תפש אדם אותך או את שכמותך והביאך לבית-הסוהר, כשהוא טוען שאתה עושה עוול בלי שעשית עוול כל שהוא, היודע אתה שלא תמצא ידיך ורגליך, ובראש סחרחר ופה פעור לא יהיה לך מה שתאמר, ואם תופיע לפני בית הדין, וקטיגורך שפל ורשע, מות תמות, אם ימצא ההוא להציע שיוטל עליך עונש מיתה. וכיצד ייתכן, סוקראטס, שחכמה היא אומנות זו, "שתופשת איש טוב-מטבעו ומקלקלתו"¹, עד שלא יוכל לעזור לעצמו ולא למלט מהסכנות הגדולות ביותר לא את עצמו ולא איש זולתו, וכל רכושו יישדד בידי שונאיו, והוא יחיה במדינה ממש כמי שנשללה ממנו זכות אזרח? איש כזה, אף אם הביטוי הוא גם מדי, מותר לסטרו על לחיו בלי לתת את הדין. אבל, הטוב באנשים, שמע בקולי: "חדל מהוכחותיך, עסוק במוסיות של מעשים" ובמה שתיראה בו נבון, "והנח לאחרים את הדברים המעושים האלה", אם נקרא להם להג או שטויות, "שבגללם תשב בבית ריק"; אל תקח לך למופת אנשים העוסקים בראיות לפעוטות האלה, אלא אותם שיש להם חיים ושם ושאר טובות מרובות.

סוקראטס: אילו היתה נשמתו של זהב, קאליקלס, כלום אינך סבור שהייתי שמח אילו מצאתי אבן מאותן שבוחנים בהן את הזהב, ודווקא את הטובה שבהן, ואילו הקרבתי אליה אח

¹ גם ציטאט זה, והמובאים להלן, הם דברי זיתוס מתוך מחזהו הנ"ל של איוריפידס.

נשמתי ואותה אבן היתה מאשרת שזו מתוקנת כשורה, הייתי מיטיב לדעת, שיש לי כל-צורכי ושאינני זקוק לאבן-בוהן אחרת?

קאליקלס: כלפי מה אתה שואל, סוקראטס?

סוקראטס: אגיד לך: דומני שעכשיו, כיון שנודמנת לי אתה, נודמנה לי במזל טוב מציאה כזאת.

קאליקלס: הכיצד?

סוקראטס: היטב ידעתי, שאותן סברות העולות בנשמתי בהן תסכים עמי, ממילא כבר מוכחת אמיתותן. שלדעתי מי שעומד לבחון נשמה כל-צרכה, אם חיה כשורה או לאו, צריך שיהיו בו שלושה דברים שכולם מצויים בך: הבנה, אהדה ושפה גלויה. כי מזדמנים לי רבים, שאין ביכולתם לבחון אותי משום שאינם חכמים כמוך, אחרים אמנם חכמים הם, אך אינם נכונים לומר לי את האמת, משום שאינם מחבבים אותי כמוך; ואולם שני אורחים אלה, גורגיאס ופולוס, שניהם חכמים וידידי הם, אך אין שפתם גלויה כדבעי, והם ביישנים יתר על המידה. שכיצד אפשר לחשוב אחרת? הלא הגיעו בביישנותם עד כדי כך, שמשום שהם מתביישים מעיז כל אחד מהם לומר דברים והיפוכם במעמד אנשים רבים, ודווקא בעניינים החשובים ביותר. אולם בך יש כל אותן התכונות שאין בזולתך: נתחנכת די-צרכך, כפי שיעידו אתונאים רבים, ואותי אתה אוהד. מהי הראיה שבידי? אגיד לך: ידעתי, קאליקלס, שהנכם ארבעה אשר עשיתם יד אחת בחכמה; אתה וטיסאנדרוס איש אפידני ואנדרון בן אנדרוטיון ונוסיקידס איש כולארגס; וביום מן הימים הקשבתני כשדנתם בדבר, עד היכן יש לעסוק בחכמה, ויודע אני שגברה בכם דעה שכזאת, שלא תשאפו להגיע בפילוסופיה עד לדיוק גמור, והזהרתם איש את רעהו לבלתי החכים יותר מכפי הצורך, שמא תאבדו בלי שתרגישו בכך. ולאחר ששומע אני שהנך מייעץ לי אותן העצות כלחבריך המקורבים ביותר, הרי בידי ראיה מספקת שאתה אוהד אותי

אהדת-אמת. ואכן, אתה עצמך אמרת שיש ביכולתך לדבר לשון גלויה ובלי להתבייש, ואף הדברים שדיברת זה-עכשיו מעידים לך על כך. ברור, איפוא, שכך הוא בעניינים אלה שלפנינו: כשתודה לי בשיחה בדבר מן הדברים, ממילא יהא בחון די-צורכו על ידי ועל ידיך, ולא יהיה עוד צורך להביאו אל אבן-בוהן אחרת. כי ודאי לא תודה בו לעולם משום חוסר-חכמה או משום בושה יתירה, ושוב גם לא תודה כדי לרמותני, שהרי ידידי אתה, כפי שאומר אתה בעצמך. ממילא תהיה, איפוא, בהסכמה שלי ושלך תכלית האמת כהווייתה. ויפה מכל הוא העיון, קאליקלס, בעניינים אלו שבהם תקפתני: מה צריך להיות טיבו של גבר ובמה יעסוק ועד היכן, הן לאחר שהתבגר הן בהיותו צעיר-לימים. שאם אינני נוהג כשורה במשהו בחיי, היה-נא בטוח שלא מרצוני אני שוגה בזה, אלא משום בערותי. ואתה, כאשר התחלת להוכיחני, אל נא תחדל מזה, אלא הראה לי די-צורכי מהו שעלי לעסוק בו, ובאיזה אופן ארכשנו לי, ואם תתפשני בכך, שאף על פי שהסכמתי עמך עכשיו, לא אעשה בעתיד אותם הדברים שבהם הסכמתי, ראני-נא שוטה גמור ולעולם אל תוכיחני עוד, שכן אינני שווה ולא כלום. אולם חזור-נא לי מלכתחילה: מהו לדברייך ולדברי פינדארוס טיבו של מה-שצודק על-פי הטבע? שהנעלה יותר יקח בכוח את רכושם של הירודים ממנו, והטוב יותר ימשול על הגרועים ממנו, ורבי-הערך ירבה חלקו משל פחות-הערך? האם שונה הוא מזה מה שאתה קורא לו צדק, או זוכר אני כשורה?

קאליקלס: הלא כך אמרתי אז, וכך אומר אני עכשיו.

סוקראטס: האם לאותו האיש קורא אתה טוב יותר ונעלה יותר? שגם אז לא יכולתי להבין כוונתך מהי. והאם לחזקים יותר קורא אתה נעלים, והחלשים חייבים לציית לחזק מהם. כגון מה שהראית, כמדומני, גם אז בדברייך על המדינות הגדולות התוקפות את הקטנות על-פי צדק שבטבע, משום שהן נעלות וחזקות יותר, כאילו הנעלה-יותר והחזק-יותר הם

היינו הך, — או האם אפשר שהטוב-יותר יהיה ירוד וחלש יותר, והנעלה יותר מושחת יותר? או אחת היא גדרם של הטוב-יותר והנעלה-יותר? זאת הגדר-נא לי בבירור: האם שונים הם הנעלה והטוב והחזק או לא?

קאליקלס: הריני אומר לך בבירור שהם היינו הך. סוקראטס: וכי לא עולים המרובים על האחד על פי הטבע? והם גם חוקקים את החוקים כנגד האחד, כפי שגם אתה אמרת קודם.

קאליקלס: כמובן.

סוקראטס: מה שנחשב כחוק בעיני המרובים, הוא, איפוא, חוק של הנעלים יותר.

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: אם כן, גם של הטובים יותר? שהנעלים, על פי דברך, הריהם טובים הרבה מזולתם.

קאליקלס: כן.

סוקראטס: ובכן, מה שנחשב אצלם כחוק, הוא הנאה על פי הטבע, באשר הם נעלים יותר?

קאליקלס: כך אני טוען.

סוקראטס: וכי לא המרובים חושבים זאת, מה שאמרת זה-עכשיו: שצדק הוא ליטול חלק שווה, ומגונה יותר עשיית עוול מסבילת עוול? האם כך הוא או לאו? ואל-נא תילכד כאן גם אתה מתוך בושה! החושבים, או אין חושבים המרובים, שצדק הוא לאדם שיטול חלק שווה ולא ירבה את חלקו, ומגונה עשיית עוול יותר מסבילת עוול? אל-נא מתוך צרות-עין, קאליקלס, תמנע ממני תשובתך, שאם תסכים עמי, ממילא אזכה לבטחון בדבר, שהרי יסכים עמי איש שכוח-הבחנתו הוא כפי-הצורך.

קאליקלס: הרי המרובים חושבים זאת לחוק.

סוקראטס: אם כן, לא על פי החוק בלבד מגונה יותר עשיית עוול מסבילת עוול, וצדק הוא לאדם שיטול חלק שווה, — אלא

גם על פי הטבע; וכנראה, לא אמרת קודם-לכן דברי-אמת, ולא-כשורה האשמתני כשאמרת שמנוגדים הם החוק והטבע, ושגם אני יודע זאת ומתעלל בבן-שיחי, בהוליכי אותו אל החוק, בעוד הוא כוונתו על פי הטבע, ואל הטבע, — בעוד כוונתו על פי החוק.

קאליקלס: איש זה לא יחדל מלפטפט. הגד-נא לי, סוקראטס, כלום אינך מתבייש שבגילך זה הנך עוסק בציד-מלים, וכשיטעה אדם בביטויו, תחשוב זאת למציאה טובה? וכי סבור אתה שבנעלים יותר אינני מתכוון לטובים יותר? וכי אינני אומר לך זה-מכבר, שלדברי הטוב-יותר והנעלה-יותר הם היינו הך? וכי סבור אתה שכוונתי לומר, שאם יתקבץ ערב-רב של עבדים ומיני אנשים שאין להם כל ערך חוץ מהיותם אולי חזקים בגופם — שאם אלה יאמרו מה שיאמרו והיה לחוק?

סוקראטס: ניחא, קאליקלס החכם באדם; הזאת היא דעתך? קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: והרי מזמן, המופלא מאנוש, משער גם אני שאתה מתכוון „בנעלה“ למעין זה, ואני הולך ושואל מתוך תשוקתי לרדת לסוף דעתך. שהלא בוודאי אינך סבור כי טובים השניים מן האחד, וכי עבדיך טובים ממך, משום שחזקים ממך. אלא שוב הגד-נא לי מלכתחילה, מה כוונתך ב„טובים יותר“, לאחר שאינך מתכוון לחזקים יותר? ואנא, המפליא לעשות, למדני ביתר-אדיבות, כדי שלא אסתלק מבית ספרך.

קאליקלס: מיתמם אתה, סוקראטס.

סוקראטס: לא, קאליקלס, בחיי זיתוס, שעליו הסתמכת כשהרבית זה-עתה להיתמם כלפי. אבל בוא ואמור: מי הם לדברך הטובים יותר?

קאליקלס: רבי-הערך, לדברי.

סוקראטס: הרואה אתה, איפוא, שאתה עצמך אומר מלים ואינך מגלה דבר? כלום לא תפרש אם בטובים ובנעלים יותר כוונתך לנבונים יותר או לזולתם?

קאליקלס: בחיי זיוס, הרי להם מתכוון אני, לחלוטין!
 סוקראטס: פעמים רבות, איפוא, עולה לדבריד נבון אחד על
 רבבות שאינם נבונים, והלה צריך למשול, והללו — להיות
 נתונים לממשלתו, וחלקו של המושל מן הדין שיהיה רב משל
 נתיניו. שהרי לכך, דומני, מתכוון אתה בדבריד — ואינני עוסק
 בציד מלים — אם האחד עולה על הרבבות.

קאליקלס: הרי לכך מתכוון אני. כי זהו לדעתי הדבר
 הצודק על-פי הטבע: שהטוב-ונבון יותר ימשול על הגרועים
 ממנו, וחלקו ירבה מחלקם.

סוקראטס: המתן-נא כאן! שוב מה אתה אומר? כשנהיה, כמו
 עכשיו, אנשים רבים מכונסים במקום אחד, ויהיו לנו במשותף
 מאכלים ומשקאות רבים, ונהיה אנשים ממינים שונים: אלו
 חזקים ואלו חלשים, ואחד מבינינו יהיה נבון מהשאר בעניינים
 אלו, בהיותו רופא, אך יהיה, כמובן, חזק מאלו וחלש מאלו —
 וכי לא יהיה זה, בהיותו נבון ממנו, טוב-ונעלה יותר לגבי
 עניינים אלה?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: אם כן, הרשאי הוא להרבות חלקו באותם
 המאכלים, משום שהוא טוב יותר, או שמא צריך הוא אמנם,
 כמושל, להיות ממונה על הכל, אך באשר לצריכת המאכלות
 ולשימוש בהם לגופו שלו, אסור לו שירבה חלקו, — ולא,
 הריהו עתיד לבוא על עונשו, אלא שצריך הוא ליטול לעצמו
 יותר מאלו ופחות מאלו; ואם הוא יהיה החלש שבכולם, הרי
 יהיה למי שטוב ביותר החלק הקטן מכל, קאליקלס? וכי לא
 כך הוא, אישי הטוב?

קאליקלס: על מאכלים מדבר אתה ומשקאות ורופאים
 ושטויות, ואני אינני מתכוון לאלה.

סוקראטס: וכי אינך אומר שהנבון יותר הוא טוב-יותר? הן
 או לא?

קאליקלס: הן.

סוקראטס: ולא שהטוב יותר צריך שירבה חלקו?

קאליקלס: לא במאכלים ולא במשקאות.

סוקראטס: מבין אני, אך אולי בבגדים, וצריך שלאורג הטוב ביותר יהיה הגדול שבבגדים, ושיתהלך במלבושים רבים ויפיים ביותר?

קאליקלס: מה ענין בגדים לכאן?

סוקראטס: אך ברור שבמנעלים צריך שירבה חלקו של מי שנבון ביותר בעניינם וטוב ביותר. ואולי אמור הסנדלר שיטייל כשהוא נעול מנעלים גדולים ורבים ביותר?

קאליקלס: מה ענין מנעלים לכאן? אתה מפטפט והולך.

סוקראטס: אם לא לדברים כאלה — כזונתך אולי לכגון זה: למשל, איכר נבון ונאה וטוב בענייני האדמה, אולי אמור הוא להרבות חלקו בזרעים ולהשתמש באדמתו שלו בזרע רב ביותר? קאליקלס: היאך אומר אתה תמיד אותם הדברים, סוקראטס? סוקראטס: לא זו בלבד, קאליקלס, אלא אף באותם העניינים עצמם.

קאליקלס: בחיי האלים, תמיד אתה מדבר על סנדלרים ובורסקאים וטבחים ורופאים ואינך חדל מזה, כאילו באלה ידובר בינינו.

סוקראטס: וכי לא תפרש אתה, במה יהיה אדם נעלה ונבון יותר, כדי שירבה בצדק את חלקו לכשירבנו? וכי לא תסבול דברים שאני מגלגל בהם, ואף לא תאמר בעצמך מהו?

קאליקלס: הרי כבר מזמן אומר אני: קודם כל אינני מתכוון בנעלים לא לסנדלרים ולא לטבחים, אלא לנבונים בענייני המדינה, היודעים כיצד ייטב משטרה, והם לא נבונים בלבד, אלא גם אמיצי לב, ומתוך כך יש בהם כדי להוציא מחשבותיהם אל הפועל, בלי שילאו בשל רפיפות נפשם.

סוקראטס: הרואה אתה, קאליקלאס הטוב באנשים, שאין זה אותו קיטרוג שאתה מקטרג עלי ואני עליך? שהרי אתה טוען, שאני אומר תמיד אותם הדברים, ומגנה אותי על כך; ואני

טוען להיפך: לעולם אינך אומר אותם הדברים באותם העניינים עצמם, אלא פעמים מגדיר אתה את הטובים והנעלים יותר שהם החזקים יותר, ושוב — שהם הנבונים יותר, ועכשיו שוב אתה מביא דבר אחר: הרי בני אדם אמיצי-לב נקראים בפיק הנעלים והטובים. פסוק פסוקך: מי הם לדברך הטובים-ונעלים יותר, ובענין מה אתה קורא אותם כך?

קאליקלס: הלא אמרתי שהם הנבונים בענייני המדינה ואמיצי הלב. כי לאלה יאה למשול במדינות, ומן הצדק הוא שחלקם ירבה משל זולתם, חלק המושלים משל הנתונים לממשלתם.

סוקראטס: ולגבי עצמם, חברי, מה דינכם המושלים הם או נתונים לממשל?

קאליקלס: מה פירוש דבריך?

סוקראטס: אומר אני שכל אחד ואחד מושל בו-בעצמו; או אין זה דרוש כלל, שיהא אדם מושל בו-בעצמו, אלא בזולתו?

קאליקלס: מה פירוש מושל בו-בעצמו?

סוקראטס: בלי שום התחכמות, אלא כפי שכל-העולם מדבר על המיושב-בדעתו שהוא שולט על עצמו, כלומר שהוא מושל בחימודים ובתאוות שבקרבו.

קאליקלס: מה חמוד אתה! לפתיים אתה מתכוון, למיושבים בדעתם!

סוקראטס: הכיצד? הרי כל אחד יכיר לדעת שלא לפתיים כוונתי.

קאליקלס: בוודאי, סוקראטס! שכיצד יהיה אדם מאושר כשהוא עבדו של משהו? ואך זה הדבר שנאה-וצודק על פי הטבע, ועכשיו אגלנו לך בלשון גלויה: הרוצה לחיות חיים נכונים חייב שיתן לתאוותיו שתגדלנה ככל האפשר בלי שיכבשן, וכשהן גדולות ככל האפשר צריך שיהא בידו לשרתן באומץ-לב ובתבונה, ולמלאן במה שעשוי להעיר מדי-פעם בפעם את תאוותו. וזה, דומני, נבצר מהמון-העם. לכן נותנים הם דופי

באנשים שכאלה, מסתירים מתוך בושה את אי-יכולתם, והרי הם אומרים שמגונה היא הפריצות, בשעבדם, כפי שאמרתי קודם, את האנשים שטבעם טוב משלהם, וכיון שבעצמם אינם יכולים לספק תאוותיהם משבחים הם את יישוב-הדעת ואת הצדקה בשל חוסר גברותם שלהם. שהרי אלה שהיו מלכתחילה בני-מלכים, אז שהיה בהם מטבע-ברייתם לקנות שררה מן השררות ולהיות רודנים או שליטים — מה יהיה לאמיתו-של-דבר מגונה ורע מיישוב-דעת ומצדקה לאנשים אלו? הלא הם מותרים בהנאה מכל טוב ואיש לא יעכב בעדם — וכי במו-ידיהם ישימו אדון לעצמם את חוקו של ההמון ואת דיבורו וגינויו? וכיצד לא יהיו מסכנים בשל אותו נאה שבצדקה ובישוב הדעת, שבגללו לא יחלקו לידידיהם יותר מאשר לשונאיהם, אף על פי שיהו מושלים במדינתם? אלא שעל פי האמת, סוקראטס, שהרי אחריה רודף אתה לדברייך, כך הוא הדבר: שפע ופריצות וחירות, כשיש להם במה יסתייעו, הם הם סגולה טובה ואושר, ושאר קישוטי-נוי אלה, היינו המוסכמות של בני אדם המנוגדות לטבע, פטפוט הם ואינם שווים ולא כלום. סוקראטס: לא ברוח נקלה, קאליקלס, הנך מגיח עלי בדברייך, ונוקט לשון גלויה. כי עכשיו אומר אתה בבירור את שאחרים אמנם חושבים בלבם, אך אינם נכונים להשמיע. הנני מבקשך, איפוא, שבשום פנים לא תחדל, כדי שיתברר לנו הדבר כהווייתו: כיצד יש לחיות. והגד-נא לי: את התאוות, טוען אתה, אסור לכבוש, אם רוצה אדם להיות כפי שעליו להיות, אלא יתן להן שיגדלו ככל האפשר, וימלא אותן ככל שתשיג ידו, וזאת היא הסגולה הטובה?

קאליקלס: כך אני טוען.

סוקראטס: לא-נכון הוא, איפוא, מה שאומרים כי מאושרים הם שאינם זקוקים לשום דבר.

קאליקלס: הרי כך תהיינה אבנים וגופות-מתים מאושרות מכל.

סוקראטס: אלא שגם לפי דבריך נוראים הם החיים. ולא אתפלא עוד אם צדק איוריפידס בחרותים בהם הוא אומר:

וְמִי יֵדַע אִם הַחַיִּים אֵינָם מִיְתָה

וְהַמֵּיתָה חַיִּים?

ואולי לאמיתו-של-הדבר מתים אנחנו. גם שמוע שמעתי מפי אחד החכמים שעכשיו אנחנו מתים וגופנו הוא מצבתנו, ואותו חלק נשמתנו שהוא מקום התאוות הריהו מעין התפתות וטלטלה מעלה-מטה, ואחד מושל-משלים, אולי מסיקיליה או מאיטליה, קרא לו לאותו חלק משום הפיתוי שחל בו ופתיותו בשם פיתוס, כלומר חבית, ולאווילים קרא „שלא הוכנסו למסטורין“ שפירושו המילולי „בלתי סתומים“, והמשיל אותו חלק של נשמת האווילים, שהוא מקום התאוות ואצלם הוא פרוץ וחדיר, לחבית נקובה, משום שגם הוא אינו מתמלא לעולם. ובניגוד לך, קאליקלס, מורה אותו איש, שבשאל — שהוא מבארו ביאור מילולי „עולם הנצח“ — יהיו אלה „הפרוצים“, מסכנים, ויהו נושאים מים אל החבית הנקובה בכלי שגם הוא נקוב: בכברה. והנה באותה כברה הוא מתכוון לנשמה, לדברי האיש שסיפר לי את הדבר, בהמשילו לכברה את נשמת האווילים כאילו נקובה היא, שהרי בבוגדנות ושכחנות שלה מאבדת היא את שבתוכה. דברים אלה ודאי מוזרים הם למדי, אבל מגלים הם את שיש ברצוני להורות לך, אם יכול אוכל, כדי להכניס בלבך שתחזור בך, ותבחר לעומת החיים שאין עמהם לא שובע ולא רסן באותו אורח חיים שבא על תיקונו ועל צורכו במצוי מדי-פעם בפעם, ומסתפק בו. אבל האם מכניס אני בלבך ואתה חוזר בך לומר שמאושרים הם המתוקנים מהפרוצים, או אפילו אמשול לך משלים אחרים כאלה לרוב — אף על פי כן לא תחזור בך? קאליקלס: זה קרוב יותר לאמת, סוקראטס.

סוקראטס: הבה, איפוא, אביא לך תמונה אחרת מעין זו מאותה זירה. עיין-נא בכך, אם לדעתך אפשר לדבר על ארחות

החיים של השניים, של המיושב בדעתו ושל הפרוץ, כאילו שני אנשים יש להם איש איש חביות רבות, האחד חביותיו שלימות ומלאות: זו בין חו בדבש חו בחלב ועוד מרובות בשאר נוזלים כיוצא בהם, ואילו מוצאיו של כל נוזל מועטים וקשה להגיע אליהם, ורק בתלאות רבות וקשות יוכל להשיגם; וזה האחד, לאחר שמילא חביותיו, לא יוסיף לשפוך לתוכן ולא ידאג להן במאומה, אלא מבחינה זו יהא שרוי בשלווה. וכמוהו יכול גם השני לספק עצמו בנוזלים, אולם בקושי, והנה כליו נקובים ורקובים, ותמיד, יומם ולילה, יצטרך למלאם, או שיתייסר בייסורים שאין למעלה מהם. ואם אלה הם חיי כל אחד מן השניים, התאמר שחיי הפרוץ מאושרים משל המתוקן? האם בדברים אלה מכניס אני בלבך שחיי המתוקן טובים משל הפרוץ, או לא כן?

קאליקלס: אינך מכניס בלבי, סוקראטס, כי אותו שמילא ולא יסף אין לו עוד שום הנאה, אלא כפי שאמרתי קודם: לאחר שמילא — הריהו חי כאבן, בלי שישמח עוד ובלי שיתייסר. ואילו בכך תלויה ההנאה שבחיים: שתהא זורמת לתוכם שפעה מרובה ככל האפשר.

סוקראטס: ואם יזרום הרבה לתוכם — כלום לא הכרח הוא שגם יפרוש מתוכם הרבה, וגדולים יהיו הנקבים ליציאת השפעה?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: הרי על חייו של שלך²⁰ מדבר אתה, לעומת גופת-מת או אבן. והגד-נא לי: הלא כוונתך לכגון רעבון, ואכילה מתוך רעבון?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: ולכגון צמאון ושתייה מתוך צמאון?

²⁰ מין עוף השולה דגים מן הים, והיה למשל בפי היוונים בשל בלענות שבו.

קאליקלס: לכך אני מתכוון, וכן למי שמתאוה שאר תאוות כולן, ויכול לשמוח בסיפוקן ולחיות חיי אושר.

סוקראטס: ניחא, הטוב באנשים, וסיים-נא כפי שהתחלת, ובשום פנים אל תתבייש. אולם, כנראה, אף אני חייב שלא אתבייש. וראשית-כל אמור-נא: מי שנגוע בחכמית ומתגרד, וניתן לו להתגרד כאוות-נפשו, האם גם הוא חי חיי אושר, בהתגרדו כל ימי חייו?

קאליקלס: עד מה חסר-טעם אתה, סוקראטס, ונוהג ממש כנואם באסיפה.

סוקראטס: ואמנם, קאליקלס, הבהלתי את פולוס ואת גורגיאס והבאתים לכלל בושה, ואילו אתה אל-נא תיבהל ואל תתבייש, שהרי אמיץ-לב אתה. רק תשובה השב!

קאליקלס: אומר אני, איפוא, שאף המתגרד יחיה חיי הנאה. סוקראטס: היינו כשהוא מתגרד בראשו בלבד — או על מה אשאלך עוד? ראה-נא, קאליקלס, מה תשיב, אם ישאלך השואל בזה-אחר-זה את כל היוצא באלה, ודברים אלה, כיון שכך טיבם, מתמצים בשאלה: חייהם של עושי-זימה, כלום אין הם נוראים ומגונים ומסכנים? או שמא תעזו לקרוא לאנשים אלה מאושרים, משיש להם בשפע את שהם-מבקשים?

קאליקלס: וכי אינך מתבייש, סוקראטס, להביא את השיחה לדברים כאלה?

סוקראטס: אנא, האציל, כלום אני הוא המביא לכאן, או זה שטוען ללא-סייג כי השמחים, וישמחו באשר ישמחו, מאושרים הם, ואינו מבחין בין הנאות טובות ורעות? ואף עכשיו אמור-נא: האם היינו הך לדעתך המהנה והטוב, או יש הנאה מן ההנאות שאיננה טובה?

קאליקלס: ובכן, כדי שלא אכניס סתירה בדברי, באמרי שדם שונים, אומר אני שהם היינו הך.

סוקראטס: אם שלא כדעתך תדבר, מפר אתה, קאליקלס, את

שנאמר בפתיחת השיחה, ולא תוכל עוד לחקור עמי די-הצורך
בהוויית הדברים.

קאליקלס : אף אתה כך, סוקראטס.

סוקראטס : ובכן, לא אני עושה כשורה, אם אני עושה זאת,
ולא אתה. אבל, אתה השאנן, הבט-נא וראה שלא זה הטוב
לשמוח בכל מכל. שאילו כן, ברור שתצאנה מזה במספר רב
אותן התוצאות המגוננות שרמזנו עליהן כעת, ועוד רבות אחרות.

קאליקלס : לדעתך, סוקראטס.

סוקראטס : וכי באמת, קאליקלס, מחזיק אתה בכך?

קאליקלס : מחזיקני.

סוקראטס : הנטפל, איפוא, במאמריך כאילו אמרתו בכובד-
ראש?

קאליקלס : ודאי ובוודאי.

סוקראטס : כיון שהחלטת כך, הבה, איפוא, וחווה דעתך על
דברים אלו: הלא יש משהו שאתה קורא לו ידיעה?

קאליקלס : יש.

סוקראטס : וכי לא אמרת קודם, שיש גם אומץ-לב המתחבר
עם ידיעה?

קאליקלס : כך אמרתי.

סוקראטס : דיברת, איפוא, כאילו שונה אומץ-לב מהידיעה,
ושניים הם?

קאליקלס : בוודאי.

סוקראטס : וכי מה? הנאה וידיעה הם היינו הך או דברים
שונים?

קאליקלס : שונים, החכם מאין כמוך!

סוקראטס : וגם אומץ-לב שונה הוא מהנאה?

קאליקלס : כמובן.

סוקראטס : ובכן, נזכור-נא את הדבר הזה, שאמר קאליקלס
איש אכאדני: נעים וטוב הם היינו הך, ואילו ידיעה ואומץ-לב
שונים הם גם זה מזה וגם מהטוב.

קאליקלס: וסוקראטס איש אלופקי איננו מסכים עמנו בכך, או שמא מסכים הוא?

סוקראטס: איננו מסכים; ודומני שאף לא קאליקלס, לכשיתבונן כשורה בו בעצמו. שהנה הגידה לי: כלום אינך סבור שאלה אשר טוב להם, מצבם הפוך משל אלה שרע להם? קאליקלס: כך אני סבור.

סוקראטס: ובכן, אם מצבם הפוך, הלא חל עליהם בהכרח מה שחל על בריאות ומחלה? שהרי אין האדם בריא וחולה בעת ובעונה אחת, ואין הוא נפטר מבריאות ומחלה בעת ובעונה אחת.

קאליקלס: למה אתה מתכוון?

סוקראטס: לכך: עיין-נא בכל חלק מחלקי הגוף. יש ואדם חולה בעיניו, מחלה שנקראת דלקת-עיניים.

קאליקלס: כמובן.

סוקראטס: והלא בוודאי אינו בריא בהן באותו זמן עצמו?

קאליקלס: בשום פנים לא.

סוקראטס: וכשהוא נפטר מדלקת העיניים? כלום נפטר הוא אז גם מבריאות העיניים, ומקפח בסופו-של-דבר מחלה ובריאות כאחת?

קאליקלס: ודאי שלא.

סוקראטס: שהרי תמוה, כמדומני, יהיה הדבר, ואי אפשר לאומרו. לא כן?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: אלא, דומני, מקבל ומאבד הוא חליפות כל אחד משני הדברים?

קאליקלס: כך אני גורס.

סוקראטס: ולא הוא הדין גם בחוזקה וחולשה?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: ובמהירות ואיטיות?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ולא כן גם בטובות ובאושר והיפוכיהם, הרעות והמסכנות: אדם מקבל חליפות ונפטר חליפות מזה ומזה?
קאליקלס: בלי שום ספק.

סוקראטס: וכשנמצא, איפוא, דברים שאדם נפטר מהם ומחזיק בהם בעת ובעונה אחת, ברור שאלו לא יהיו הטוב והרע. המסכימים אנחנו בזה? עיין-נא היטב בדבר לפני שתשיב השובה.

קאליקלס: הרי הסכמתי היא לאין שיעור.

סוקראטס: נפנה, איפוא, אל שהוסכם קודם לכן. על הרעבון אמרת שהוא נעים או מצער? לרעבון גופו אני מתכוון.

קאליקלס: מצער, אבל על אכילתו של הרעב אומר אני שנעימה היא.

סוקראטס: מבין אני; אולם הרעבון גופו הריהו מצער. לא כן?

קאליקלס: כך אני אומר.

סוקראטס: וכן גם הצמאון?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ובכן, האוסיף עוד לשאול, או מסכים אתה שכל מחסור ותאוה דבר מצער הוא?

קאליקלס: מסכים אני, ואל תשאל.

סוקראטס: ניחא; אבל על שתייתו של הצמא אומר אתה שאינה אלא נעימה?

קאליקלס: כך אני אומר.

סוקראטס: ובכן, מן הדברים שאמרת נמצא שהצמאון צער הוא?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: והשתייה — מילויו של מחסור והנאה?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: אומר אתה, איפוא, שהשתייה כרוכה בשמחה?

קאליקלס: בהחלט.

סוקראטס: תוך כדי צמאון?

קאליקלס: כך אני אומר.

סוקראטס: כלומר, תוך כדי צער?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: המרגיש אתה ביוצא בזה: אתה אומר שצעד
ושמחה מצויים כאחד שעה שאתה מדבר על השותה תוך-כדי-
צמאון וכי אין הדברים אמורים באותו מקום ובאותו זמן, אם
בנשמה ואם בגוף? שהרי אין זה, כמדומני, משנה כלום. האם
כך הוא או לאו?

קאליקלס: כך הוא.

סוקראטס: אולם הרי טוען אתה שאי אפשר לו למי שטוב
לו — שירע לו באותו הזמן.

קאליקלס: כך אני טוען.

סוקראטס: אך הסכמת שאפשר לשמוח תוך-כדי-צער.

קאליקלס: כך נראה.

סוקראטס: אם כן, לשמוח אין פירושו להיות-בטוב, ולהצטער
אין פירושו להיות-ברע, ויוצא שהנעים שונה מהטוב.

קאליקלס: איני יודע מה אתה מתפלסף, סוקראטס.

סוקראטס: יודע אתה, אלא שהנך מעמיד פני תם, קאליקלס.
והמשך-נא עוד אל מה שיבוא, וידעת באיזו חכמה אתה מטיף
לי מוסר. כלום לא פוסק כל אחד מאתנו בעת ובעונה אחת גם
מצמאון וגם מהנאתו שעה שהוא שותה?

קאליקלס: איני יודע מה אתה סת.

גורגיאס: אל-נא, קאליקלס, אלא השב גם למעננו, כדי
שיגיעו הדברים לסיומם.

קאליקלס: אבל כך דרכו של סוקראטס כל פעם, גורגיאס,
שואל הוא וחוזר ושואל על דברים פעוטים ופחותי-ערך, ובהם
הוא מביאך לידי סתירה.

גורגיאס: ומה איכפת לך? הלא כיבוד זה לא נתייחד לך

בשום פנים, קאליקלס. תן-נא לסוקראטס שיביאך לידי סתירות בכל דרך שירצה.

קאליקלס: אם כן, שאל לפעוטות וזעומות אלו, כיון שהדבר נראה לגורגיאס.

סוקראטס: אשריך, קאליקלס, שלמסטורין הגדולים הוכנסת לפני שהוכנסת לקטנים. ואני חשבתי שאין זה כדתו חזור, איפוא, למקום שהסתלקת ממנו והשב: כלום לא פוסק כל אחד מאתנו מצמאוננו ומהנאתו בעת ובעונה אחת? קאליקלס: כך הוא.

סוקראטס: וכי אינו פוסק, איפוא, מייסוריו ומהנאותיו בעת ובעונה אחת? קאליקלס: כן.

סוקראטס: ואילו ממה שטוב ומה שרע לו אין הוא פוסק בעת ובעונה אחת, כפי שהודית; וכי עכשיו אינך מודה בזה? קאליקלס: מודה אני; ומה בכך?

סוקראטס: שהדברים הטובים, ידידי, אינם אותם שהם נעימים, והרעים — אינם אותם שהם מצערים; שמאלה פוסק הוא בעת ובעונה אחת, ומאלה — לא, ונמצא שאחרים הם. וכיצד יזדהו, איפוא, הדברים הנעימים עם הטובים, או המצערים עם הרעים? ואם תרצה, עיין-נא בדבר גם בדרך זו, וגם כך, דומני, תיראה סתירה בדבריך; אלא הבט: כלום אין אתה קורא לאנשים הטובים — טובים, משום שיש בהם מן הטוב, כמו שקורא אתה ליפים — יפים, משום שיש בהם יופי? קאליקלס: כן.

סוקראטס: ומה? הקורא אתה לכסילים ולמוגי-לב אנשים טובים? הלא קודם לא עשית זאת, אלא קראת בשם זה לאמיצי-הלב ולנבונים; וכי לא לאלה קורא אתה טובים? קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ומה? כבר ראית ילד חסר-בינה שהוא שמח? קאליקלס: ראיתי.

- סוקראטס: ואיש חסר-בינה שהוא שמח עדיין לא ראית?
 קאליקלס: דומני שכן; אבל מה בכך?
 סוקראטס: אין בכך כלום, אך השב תשובה?
 קאליקלס: ראיתי.
 סוקראטס: ומה? כבר ראית בר-דעת בצער ובשמחה?
 קאליקלס: כן.
 סוקראטס: ומי מהם שמחים או מצטערים יותר, הנבונים או חסרי-הבינה?
 קאליקלס: דומני שההבדל אינו רב.
 סוקראטס: הרי די גם בכך. ובמלחמה כבר ראית איש מוג' לב?
 קאליקלס: כמובן.
 סוקראטס: ומה? שעה שהסתלקו האויבים, שמחתם של מי נראתה לך גדולה יותר: של מוגי הלב או של אמיצי הלב?
 קאליקלס: לדעתי, שמחו גם אלו וגם אלו יותר; ואם לא ייתכן הדבר — שמחו במידה שווה.
 סוקראטס: אם כך או כך; על כל פנים שמחים גם מוגי-הלב?
 קאליקלס: בוודאי.
 סוקראטס: וגם חסרי-הבינה, כנראה?
 קאליקלס: כן.
 סוקראטס: ואילו בשעה שהאויבים מתקרבים, מצטערים מוגי-הלב בלבד, או אמיצי-הלב?
 קאליקלס: גם אלה וגם אלה.
 סוקראטס: במידה שווה?
 קאליקלס: אולי מוגי-הלב במידה גדולה יותר.
 סוקראטס: אולם כשמסתלקים האויבים, אין הם שמחים יותר?
 קאליקלס: במידה שווה.
 סוקראטס: אם כן, מצטערים ושמחים כאחד הן חסרי-הבינה

הן הנבונים, הן מוגי־הלב הן אמיצי־הלב, כפי שאתה טוען, אך
מוגי־הלב יותר מאמיצי־הלב?
קאליקלס: כך אני טוען.

סוקראטס: אולם הנבונים ואמיצי־הלב טובים הם, ואילו
מוגי־הלב וחסרי־הבינה רעים?
קאליקלס: כן.

סוקראטס: במידה שווה, איפוא, שמחים ומצטערים הטובים
והרעים.
קאליקלס: כך אני טוען.

סוקראטס: אם כך, טובים ורעים הם במידה שווה גם הטובים
וגם הרעים? או יתר על כן: הרעים הם אף טובים יותר?
קאליקלס: בחיי זיוס, איני יודע מה אתה סת.

סוקראטס: וכי אינך יודע שלדברידך טובים הטובים, משום
שנמצא בהם מה שהוא טוב, ורעים הרעים משום שנמצא בהם
מה שהוא רע? ואילו מה שהוא טוב — אלו ההנאות, ומה שהוא
רע — אלו הייסורים?
קאליקלס: כך הוא לדברי.

סוקראטס: והרי השמחים נמצא בהם מה שהוא טוב, היינו —
ההנאות, אם אמנם שמחים הם?
קאליקלס: כמובן.

סוקראטס: והרי כשנמצא בהם מה שהוא טוב, טובים הם
השמחים?
קאליקלס: כן.

סוקראטס: ומה? כלום במצטערים לא נמצא משהו רע,
היינו — ייסורים?
קאליקלס: נמצא בהם.

סוקראטס: והרי משום שנמצא בהם מה שהוא רע, טוען אתה
שרעים הם הרעים, או אינך טוען עוד כך?
קאליקלס: כך אני טוען.

סוקראטס: טובים הם, איפוא, השמחים, ורעים — המצטערים?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ואשר יותר — יותר, ואשר פחות, — פחות.

ואשר במידה שווה — במידה שווה?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: והרי טוען אתה, שבמידה שווה שמחים ומצטערים

הנבונים וחסרי-הבינה, מוגי-הלב ואמיצי-הלב, או מוגי-הלב

אף במידה יתירה?

קאליקלס: כך אני טוען.

סוקראטס: חשב-נא, איפוא, יחד עמי, מה יוצא לנו מהודאות

אלו; שהרי על פי הפתגם, נאה לומר את הנאה אף פעמיים

ושלוש ולעיין בו. על איש נבון ואמיץ-לב אומרים אנחנו כי

טוב הוא; לא כן?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: ועל חסר-בינה ומוג-לב — כי רע הוא?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ושוב אומרים אנחנו על מי ששמח כי טוב הוא

קאליקלס: כן.

סוקראטס: ועל מי שמצטער — כי רע הוא?

קאליקלס: בהכרח.

סוקראטס: והטוב והרע מצטערים ושמחים במידה שווה,

ואולי הרע אף במידה יתירה?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: וכי לא יהיה, איפוא, הרע רע וטוב באותה מידה

כמו הטוב, או אף במידה יתירה ממנו? כלום לא יוצאת מסקנה

זו, וכל אותן שהסקנו קודם לכן, כשטוען אדם שהנעים והטוב

הם היינו הך? כלום אין זה הכרח, קאליקלס?

קאליקלס: מכבר הנני מקשיב לך, סוקראטס, ואומר הן

לשאלותיך, בעוד אני מהרהר בלבי, שאפילו יושיט לך אדם

בצחוק מה שיושיט, תחזיק בזה בחדווה כדרך הנערים; משל

כאילו סבור היית, שלדעתי או לדעת כל אדם אחר לא תהיינה
כמה מההנאות טובות, וכמה רעות!

סוקראטס: אללי לי, קאליקלס, עד מה רשע אתה ונוהג בי
כבילד, שבאותם העניינים עצמם אתה אומר פעם כך ופעם כך
ומוליכני שולל. ואני מלכתחילה לא פיללתי שרצונך הוא
שאצא מרומה, שהרי חשבתוך ידיד לי; ואילו עכשיו הוטעיתי,
ועל פי הפתגם הישן עלי, כנראה, לראות במצוי את הרצוי
ולקבל את שניתן לי מידיך. ומה שאתה אומר עכשיו, הוא,
כנראה, שיש הנאות טובות, ויש רעות; לא כן?
קאליקלס: כן.

סוקראטס: וכי לא טובות הן המועילות, ורעות המזיקות?
קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ומועילות הן אלו שגורמות משהו טוב, ורעות —
שמשהו רע?
קאליקלס: כך אני טוען.

סוקראטס: וכי אינך מתכוון לכגון אלה שהזכרנו זה עתה
לגבי הגוף, להנאות שבאכילה ובשתייה, שמהן טובות אותן
שגורמות לבריאותו של הגוף: לחזקה או לאחרת מסגולות הגוף
הטובות, ורעות הן אותן שגורמות להיפוכן של אלה?
קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: וכי לא באותו אופן יש גם ייסורים מהוגנים, ויש
נפסדים?
קאליקלס: כמובן.

סוקראטס: אם כן, יש לבחור במהוגנים שבהנאות ובייסורים,
ולהתמסר להם?
קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ולנפסדים — לא?
קאליקלס: ברור שלא.

סוקראטס: שהרי לשם מה שהוא טוב יש לעשות הכל; כך
מצאנו, אם אתה זוכר, אני ופולוס. הגם אתה מוצא יחד אתנו,

שתכלית כל המעשים הוא הטוב, ולשמו יש לעשות כל שאר הדברים, ולא את הטוב לשם השאר? האם מצביע גם אתה יחד אתנו, והננו שלושה לדעה?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: לשמו של מה-שהוא-טוב יש, איפוא, לעשות גם שאר דברים וגם את הנעימים, ולא את הטובים לשם הנעימים. קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: אם כן, כלום בידו של כל איש ואיש הוא, לבור לעצמו איזו הנאות טובות הן ואיזו רעות, או יש צורך במומחה לכל אחת מהן?

קאליקלס: במומחה.

סוקראטס: ובכן, בוא-נא ונזכור שוב את שאמרתי אל פולוס ואל גורגיאס. הרי אמרתי, אם אתה זכור, שיש התעסקויות שפניהן להנאה ועוסקות רק בה בלבד, בלי לדעת את המוטב ואת הגרוע, ויש שיודעות מהו טוב ומהו רע. ומניתי עם אלה שעיסוקן בהנאות את הבישול, שהוא בקיאות-מתוך-נסיון ולא אומנות, ועם אלה שעיסוקן בטוב — את אומנות הרפואה. ובחיי אל הידידות²¹, קאליקלס: אתה אל-נא תחשוב שעליך לשחק בי, ואל תשיב תשובות ככל העולה על דעתך שלא כנראה לך, וכן אל תקבל דברי כאילו הייתי אני משחק. הלא רואה אתה, שהמדובר בינינו הוא אותו ענין, שלמעלה מכל ענין אחר ינהג בו כובד ראש כל מי שיש בו בינה אף במעט; כי מה נכבד מהבעיה: איזהו אורח החיים בו יש לבחור; האם זה שאליו אתה קורא אותי, לעשות כמעשים "הגבריים" האלה, לדבר לפני העם, להתאמן בריטוריקה ולעסוק בענייני המדינה כדרך שהנכם עוסקים בענייני המדינה; או אורח-החיים הלזה שבפי-

²¹ הוא זיוס. אחד מהמקומות הרבים שבהם מגיב סוקראטס תגובה אירונית על הודעת קאליקלס (עי' למעלה, סוף 485) שהוא רוחש לסוקראטס "ידידות לא מועטה", וסימן ברור לביטול שמבטל אפלטון אהדה מושרת ממין זה.

לוסופיה; ובמה נבדל זה מן ההוא. אולי מוטב, איפוא, להעמידם זה מול זה, כפי שהתחלתי כרגע, ולאחר שנעמידם זה מול זה ונסכים איש עם רעהו שאלה הם שני ארחות החיים, נעיין בשאלה, מהו ההבדל בין השניים, ועל פי איזה מהם יש לחיות. אך שמא אינך יודע עדיין למה אני מתכוון? קאליקלס: אמנם לא.

סוקראטס: אומר לך ביתר-בירור: לאחר שהסכמנו בינינו, אני ואתה, שיש טוב ויש נעים, ושונה הוא הנעים מן הטוב, ובקניית כל אחד מהשניים עוסקות מומחיות והתעסקות-מה, זו צדה את הנעים וזו את הטוב, — אך קודם-כל הודה-נא לי, או הכחש, את עצם הדבר הזה; אומר אתה כמוני? קאליקלס: כך אני אומר.

סוקראטס: הבה, איפוא, חווה-נא לי דעתך גם על אותם הדברים שאמרתי לאנשים האלה, אם בשעה שאמרתי נראה לך שאמת בפי. הרי אמרתי, שהבישול איננו אומנות בעיני, אלא בקיאות-מתוך-נסיון, ואילו הרפואה — אומנות, משום שהיא מבחינה, אמרתי, בטבעו של דבר זה בו היא עוסקת, ובסיבה של מעשיה, ומשום שיש בידה לומר טעמו של כל ענין מאותם העניינים; אבל השני, שכל עיסוקו בהנאה, הריהו ניגש אל זו ממש ללא כל אומנות, בלי שיעיין כלל לא בטבע-ההנאה ולא בסיבתה, וכדי לומר את הדבר בפה מלא: בהיותו מחוסר לחלוטין כל טעם-שבהגיון אין הוא מחשב כל חשבון שהוא. אלא תוך שיגרה ונסיון הוא שומר רק על הזכרון של מה שרגיל לקרות, ואמנם כך מספק הוא את ההנאות. בזה, איפוא, עיין-נא תחילה, אם נראה לך שכצורך הענין נאמרו דברים אלו, ויש גם לגבי הנשמה התעסקויות אחרות שכך טיבן: הן אומנויות שיש בהן משום דאגה-מראש לתיקון הנשמה, הן כאלו שמזלזלות בכך וכמו שם נתונה עינן רק בהנאת הנשמה, וכיצד להמציאה לה, ואילו איזו מההנאות טובה יותר ורעה יותר, — בכך אינן מעיינות ולא איכפת להן דבר אלא להנות,

אם לטוב ואם לרע. שהרי לי, קאליקלס, נראה שיש כאלה, ועל כגון־זה אומר אני שחנופה הוא, לגבי הגוף ולגבי הנשמה ולגבי כל דבר אחר שבהנאתו מטפל מי־שמטפל בלי שיתן דעתו על מה שטוב יותר ורע יותר. ואתה, האם נוקט אתה יחד עמנו אותה דעה בעניינים אלה, או חולק אתה עלינו?

קאליקלס: אינני חולק, אלא מודה לך, כדי שיגיעו לך דבריך לסיומם, ואהנה את גורגיאס הלז.

סוקראטס: וכי כך הוא הדבר לגבי נשמה אחת, ואילו לגבי שתיים ומעלה אינו כך?

קאליקלס: לא, אלא גם לגבי שתיים ומעלה.

סוקראטס: אפשר, איפוא, להנות גם נשמות רבות שהתחברו יחדיו, בלי לדרוש כלל אל הטוב ביותר?

קאליקלס: דומני שכן.

סוקראטס: אם כן, היש בפיך לומר מה הן ההתעסקויות העושות את הדבר הזה? או מוטב, אם תרצה, אשאל אני, וכפי שייראה לך, אמור על כל אחת שאשאל עליה, אם היא נמנית עם אלה או לאו. תחילה נעיי־נא בנגינה בחליל. וכי אין היא נראית לך, קאליקלס, התעסקות שטיבה לרדוף אחרי הנאתנו בלבד, בלי שתדאג לשום דבר אחר?

קאליקלס: כך היא נראית לי.

סוקראטס: ולא הוא הדין גם בכל אותן שכמותה, כגון הפריטה על הקתרוס בתחרויות?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: ומה בדבר הצגת המקהלות ושירת הדייתיראם־בים? האם אין זו נראית לך מאותו מין? או כלום סבור אתה שקיניסיאס²² בן מלס שם לבו לכך שיאמר דבר העשוי לשפר את שומעיו, או שיהנה את המון הצופים?

²² משורר דייתיראמבי באתונה, בערך 450 עד 390. אריסטופאנס מתלוצץ עליו בכמה קומדיות שלו, ופלוטארכוס רואה בו את האיש האשם בניחונה של המוסיקה האטית. היה, כנראה, אהוב מאוד בזמנו על קהל האתונאים.

קאליקלס: ברוד שלכך, סוקראטס, על כל פנים כשהמדובר הוא בקיניסיאס.

סוקראטס: ומה בדבר מלס אביו? כלום נראה לך ששיותה לנגד עיניו את הטוב ביותר, כשזימר ופרט על קתרוס? או הלה — אף לא את הנעים ביותר, שהרי בשעה שזימר היה מענה את הקהל! אם כן, ראה-נא: כלום כל הזימרה שבלייווי-הקתרוס והשירה הדיתיראמבית לא הומצאו, לדעתך, לשם הנאה?

קאליקלס: לדעתי, כן.

סוקראטס: ומה בדבר אותה שירה נשגבה ונהדרת, הטררא-גדיה? על מה שוקדת היא? וכי השתדלותה ושקידתה איננה, לדעתך, רק להנות את קהל צופיה, אלא גם לעצור כוח לבלתי לומר מה-שנעים ורצוי להם, כשיש בו נזק, ולומר ולזמר מה שאיננו-נעים, אך מועיל, אם ישמחו ואם לאו? איזו משתי סגולות אלו מצויה, לדעתך, בשירת הטרראגדיה?

קאליקלס: ברור, סוקראטס, שהיא שואפת יותר אל מה שנעים לקהל ומהנה אותו.

סוקראטס: וכי על כגון-זה, קאליקלס, לא אמרנו עתה כי חנופה הוא?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: והנה אם יגרע אדם מכל שירה את הנעימה והקצב והמשקל, כלום יישאר דבר אלא מלים?

קאליקלס: בהכרח שלא.

סוקראטס: והלא אל המון-עם רב נאמרות מלים אלו?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: השירה היא, איפוא, מין נשיאת-נאום ברבים.

קאליקלס: כך נראה.

סוקראטס: ובוודאי נשיאת נאום על פי כללים ריטוריים, וכי לדעתך לא נוהגים המשוררים בתיאטראות כריטוריים?

קאליקלס: לדעתי, כן.

סוקראטס: עכשיו מצאנו, איפוא, מין ריטוריקה הפונה אל המון-עם, שהוא מעורב מילדים, נשים ואנשים, הן עבדים הן בני-חורין, ואיננו מעריצים אותה הרבה, שכן אמרנו כי חנופה היא.

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: טוב; ואילו הריטוריקה הפונה אל עם-אתונה ואל שאר העמים במדינותיהם, אל אסיפותיהם של בני-החורין — מה לנו טיבה של זוז המכוונים לדעתך הריטורים בדבריהם תמיד אל מה שהוא טוב יותר, ושמים להם למטרה לשפר בכוח דבריהם את אזרחי המדינה שיהו טובים ככל האפשר, או שואפים אף הם להנות את אזרחי המדינה, וכשהם מזלזלים בטובת הכלל בשל עניינם הפרטי, סחים הם אל העמים כאל ילדים ומנסים להנותם בלבד, ואילו אם יהיו בשל כך טובים או רעים יותר, אינם שמים אל לב?

קאליקלס: בשאלה זו שוב אינך שואל לדבר שהוא ממין אחד; שכן יש המדברים דבריהם תוך דאגה לאזרחי המדינה, ויש כאלה שלכמותם אתה מתכוון.

סוקראטס: דיי, כי אפילו שני מינים יש בו, ודאי יהיה אחד מהם חנופה ודברנות ציבורית מגונה, והשני — דבר נאה, דהיינו השתדלות שנשמות-האזרחים תהיינה טובות ככל האפשר, והתעזות לומר את הדברים הטובים ביותר, אם ינעמו או לא ינעמו באזני השומעים. אלא שמימך לא ראית ריטוריקה זאת. שאם יש בידך לקרוא בשם ריטור שכן טיבו, מדוע לא תאמר גם לי מי הוא?

קאליקלס: חי זיוס, אין לי אף אחד מבין הריטורים של זמננו שאוכל לקרוא לך בשמו.

סוקראטס: ומה? מבין אלה שחיו קודם-לכן יש בידך לקרוא בשמו של אחד, שבזכותו ניתן לומר על האתונאים: מזמן שהלה התחיל נואם לפניהם, נעשו טובים יותר, בעוד שלפני אותו זמן גרועים היו יותר? שאני אינני יודע מי הוא זה.

קאליקלס: ומה? כלום אינך שומע שמעו של תמיסטוקלס שהיה איש טוב, ושל קימון ומילטיאדס, ושל אותו פריקלס שמת לא מזמן, ואותו שמעת במו אזניך?

סוקראטס: כן, קאליקלס, אם אמנם הסגולה הטובה היא זאת שאמרת קודם: כלומר שימלא אדם תאוותיו שלו ושל זולתו, אך אם לא זאת היא, אלא מה שבדברינו שלאחר-מכן הוכרחנו להסכים בו — שיש לספק אותן תאוות שבסיפוקן מתקנות את האדם, ולא את אלה שמקלקלות אותו, ודבר זה טעון מומחיות, — התאמר שבין אלה שקראת בשמם היה איש כזה?

קאליקלס: איני מוצא דרך להשיב על כך²³.

סוקראטס: אולם כשתדרוש יפה — תמצאנה. נעיין בדבר כך וללא חפזון, ונראה אם אחד מהם היה איש כזה. ובכן, האיש הטוב והמכוון בדבריו אל מה-שטוב ביותר, הרי לא יאמר דבריו ככל העולה על לשונו, אלא ישווה דבר-מה לנגד עיניו בשעת דיבורו? כשם שגם כל שאר אמנים משווים לנגד עינם איש איש את יצירתו, ולא יקחו מכל הבא לידם ויגישו אל יצירותיהם, אלא כדי שהדבר שהם יוצרים יגיע לכלל צורת-מה. אם רוצה אתה, הסתכל-נא, דרך-משל, בציירים, בבנאים, בבוני הספינות ובמי שתרצה מכל שאר האומנים: כל אחד מהם קובע כל מה שהוא קובע לפי סדר-מה, ויתר על כן הוא מאלץ כל חלק וחלק שיהא מתאים למשנהו והולמו, עד שתיערך המלאכה כולה כסדרה וכתיקונה. שאר האומנים, איפוא, וגם אלה שהזכרנום קודם והם ממונים על גוף-האדם, המעמלים

במקום זה אין התרגום נוקט את הנוסח של הוצאת אוכספורד, המסתמך על מקצת כתבי היד ושם בפי סוקראטס את המשפט: „איני מוצא דרך להשיב על כך“, ובפי קאליקלס את המלים: „אולם כשתדרוש יפה — תמצאנה“. לדעת המתרגם, מצדיק הגיון הדברים אותם כתבי יד המיחסים את המשפט הראשון לקאליקלס, ושמים את המלים „אולם כשתדרוש“ וכו' בראשית דבריך של סוקראטס.

והרופאים, מביאים את הגוף לכלל תקנה וסדר. המסכימים
אנחנו שכך הוא הדבר, או לאו?

קאליקלס: יהא כך.

סוקראטס: אם כן, בית שיש בו מן הסדר והתיקון יצלח
לשימוש, ושיש בו משום אי-סדר — פגום הוא?

קאליקלס: ניחא.

סוקראטס: ולא הוא הדין גם בכלי-השייט?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: ובוודאי גם בגופינו שלנו אמורים הדברים?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ומה בדבר הנשמה? כלום תצלח היא באין בה
סדר, או לכשזכתה לסדר ותיקון?

קאליקלס: מתוך מה שנאמר — הכרח הוא להסכים גם לזה.

סוקראטס: ומה שם נקרא בגוף לתוצאה של סדר ותיקון?

קאליקלס: אולי אתה מתכוון לבריאות וחזקה.

סוקראטס: אמנם כן. ואיך קוראים אנחנו בנשמה למה-

שמתהווה בה כתוצאה מסדר ותיקון? נסה-נא למצוא, כמו-

בגוף, ולומר את השם.

קאליקלס: מדוע אינך אומר אותו בעצמך, סוקראטס?

סוקראטס: אם ינעם לך יותר, אומר אני את הדבר. ואולם

אתה, אם יראה לך שאני מדבר כשורה, אמור-נא הן, ואם

לאו, — העמידני על טעותי ואל תתן לי מנות. שהרי לי נראה,

כי סדרי הגוף נקראים "בריא", ומכאן מתהווית בו הבריאות

ושאר סגולת הגוף הטובה. האם כך הוא הדבר או לאו?

קאליקלס: כך.

סוקראטס: ואולם סדרי הנשמה ותיקוניה נקראים "חוקי"

ו"חוק", ומכאן נעשים בני אדם שומרי-חוק ומתוקנים, וזהו

צדק וישוב-דעת. הן או לאו?

קאליקלס: יהא כך.

סוקראטס: ואל אלה יביט, איפוא, אותו נואם שהוא אמן-

וטוב, כשיגיש לנשמות הן את הדברים שיאמר, והן את מעשיו כולם, וכשיתן מתנה — יתננה, וכשיקח דבר — יקחנו, בתנו דעתו תמיד לדבר זה: כיצד תתהווה צדקה בנשמות בני-מדינתו ויסולק עוול מתוכן, כיצד יינטע בהן ישוב-דעת ותסולק פריצות, וכיצד תינטע שאר הסגולה הטובה ותיעקר הרעה. המודה אתה או לאו?

קאליקלס: מודה אני.

סוקראטס: כי מה בצע, קאליקלס, בתת לגוף חולה ורעוע מאכלות רבים ואת העריבים שבמשקאות או בדברים אחרים, — דבר שלא יועיל לו וברוב המקרים, ועל פי ההבחנה הנכונה, אף יזיק לו? האם כך הוא?

קאליקלס: יהא כך.

סוקראטס: כי דומני, לא כדאי לו לאדם לחיות כשגופו רעוע, שמתוך כך יהיו בהכרח גם חייו רעועים. לא כן? קאליקלס: כן.

סוקראטס: וכי לא מרשים הרופאים על פי רוב לבריא שימלא תאוותיו, כגון שיאכל, ברעבו, ככל שירצה, או שישתה בצמאונו, ואילו לחולה אין נותנים לעולם, בלי גחמה, למלא כריסו בדברים שהוא מתאוה להם? המודה גם אתה בכך? קאליקלס: מודה אני.

סוקראטס: ולגבי הנשמה, הטוב באנשים, כלום לא זה הוא הדרך? כל עוד גרועה היא, בהיותה אוילית ופרוצה ועולת ורשעה, יש למנוע אותה מתאוותיה ולהניעה רק אל אותם מעשים שמהם תצא טובה יותר. הן או לאו?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: שהרי כך מוטב לה לנשמה?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ולמנוע אותה מתאוותיה, פירושו לייסר אותה? קאליקלס: כן.

סוקראטס: אם כן, קבלת המוסר טובה היא לנשמה מאותה

פריצות, שלא מזמן טובה בעיניך יותר.
קאליקלס: איני יודע מה אתה סת, סוקראטס; שאל מישהו
אחר.

סוקראטס: איש זה משתמט מתועלתו, וממאן לקבל על עצמו
אותו דבר גופו הנדון כעת: מוסר.

קאליקלס: לא איכפת לי כלום מכל מה שאתה מדבר, וגם
תשובות אלו נתתי לך רק למען גורגיאס.

סוקראטס: טוב; אך מה נעשה? הנפסיק את השיחה
באמצעיתה?

קאליקלס: פסוק בעצמך.

סוקראטס: הרי אומרים שאף הפסקת המשלים באמצעיתם
אינו דבר שכדת, אלא יש ליתן להם ראש, לבל יתהלך לו
המשל בלא ראש. השב-נא, איפוא, גם על שאר השאלות, ויהא
ראש לדבר-שיחתנו.

קאליקלס: כמה תקיף אתה, סוקראטס. אך אם בקולי תשמע
תחדל מדיון זה, או תתווכח עם מישהו אחר.

סוקראטס: וכי יש אחר מוכן לכך? חלילה לנו להשאיר את
הדבר ללא-סיום!

קאליקלס: ולבדך לא תוכל להמשיך בו, או בדיבור רצוף
או בתשובות שתשיב לעצמך?

סוקראטס: כדי שיתאמת בי חרוזו של אפיכארמוס², "מה
ששחו קודם שניים, לכך אספיק אני האחד". אך דומה שאין
ברירה, ואילו אם נעשה זאת, סבורני שכולנו חייבים להיות
קנאים לדעת: מה אמיתם של הדברים שלפנינו, ומה ייאמר
עליהם בטעות; כי טוב משותף לכל הוא שדבר זה יובא לאור.
אני אמשיך, איפוא, לדון בענין, כפי שהוא נראה לי. ואם
מישהו מכם יהיה בדעה שהסכמתי עם עצמי שלא כהוויית
הדברים, מוטל עליו להתנגד ולהוכיח טעותי. שהרי לא כמי-
שיודע אומר אני את דברי, אלא כמי-שמחפש יחד אתכם, עד

² מחבר קומדיות סיקיליאני ידוע-שם, בן המאה החמישית.

שאהיה ראשון להודות לכשיתברר שהחולק עלי אומר דבר-של-טעם. אבל במה דברי אלה אמורים? אם יש לדעתכם לסיים את דבר-השיחה. ואילו אם אינכם רוצים, נחדל ממנו ונלך לנו לשלום.

גורגיאס: אולם אני אינני סבור, סוקראטס, שיש ללכת, אלא שתסיים אתה את הדבר; ודומני שגם האחרים סבורים כך. שאף אני עצמי מבקש לשמוע, כיצד תביא את הדבר אל סיומו.

סוקראטס: הרי גם אני, גורגיאס, רצוי היה לי לשוחח עוד עם קאליקלס זה, עד שהייתי מחזיר לו דבריו של אמפיון תחת אלה של זיתוס²⁵. אך מאחר שאתה, קאליקלס, מסרב לסיים בדבר יחד אתי, היכנס-נא לדברי כשתשמעם ותהיה סבור, שאני אומר משהו שלא כשורה. וכשתוכיח טעותי, לא אכעס עליך כפי שאתה כועס עלי, אלא תיכתב עמי כגדול-מיטיבי. קאליקלס: דבר-נא, איש טוב, בעצמך וכלה.

סוקראטס: שמע, איפוא, בתחילה, כיצד אני חוזר וממשיך בדבר-השיחה. "האם הטוב והנעים הם היינו הך?" — "אינם היינו הך, כפי שהסכמנו בינינו אני וקאליקלס". — "האם יש לעשות את הנעים לשם הטוב, או את הטוב לשם הנעים?" — "את הנעים לשם הטוב". — "ונעים הוא זה שבהימצאו לנו הננו נהנים, וטוב הוא זה שבהימצאו בנו הננו טובים?" — "בוודאי". — "והרי טובים גם אנחנו וגם כל שאר הדברים שהם טובים, כשתימצא בנו, או בהם, איזו סגולה טובה?" — "לי נראה, שכך הוא בהכרח, קאליקלס". — "אולם סגולתו הטובה של כל דבר ודבר, של כלי וגוף ונשמה וכל נפש חיה, לא כלאחר-יד תימצא לו בדרך היפה ביותר, אלא מתוך אותו סדר ואותה מידה נכונה ואותה אומנות שהיא מנת כל אחד מהם: האם זה כך?" — "אני טוען שכך". — "סדורה, איפוא, על פי סדר, ומתוקנת היא סגולתו הטובה של כל דבר ודבר?" — "כך הייתי אומר". — "אם כן, משניתן לכל דבר ודבר תיקונו

המיוחד לו, הרי הוא עושה כל דבר שבעולם לטובו" — "כך נראה לי". — "אם כן, גם נשמה שניתן לה תיקונה שלה, טובה מזו שלא נתקנה?" — "בהכרח". — "וחו שיש בה תיקונה, הריהי תקינה?" — "וכי כיצד לא תהיה?" — "והתקינה הריהי מיושבת בדעתה?" — "הכרח גמור". — "הנשמה המיושבת בדעתה הריהי, איפוא, טובה". אני אין בפני לטעון כנגד הדברים האלו טענות אחרות, קאליקלס ידידי; ואילו אם יש בפיד, למדני.

קאליקלס: דבר-נא, איש טוב.

סוקראטס: אומר אני, איפוא, שאם המיושבת בדעתה היא טובה, הרי רעה היא זו שמצבה הוא היפוכו של ישוב-הדעת; ומצינו שזאת היא חסרת-הדעת והפרוצה. — "בוודאי". — "ואכן, המיושבת בדעתה תעשה את הראוי גם לאלים וגם לבני-אדם; שהרי לא תהיה מיושבת בדעתה, אם לא תעשה את הראוי?" — "כך הוא בהכרח". — "וכשתעשה את הראוי לבני-אדם, תעשה מעשי-צדק, ולאלים — מעשי-חסידות; אך מי-שעושה מעשי-צדק-וחסידות, בהכרח צדיק הוא וחסיד". — "כך הוא". — "והרי גם אמיץ-לב הוא בהכרח. שהרי איש מיושב בדעתו אינו רודף אחרי דברים שלא מן הראוי לרדוף אחריהם, ואינו בורח מפני אלה שלא מן הראוי לברוח מפניהם, אלא כפי-מה-שצריך בורח הוא מפני מעשים, אנשים, הנאות וייסורים ורודף אחריהם, ועומד בפניהם ומתגבר עליהם — במקום שצריך. הכרח גמור הוא, איפוא, קאליקלס, שהמיושב בדעתו, בהיותו כפי מה-שהעלינו צדיק ואמיץ-לב וחסיד, הריהו איש טוב בתכלית, והנה הטוב — חיו טובים ונאים בכל, ומי שחיו טובים, הריהו שליו ומאושר, והאיש הגרוע ושחיו רעים, הריהו מסכן. וזה יהיה אותו איש שמצבו הוא ההיפך מישוב-הדעת, כלומר אותו פרוץ, אשר אתה שיבחתו.

כך הנני קובע זאת, וטוען שאמת היא, ואם אמת היא, מוטל, כנראה, על מי שרוצה להיות מאושר לרדוף אחרי ישוב-דעת

ולהתאמן בו, וכברוח מפני פריצות, ככל שקלו רגליו של כל אחד מאתנו, ולהשתדל מעל-לכל שלא יהיה חייב בעונש, ואילו אם יהיה חייב, הוא או אחד מקרוביו, הדיוט או מדינה, יש להטיל עליו את הדין ולהענישו, שאם לא כן, לא יהיה מאושר. וזאת בעיני המטרה שאליה חייב אדם לצפות בחייו, ואליה חייב הוא לכוון בכל מעשיו הפרטיים והמדיניים: לנהוג כך, שצדק וישוב-דעת יימצא בו במעותד לשלוות אושר, ולא כך שתאוותיו — רסן ישולח מהן וינסה למלאותן עד שיהא חי, ברעה לאין קץ, חי שודד. שכן איש כזה ודאי לא יהיה ידיד לא לחברו ולא לאלוהים, כי אין בידו לשתף עצמו, ומי שאין בו שותפות, גם ידידות לא תהא בו. והחכמים²⁶ אומרים, קאליקלס, שגם שמים וארץ ואלים ובני-אדם — מחזיקים בהם שותפות וידידות ותקינות וישוב דעת וצדק, ולכן קוראים הם לעולמנו זה "קוסמוס", כלומר תיקון, ולא תוהו ופריצות. ואילו אתה, דומני, אינך שם לב לדברים אלו, אף על פי שמלומד אתה בתורה זו, אלא שנעלם ממך כי השוויון הגיאומטרי²⁷ רב כוחו באלים ובני-אדם, וסבור אתה שעליך לשאוף לחלק יתיר, שכן אתה מזניח את הגיאומטריה. יהי כן! אולם עלינו להוכיח, בניגוד לאותו פסוק, שלא על ידי קניינם של צדקה וישוב-דעת מאושרים הם המאושרים, ועל ידי קניין הרע — מסכנים המסכנים, או, אם אמת בפסוק זה, לעיין בתוצאותיו. תוצאותיו הן, קאליקלס, כל אותם הדברים שנאמרו קודם, ושבגללם שאלתני אם בכובד-ראש אומר אני מה שאני אומר: שחייב אדם להאשים את עצמו ואת בנו ואת חברו, לכשיעשה מעשה-עוול, ולכך יש להשתמש בריטוריקה. והדברים שלדעתך הודה

²⁶ הכונה לפיתאגוראס ולאמפידוקלס; השוה "ליסיס", הערה 17, ואת הפרק ב"ליסיס" שאליו היא מוסבת.

²⁷ שוויון על מי היחס הגיאומטרי, כלומר חלוקת משרות המדינה וכר ע"ם ערכו של כל איש ואיש; בניגוד לשוויון האריתמטי שעל פיו יש לכל אחד זכות שווה לכל דבר, ונתבטא באתונה בהגרלת המשרות.

עליהם פולוס מתוך ביישנות, היו, איפוא, בגדר אמת: ככל שעשיית העוול מגונה מסבילת עוול, כך רעה היא ממנה. ומי שרוצה להיות נואם בדרך הנכונה, עליו, איפוא, להיות צדיק ולדעת את הצדק, דבר שלפי פולוס הודה עליו גורגיאס מתוך ביישנות. כיון שכך, נעיין-נא בטיבם של הגינויים הללו שאתה מגנה אותי, אם נכונו או לאו: שאינני מסוגל לעזור לא לעצמי ואף לא לאחד מידידי וקרובי, ולא להצילם מהגדולות שבסכנות. והנני מופקר, כדוגמת משוללי-הזכויות, לכל איש ואיש, אם ירצה, כפי שהתבטאת במשובת נעורים, לסטור את לחיי או לגזול רכושי או להגלותני מהמדינה, או — דבר שאין למעלה ממנו — להמיתני; ולהיות נתון במצב כזה, — מגונה הוא מכל, על פי דברך. ודברי שלי, שאמנם כבר נאמר פעמים רבות, בכל זאת אין שום מניעה לחזור ולאמרו: טוען אני, קאליקלס, שלספוג סטירת לחי שלא כדין איננו דבר מגונה ביותר, ואף לא — לסבול שייחתך גופי או כיסי; אלא לסטור ולחתוך אותי ואת שלי שלא כדין — הוא דבר מגונה מזה ורע מזה, וכן לגנוב ולשעבד ולהתפרץ לביתי ובקיצור — לעשות עוול כל שהוא לי ולשלי, הוא דבר רע ומגונה יותר לעושה-העוול מאשר לי הסובל את העוול. דברים אלו, שכך נתבררו לנו למעלה, שעה שדיברנו עליהם קודם, עליהם אומר אני, ולו תהא אמירה שאינה מן-הישוב: הם נאחזים ונכבלים בראיות של ברזל ושמיר, שכך נראה הדבר, ועד שלא תתירן אתה, או מי שהוא אדיר-נעורים יותר ממך, לא ייתכן שהמדבר שלא כמוני עכשיו ייטיב לדבר. שהרי תמיד שגורה בפי אותה מלה, שאינני יודע טיבם של דברים אלה, אך איש מאלה שהודמנו לי, כמו היום, אינו מסוגל להגיד אחרת בלי שיהיה לצחוק. שוב אני קובע, איפוא, שדברים אלו כך טיבם. ואם כך טיבם, ואם עשיית העוול היא הרעה הגדולה ביותר לעושהו, וגדולה מזו-הגדולה ביותר (לו אפשר היה) היא זאת: לבלתי תת את הדין אחרי מעשה-עוול, — אזי מה תהיה לאמיתו-של-דבר אותה עזרה

שיביאנה אדם, ולא — יהיה לצחוק? כלום לא זאת שתסלק מעלינו את הנזק הגדול ביותר? הרי בהכרח גמור מגונה ביותר הוא המקרה, כשאדם אינו יכול להביא לעצמו ולידידיו וקרוביו את העזרה הזאת, וגנאי שני במעלה — כשאין בו עזרה מפני הרעה השניה במעלה, ושלישי — כשאין בו מהשלישית, וכיוצא בזה. כמידת גודלה של כל רעה מטבע-ברייתה, כך מידת יופיה של היכולת לעזור בכל אחת ואחת, ומידת הגנאי של העדר-היכולת. האם כך הוא הדבר, קאליקלס, או לא?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: בין שתיים אלו, איפוא, בין עשיית-העוול וסבילתו, טוענים אנו שעשיית-העוול היא רעה גדולה יותר, וסבילת-העוול קטנה ממנה. אם כן, מה יכין לו אדם לעזרתו, כדי שיזכה בשני היתרונות האלה: בזה שיצא מתוך שלא יעשה עוול, ובזה שיצא מתוך שלא יסבול עוול? האם יכולת יכין לו או רצון? כוונתי: האם לא יסבול עוול לכשירצה לבלתי סבול עוול, או לא יסבול עוול, לכשיכין לו את היכולת לבלתי סבלו?
קאליקלס: ברור כי לכשיכין לו את היכולת.

סוקראטס: ומה בדבר עשיית העוול? האם דיו שלא ירצה לעשות עוול, וממילא לא יעשה, או יש גם לכך צורך להכין לו יכולת-מה ואומנות, שאם לא ילמד אותה ולא יתאמן, — יעשה עוול? מדוע לא תשיב לי לפחות על שאלה זו, קאליקלס, אם לדעתך נכונה הדרך או לאו בה הוכרחנו אני ופולוס להסכים בינינו בדברינו הקודמים, שעה שהסכמנו שאין אדם עושה עוול מרצונו, אלא שעושי-העוול כולם עושים עוול שלא מרצונם?
קאליקלס: יעמוד לך, סוקראטס, הדבר הזה, למען תביא את הדברים לידי סיום.

סוקראטס: ולשם כך, כנראה, יש להכין יכולת-מה ואומנות, המאפשרת לנו לבלתי עשות עוול.

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ומהי אותה אומנות המגינה עלינו לבל נסבול

עוול, או שנמעט לסבול ככל האפשר? ראה-נא אם היא בעיניך
מה שהיא בעיני. שהנה בעיני זאת היא: חייב אדם למשול עצמו
במדינה, ממשל חוקי או ממשל-רודן, או להיות חבר לשלטון
הקיים.

קאליקלס: רואה אתה, סוקראטס, שבחפץ-לב משבח אני, אם
בענין-מה תיטיב לדבר? לדעתי, היו דבריך אלה יפים מאוד
מאוד.

סוקראטס: ובכן, ראה-נא אם גם בזה איטיב לדבר, לדעתך:
על פי דברי החכמים הקדמונים נראה לי, שהידידות הגדולה
ביותר בין איש לאיש היא זו שבין הדומה לדומה. וכי אין זה
נראה גם לך?

קאליקלס: כך נראה לי.

סוקראטס: והנה מקום שמושל בו רודן פראי וחסר-חינוך,
ובמדינתו ימצא איש טוב ממנו בהרבה, הלא יפחד מפניו
הרודן ולעולם לא יוכל להיות ידידו בכל נפשו?
קאליקלס: כך הוא.

סוקראטס: ואף כשיהיה שם איש גרוע ממנו בהרבה, לא
יהיה זה ידידו, כי יבח לו הרודן ולעולם לא ישקוד עליו
שקידת ידיד.

קאליקלס: גם זה אמת.

סוקראטס: אם כן, כידיד שראוי לדבר בו נותר לו רק זה
הדומה לו במידותיו, שיגנה וישבח אותם הדברים שהוא מגנה
אותם ומשבחם, והנכון להישמע ולהיכנע לשליט. כוחו של זה
יהיה רב באותה מדינה, והעושה לו עוול לא יינקה. האין זה
כך?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: ואם באותה מדינה ישקול אחד הצעירים בדעתו:
„איזהו הדרך להרבות כוחי עד כי איש לא יעשה לי עוול?“ —
דומני שזה הדרך ילך בו: מעצם ימי נעוריו ירגיל את עצמו
לשמוח ולהצטער על אותם הדברים שעליהם שמח ומצטער

אדוניו, וישתדל להיות דומה לו לזה ככל האפשר. לא כן?
קאליקלס: כן.

סוקראטס: ומתוך כך מובטח לו שלא יסבול עוול, וישיג
את ה"כוח הרב במדינה" שאתם דגילים לדבר בו.

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: וכי מובטח לו גם שלא יעשה עוול? או רחוק
הוא מזה, באשר יהיה דומה לשליט המעוול, וירבה כוחו אצל זה?
דומני שההיפך הגמור יהיה נכון: הכשרתו כך תהא עשויה
שיהא מסוגל לעשות מעשי-עוול רבים ככל האפשר, ולבלתי
תת את הדין על אותם מעשים. או לא?

קאליקלס: נראה שכך.

סוקראטס: תימצא בו, איפוא, הגדולה שברעות: יהיה נפסד
ומושחת בנשמתו, בשל החיקוי לאדוניו ובשל היכולת שבידו.
קאליקלס: איני יודע, כיצד אתה הופך כל פעם את הקערה
על פיה, סוקראטס. כלום אינך יודע שאותו מחקה יהרוג,
לכשירצה, את שאינו מחקה, ויקח ממנו את שיש לו?

סוקראטס: יודע אני, קאליקלס הטוב, שהרי אינני חרש,
ושמעתי זאת פעמים רבות, מפידך, ולפני שעה קלה מפי פולוס,
וגם מפי שאר בני המדינה כמעט כולם. אבל גם אתה שמע-נא
מפי, שאמנם יהרוג, לכשירצה, אולם כהרוג-נבל איש נאה וטוב.

קאליקלס: וכי לא זהו המחפיר שבדבר?

סוקראטס: לא לבר-דעת, כפי שמסתמן מתוך דברינו. וכי
סבור אתה שחייב אדם להשתדל שיאריך ימים ככל האפשר,
ולהתאמן באותן האומנויות המצילות אותנו בכל עת וזמן
מהסכנות, כשם שציווית עלי להתאמן בריטוריקה שיש בה
משום הצלה בבתי הדין?

קאליקלס: בחיי זיוס, עצה נכונה נתתי לך.

סוקראטס: ומה, הטוב באנשים? גם חכמת השחייה נשגבה
בעיניך?

קאליקלס: חי זיוס, לא בעיני!

סוקראטס: ואכן, גם זו מצילה את בני האדם ממוות, כשיפלו במסיבות הטעונות חכמה זו. ואם פעוטה היא בעיניך, אומר לך גדולה ממנה: חכמת הקברניט שהיא מצילה לא רק את הנפשות, אלא גם את הגוף וגם את הרכוש מסכנות שאין למעלה מהן, כדוגמת הריטוריקה, והריהי צנועה ותקינה, ואינה מעמידה פנים נשגבות כמשיגה דבר-מה נהדר, אלא לאחר שהשיגה אותו דבר שמשיגה חכמת הנאום בבית הדין, דורשת היא, דומני, שכר של שני אובולים²⁸, לאחר שהצילה מאיגינה²⁹ עד כאן, ואם ממצרים או מפונטוס³⁰, דורשת היא לכל היותר שני דרכמונים על החסד הגדול הזה, לאחר שהצילה, כפי שאמרתי כעת, אדם ובניו ורכושו ונשיו והעלתם אל הנמל; ובעל אותה אומנות עצמו, לאחר שהשיג דברים אלו, יוצא אל החוף ומתהלך על יד ספינתו בהילוך ענוותני; כנראה יודע הוא לשקול בנפשו, שלא ברור למי מהנוסעים-עמו הועיל על ידי כך, שלא נתן להם לטבוע בים, ולמי הזיק, בדעתו שלא העלה אותם לחוף משופרים משהיו ברדתם באנייתו, לא בגופיהם ולא בנשמותיהם. שוקל הוא בנפשו שהנגוע בגופו חליים גדולים לאין מרפא, ולא ירד תהומה, הריהו מסכן מאחר שלא מת, והוא לא הועיל לו במאומה; ואילו מי שלקה בחליים רבים לאין מרפא במה-שיקר מגופו, — בנשמתו, — כלום כדאי לו לזה שיחיה וכלום יעזרנו מי שיצילנו מהים אי מבית-הדין או מכל מקום שהוא? לא, הקברניט יודע שמוטב לו לנבל שלא יחיה, שכן בהכרח חיו רעים.

ועל כן אין דרכו של הקברניט להתהדר, אף על פי שהוא מציל אותנו, לא, הפלאי, ואף לא של בונה-מכונות-מלחמה, שלפעמים יכול להצילנו לא פחות ממצביא וכל שכן מקברניט או ממישהו אחר, כי יש והוא מציל ערים שלימות. וכי אין הוא שווה

²⁸ האובולוס הוא מטבע קטנה, חלק שישי של דרכמון.

²⁹ אי במסרץ הסארוניקי (לא רחוק מחופי אטיקה).

³⁰ החוף הדרומי של הים השחור.

בעיניך כנואם לפני בתי הדין? ואמנם לו חפץ לדבר, קאליקלס, בסגנונכם ולפאר את מעשהו, היה ממטיר עליכם דבריו, דבר ועורר אתכם על הצורך שתהיו בוני מכוונות-מלחמה, כיתן שהמותר אינו ולא כלום, והרי טעמו עמו. אף על פי כן הנך בז לו ולאומנותו, וכאילו לגנאי אתה קורא לו „בונה-מכוונות“, ולא תהיה מוכן להשיא לבנו את בתך, ואף אתה לא תשא את בתו שלו. ואילו על פי אותו שבח שאתה משבח את שבידך, מה טעם-של-צדק יש בידך לבוז לבונה-המכוונות וליתר האנשים שהזכרתים כעת? יודע אני כי תאמר: טוב אני ממנו, ומשפחתי טובה ממשפחתו. ואילו אם „טוב“ אינו מה שאני אומר, ואם זאת היא סגולה טובה: שאדם יציל את עצמו ואת אשר לו, ויהיה טיבו אשר יהיה, — אזי מגוחך הוא בפידך אותו גינוי שאתה מגנה את בונה-המכוונות ואת הרופא ושאר אומנויות שנוצרו לשם הצלה שבהן. אולם, עשיר-השלווה, ראה-נא אם להיות אציל וטוב אינו דבר אחר מאשר להציל ולהנצל. הלא גבר אמיתי חייב להניח את הדבר הזה, את הדאגה להאריך ימים ככל האפשר, ואסור לו לחבב את הנשמה שבאפו, אלא זאת יפקיד ביד האל ויאמין לנשים הטוענות שמפני הגזירה לא יימלט איש. ומכיון שכך עליו לעיין באיזה אופן ייטיב ככל האפשר לחיות באותו פרק זמן אשר לפניו: אם מתוך שיידמה לאותו משטר שבתוכו הוא יושב, שאם כן — עליך להיעשות עכשיו דומה ככל האפשר לעמה של אתונה, אם מתעתד אתה להיות אהוב עליו ולהגדיל כוחך במדינה. וראה-נא אם זה לטובתך ולטובתי, כדי שלא יקרנו, האלוהי, מה שמספרים על נשי תסאליה שהורידו את הלבנה ארצה¹³: ובמה שיקר לנו ביותר נשלם על כוחנו זה שבמדינה. אולם אם לדעתך יש מי שיקנה לך אומנות-מה שטיבה להגדיל כוחך במדינה הזאת.

¹³ נשי תסאליה מפורסמות היו בכישופיהן. האגדה האומרת שהן הורידו את הלבנה, נזכרת במקומות שונים של הספרות היוונית; העונש שנענשו על כך היה, כנראה, שקיפחו את בגיהן ואת עיניהן.

בלי שתהיה דומה לסדרי המדינה אם למוטב זאם לגרוע, אזי אינך הולך, כמדומה לי, בעצה הנכונה, קאליקלס. כי לא די לך לחקוּתם בלבד, אלא בעצם טבעך עליך להיות דומה להם, כדי שתשיג דבר ראוי לשמו בידידותו של שלטון־הדימוס שבאתונה, וכן, בהיי זיוס, בידידותו של דימוס בן פירילאמפסיג, ומי שיעשה אותך דומה ביותר לאלה, הוא יעשך מדינאי, בדרך שאתה משתוקק להיות מדינאי, ונואם. כי על דברים הנאמרים לפי רוחם שלהם שמחים הכל, ועל הנאמרים ברוח זרה מתרעמים הם, אם אינך חולק על כך, ידיד נפשי. היש בפינו כל טענה כנגד זה, קאליקלס?

קאליקלס: נראה לי, איני יודע כיצד, שאתה צודק בדבריך, סוקראטס, אך מצבי הוא כמצבם של רוב בני־אדם: לא בכל לבי אני מאמין לך.

סוקראטס: כי אהבת־ההמון, קאליקלס, המקננת בנשמתך, היא שעומדת מנגד לי. אולם אם פעמים רבות נעיין באותם העניינים ועיון טוב מזה, אזי תאמין. זכור־נא מה שאמרנו, כי שני מיני התעסקות הם בטיפול שבגוף ונשמה: האחת פניה להנאה, והשניה אל מה־שטוב ביותר, שלא יינתן כנדבה אלא יושג בהתגברות. וכי לא הגדרנו בשעתן את ההגדרות האלו? קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: והאחת שפניה להנאה, הריהי שפלה ואינה אלא חנופה; לא כך?

קאליקלס: כך יהא לך, אם רצונך הוא.

סוקראטס: והשניה שואפת לכך, שמה שאנחנו מטפלים בו, אם גוף ואם נשמה, יהיה טוב ככל האפשר?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: וכי לא מוטל עלינו לגשת לטיפול במדינה ואזרחיה באותה דרך, בה נעשה את האזרחים עצמם טובים ככל האפשר? שהרי בלעדי זה, כפי שמצאנו קודם, אין תועלת

לגמול להם שום חסד אחר: אם לא נאה-וטובה תהיה רוחם של אלה העומדים לקבל כסף רב, או למשול על מי שימשלו, או לזכות באיזה שהוא כוח אחר. האומרים אנחנו שכך הוא? קאליקלס: בוודאי, אם כך נעים לך יותר.

סוקראטס: ואילו עוררנו איש את רעהו, קאליקלס, לעסוק בענייני הכלל, ומבין הפעולות המדיניות נידרש לענייני הבנייה להקים את הגדולים שבבניינים: חומות או מספנות או מקדשים; כלום לא היינו חייבים לבחון את עצמנו ולחקור: ראשית כל, אם אנחנו יודעים אומנות זו או איננו יודעים אותה, את אומנות-הבנייה, ומי היה מורנו? חייבים היינו או לאו? קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ושנית: אם בנינו מימינו בנין פרטי, לאחד מידידינו או לנו לעצמנו, ואם בנין זה יפה או מכוער הוא. ואילו מצאנו בבחינתנו שהיו לנו מורים טובים וידועי-שם, ובניינים רבים ויפים נבנו לנו יחד עם מורינו, ורבים בידי עצמנו לאחר שנפרדנו מעם מורינו, — אילו כך היה מצבנו, כי אז דבר של טעם הוא להיטפל עם מפעלי הציבור. אך אילו לא יכולנו להצביע על שום מורה ועל שום בנין, או אילו יכולנו להצביע על רבים אלא שאינם שווים כלום, הלא מעשה-שטות הוא כי נשלח ידינו אל בנייני הציבור ונעורר איש את רעהו להיטפל עמהם. הנגיד שדברים אלה נכונים הם או לאו?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ולא הוא הדין בכל? אילו, למשל, בפנייתנו אל ענייני הציבור עוררנו איש את רעהו לפעול כרופאים בני-סמך, ודאי היינו בוחנים, אני אותך ואתה אותי, לאמור: "הבה נראה, בחיי האלים, סוקראטס עצמו — מה מצב גופו מבחינת הבריאות? או האם כבר נפטר מישהו ממחלה בעטיו של סוקראטס, עבד או בן-חורין?" וגם אני, דומני, הייתי חוקר בך חקירות שכאלה; ואילו מצאנו, שאיש לא נשתפר על ידינו בגופו, לא מן הזרים ולא מבני העיר, לא זכר ולא נקבה —

חי זיוס, קאליקלס, כלום לא יהא זה באמת דבר מגוחך, שבני אדם יגיעו לסכלות כזאת עד שבטרם נעשה בחיינו הפרטיים מעשים רבים כפי שנעשם, וברבים מהם אף נצליח ונתאמן באומנותנו די-צורכה — לפני כן נעמוד, על פי הפגתם, ללמוד קדרות במעשה חבית ⁸⁸, ונקום לעסוק בעצמנו בענייני הציבור, ולעורר עליהם גם אחרים שכמותנו? וכי לא סכלות היא בעיניך לנהוג כך?

קאליקלס: אמנם כן.

סוקראטס: ועתה, הטוב באנשים, כיון שאתה עצמך מתחיל זה-עכשיו לעסוק בענייני המדינה, ומעורר גם אותי עליהם ומגנה אותי על שאיני עוסק בהם, האם לא נבחן איש את רעהו לאמור: „הבא נראה, האם כבר שיפר קאליקלס אזרח מהאזרחים? האם יש אחד שהיה קודם גרוע, עוול, פרוץ ושוטה, ובגינו של קאליקלס נעשה נאה-וטוב? זר או בן עירנו, עבד או בן-חורין? הגד-נא, אם באלה יבחן אותך הבוחן, קאליקלס, מהו שתאמר? מי האיש שתאמר עליו כי שיפרתו מתוך שהיית עמו? מדוע תהסס להשיב, אם יש בידך מעשה שעשית שעה שעסקת עדיין ברשות היחיד, בטרם תשלח ידך אל ענייני הציבור?

קאליקלס: רודף-נצחון אתה, סוקראטס.

סוקראטס: אולם לא מתוך רדיפת-נצחון שואל אני, אלא כיון שבאמת מבקש אני לדעת, כיצד יש, לדעתך, לעסוק אצלנו בענייני המדינה. וכי בגשתך אל עסקי המדינה תתן דעתך על משהו אחר, ולא על הדרך בה אנחנו, האזרחים, נהיה טובים ככל האפשר? וכי לא הוסכם בינינו כבר פעמים רבות שזה עניינו של המדינאי? הוסכם או לא? השב-נא! הוסכם — משיב אני בשמך. ואם זהו הדבר שהאיש הטוב אמור לכוון במדינתו, היזכר-נא ואמור לי, לגבי אותם האנשים שדיברת עליהם לפני

שעה קלה, אם עדיין נראה לך שהיו אנשי-מדינה טובים :
פריקלס וקימון ומילטיאדס ותמיסטוקלס.

קאליקלס : כך נראה לי.

סוקראטס : ואם אמנם טובים היו, הרי ברור שכל אחד מהם
עשה את האזרחים טובים יותר, תחת היותם רעים יותר? הכן
עשו או לאו?

קאליקלס : כן.

סוקראטס : אם כן, כשהתחיל פריקלס נואם לפני העם, היו
האתונאים רעים יותר מאשר בזמן בו נאם באחרונה?

קאליקלס : אולי.

סוקראטס : לא אולי, הטוב בבני אדם, אלא בהכרח יוצא
כך ממה שהסכמנו, אם אמנם היה הלה איש-מדינה טוב.

קאליקלס : ובכן מה?

סוקראטס : לא כלום. אבל הגדנא לי עוד זאת, אם נוהגים
לומר על האתונאים שנשתפרו בגינו של פריקלס, או היפוכו
הגמור של דבר: שנתקלקלו בעטיו. שהרי זאת השמועה שאני
שומע, שפריקלס עשה את האתונאים עצלנים ומוגי-לב
ופטפטנים ורודפי-בצע, משום שהוא היה הראשון שהעמידם
על קבלת שכר³⁴.

קאליקלס : מפי בעלי האזניים הרצוצות³⁵ שומע אתה דברים
אלה, סוקראטס.

סוקראטס : אולם אין זה עוד בגדר שמיעה, אלא בבירור
יודע אני וכן אתה, שבתחילה היה לו לפריקלס שם טוב, ולא
העמידו אותו האתונאים לשום דין מגונה — בעוד הם עצמם
רעים יותר. ואילו משנעשו בגינו נאים-וטובים, בסוף חייו של

³⁴ עד לזמנו של פריקלס היו המשרות הציבוריות משרות-כבוד, והוא
שקבע שכר לכל המשרות למיניהן.

³⁵ אוהדי ספארטה שבאתונה, משום שחיקו את מנהגי ספארטה ורוצצו
בהתאגרפות זה את אזניו של זה (השוה „פרוטאגוראס" 342).

פריקלס, מצאוהו אשם במעילה³⁸, וכמעט שאף גזרו עליו מיתה, כמובן מפני שהיה איש-בליעל.

קאליקלס: מה? וכי רע היה פריקלס בגלל זה?
 סוקראטס: על כל פנים, בהם של חמורים וסוסים ושוורים שכך אירע לו היה נחשב לרע: אילו קיבל בהמות אלו כשאינן בועטות בו ואינן נוגחות ואינן נושכות, ותוך כדי השגחתו התפרעו לעשות כל הדברים האלה. וכי לא נראה לך, שרע הוא כל בהם המטפל בכל מיני בעלי חיים, והוא מקבל בעלי-חיים מאולפים יותר, ועושה אותם פראיים יותר משקיבלם? האם כך נראה לך או לאו?

קאליקלס: בוודאי, כדי שאניח דעתך.
 סוקראטס: השב, איפוא, גם על זאת והנח דעתי: האם האדם גם הוא אחד מבעלי החיים או לאו?
 קאליקלס: כמובן.

סוקראטס: והלא בבני אדם היה פריקלס מטפל?
 קאליקלס: כן.

סוקראטס: ומה? וכי לא צריכים היו, כפי שהסכמנו קודם, להיעשות בגינו צדיקים יותר תחת היותם עוולים יותר, אם אמנם המטפל בהם טוב היה בענייני המדינה?
 קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: והרי הצדיקים מאולפים הם, כדברי הומירוס³⁹, ומה לדבריך? לא כך?
 קאליקלס: כן.

סוקראטס: אולם הלה עשה אותם פראיים משהיו בשעה שקיבלם, ודווקא כלפי עצמו, דבר שנתכוון לו פחות מכל?
 קאליקלס: רוצה אתה שאסכים עמך?
 סוקראטס: אם נראה לך שאמת בפי.
 קאליקלס: יהא איפוא כך.

³⁸ בשנת 430, היא השנה השניה למלחמת הסלופוניסית, שנה אחת לפני מות פריקלס. ³⁹ ע"פ הומירוס, אודיסיאה 6, חרוז 120.

סוקראטס: ואם פראיים יותר, הלא גם עוולים ורעים יותר?
קאליקלס: יהי כן.

סוקראטס: נמצא שעל פי הגיון דברים זה לא טוב היה
פריקלס בענייני המדינה.

קאליקלס: לדידך.

סוקראטס: חי זיוס, אף לדידך, על פי מה שהסכמת. ושוב
אמור-נא לי על אודות קימון: וכי אלה שטיפל בהם לא הגלוהו
במשפט-החרסים³⁸, לבל ישמעו קולו עשר שנים? ודבר זה גופו
עוללו גם לתמיסטוקלס³⁹, ונוסף לכך עוד הטילו עליו גלות-
עולם? ואת מילטיאדס שניצח במאראתון החליטו להשליך לתוך
בתרון-הסלע⁴⁰, ולולא התנגד לכך חבר-המועצה שישב בראש,
אף היו משליכים אותו. אבל לו היו אלו, כפי שאתה טוען,
אנשים טובים, לעולם לא היו מגיעים לידי כך. הרי לא זאת
דרכם של רכבים טובים, שבתחילה אינם נזרקים מרכבם, ואילו
לאחר שיטפלו בסוסייהם, ואף ייעשו רכבים טובים יותר, אז
יהיו נזרקים? אין הדבר כך, לא ברכיבה ולא בשום מלאכה
אחרת. או סבור אתה שכן?

קאליקלס: לא כן.

סוקראטס: נמצא, כנראה⁴¹, כי אמת הדבר שנאמר קודם, ואין
אנו מכירים שום איש שהיה טוב בענייני המדינה, במדינתנו
זו. הסכמת שבזמננו אין אף אחד, אך טענת שהיו בדורות
שלפנינו, וקראת בשמות האנשים הללו. אך ערכם של אלו נראה

³⁸ בשנת 461. ³⁹ בשנת 472. ⁴⁰ בשנת 489, שנה אחת אחרי נצחוננו
במאראתון. הפלת הנדון לתוך ה"באראתרון", כלומר לתוך בתרון הסלע,
היתה אחת ממיתות בית דין באתונה.

⁴¹ המילה "כנראה" רומזת על האירוניה שבפסוק זה, שהרי לאחר מכן
משמש אריסטידס, שגם הוא "מוכר" לבני השיחה, דוגמה של מדינאי טוב,
וגם דעתו החיובית של אפלטון על סולון ידועה ממקומות רבים בדיאלוגים;
אלא שאותם האנשים שהביאם קאליקלס לדוגמה, נראים לאפלטון, בשלב
זה של מחשבתו, כנציגי המגמה הריטורית שבקולרה הוא תולה את
התנחנות המדינה.

לנו כשל בני זמננו, ואם נואמים היו, לא הזדקקו לריטוריקה האמיתית, שאז לא היו נכשלים, — אלא למחניפה.

קאליקלס: אולם הרי רחוק הדבר, סוקראטס, שאחד מבני דורנו יפעל בזמן מן הזמנים פעלים כאותם שפעל כל אחד ואחד מאנשים אלו.

סוקראטס: הפלאי, איני מגנה את הללו מבחינת היותם שמ"שי-מדינה, ואף נראה לי כי המה שמשים היו יותר מבני זמננו, ומסוגלים יותר לספק את תאוות המדינה. ואילו להטות את התאוות ולא להתיר להן, ולהביא את האזרחים בשידול ובכפייה אל אותו דבר שבו ימצאו תיקונם — בכך, אפשר לומר, לא נבדלו הללו כלל וכלל מאלה החיים עמנו; והרי רק זהו פעלו של איש-מדינה טוב. אנייות וחומות ומספנות ושאר דברים רבים שכמותם — הרי גם אני מסכים עמך שבהספקת כל אלה היה כוחם של אנשי-העבר גדול משל בני זמננו. מגוחך הוא, איפוא, המעשה שאנחנו, אני ואתה, עושים אותו בדברינו: הלא כל זמן שיחתנו סובבים אנחנו ללא-הפוגה וחוזרים תמיד אל אותו מקום, ואיננו מבינים איש את דברי רעהו. והרי פעמים רבות, דומני, הסכמת והבנת שהן לגבי הגוף הן לגבי הנשמה כפולה היא ההתעסקות: האחת היא שימושית, ובה ניתן לספק לגופינו, כשהם רעבים, את המאכלות, וכשהם צמאים, את המשקאות, ובקר להם, בגדים, שמיכות, נעליים ושאר דברים שיתאוו אותם גופים; ובכוונה תחילה מדבר אני באותן התמונות עצמן, כדי שתתפוס את הדבר ביתר קלות. והמספק את אלה, בהיותו רוכל או סוחר או בעל-מלאכה באחד מהם, אופה או טבח או אורג או סנדלר או בורסקאי, אין כל פלא שבהיותו מה שהוא — הריהו נראה כמטפל בגוף, בעיני עצמו ובעיני זולתו, בעיני כל מי שאינו יודע שחוץ מכל אותן המלאכות ישנה אומנות הגימנאסטיקה והרפואה, שהיא באמת המטפלת בגוף, וגם ראוי לה שתמשול בכל המלאכות הללו ותשתמש במעשיהן, משום שהיא יודעת מה מן המאכלים או המשקאות מועיל ומזיק

לסגולתו הטובה של הגוף, ואילו כל האחרות הללו אינן יודעות
 זאת, ועל כן דומות הן, אותן המלאכות האחרות העוסקות בגוף,
 כשפחות ושמשות ונטולות-חירות, ואילו הגימנאסטיקה והרפואה
 הנן בצדק גבירותיהן. ונראה לי שלעתים מבין אתה כשאני
 אומר שהוא הדין גם בנשמה, והנך מסכים כאילו ידעת כוונתי,
 ואחרי שעה קלה הנך קם ואומר שהיו במדינה אנשי-מדינה
 נאים-וטובים, וכשאני שואל מי הם, אתה מציע לי אנשים
 שמאוד דומים בעיני בעיסוקם המדיני, כאילו שאלתיך בגימ-
 נאסטיקה מי הם אשר היטיבו או מיטיבים לטפל בגוף, ואמרת
 לי בכובד-ראש גמור: תאריון האופה ומיתיקוס שכתב את הספר
 על הבישול נוסח סיקיליה, וסאראמבוס החנווני, אלה הפליאו
 לטפל בגוף, שכן האחד העמיד לחמים נפלאים, השני —
 תבשילים נפלאים, והשלישי — יין נפלא. ואולי היית כועס
 עלי, לו אמרתי לך: „בן אדם, אינך מבין ולא כלום באימונו
 של גוף, הנך מונה לי שמות אנשים שהם שמשים וממלאי-
 תאוות, ואינם מבינים בכך שום דבר נאה-וטוב; הרי כשיזדמן
 להם, ימלאו גופיהם של בני-אדם וישמינו אותם, ואף יזכו
 לשבחים מפיהם, אף על פי שישחיתו גם את בשרם הראשון,
 ובחוסר-נסיונם שוב לא יאשימו הללו את מארחיהם, שהם
 אשמים במחלותיהם ובהשחתת בשרם הראשון, אלא את אלה
 שבמקרה יימצאו להם וייעצו להם עצה בזמן שהזוללות ההיא
 תביא עליהם, כעבור שנים רבות, את חלייה, שהרי כל
 התחשבות עם חוקי הבריאות לא היתה בה, — את האחרונים
 האלה יאשימו ויגנו ויעוללו להם רעה, אם יהיה בידם; אבל את
 הראשונים ההם, האשמים ברעות שמצאום, — אותם יפארו.”
 ומה שאתה, קאליקלס, עושה עכשיו, דומה לזה דמיון רב:
 מפאר אתה אנשים שאירחו את העם הזה וסעדוהו מכל אשר
 איותה נפשו; ואומרים עליהם שנתנו גדולה למדינה, בלי
 להרגיש שנפוחה היא ורקובה מבפנים, באשמת הראשונים
 הללו. כי בלא ישוב-דעת ובלא צדקה מילאו את המדינה נמלים

ומספנות וחומות ומכסים ועוד הבלים שכמותם. וכשתפרוץ מחלה זו, לא יאשימו את יועצי הימים ההם, את תמיסטוקלס וקימון ופריקלס, האשמים ברעות שמצאום; אך אולי יאחזו בך, אם לא תיזהר, ובאלקיביאדס חברי, שעה שיאבדו, מלבד מה שנתווסף להם, אף את רכושם הראשון; והרי אינכם אשמים באותן רעות, אלא אולי שותפים לאשמה. ואף על פי כן רואה אני בימינו, ושומע על אנשי העבר מעשה חסר-טעם: כשנוהגת המדינה באחד המדינאים כאילו עשה עוול, מתרעמים הללו ומתרגשים כאילו נעשה להם דבר נורא: אחרי שגמלו למדינה טובות מרובות, הריהי מאבידה אותם שלא כדין, כפי שהם אומרים. אך זה כולו שקר. אף ממונה אחד על מדינה לא יאבד לעולם שלא כדין בידי אותה מדינה שעליה הוא ממונה. כי נראה שאותו הדבר חל על המתימרים להיות מדינאים, ועל הסופיסטים. שהנה גם הסופיסטים, אפילו חכמים הם בשאר בחינות, עושים מעשה משונה זה: הם, שלפי טענתם הנם מורים סגולה טובה, מאשימים פעמים רבות את תלמידיהם שהם עושים להם עוול בקיפוח שכרם וכפיית-טובה אחרת, אחרי שהם, הסופיסטים, גמלו להם טובה. ומה לך חסר-שחר יותר מטענה זו, שאנשים אשר היו לטובים-וצדיקים, לאחר שניטל מקרבם העוול על ידי מורם ונתחלף בצדקה, יעשו עוול בכוח אותה סגולה שניטלה מהם? וכי אין זה משונה בעיניך, חברי? הכרחתני לנאום נאום ממש, מתוך שסירבת להשיב לי.

קאליקלס: ואינך מסוגל לדבר, באין משיב לך?

סוקראטס: דומה היה שכן; עכשיו, על כל פנים, נתמשכו דברי, משום שסירבת להשיב לי. אולם, אישי הטוב, הגד-נא, בחיי אל-הידידות, האם אין זה בעיניך חסר-שחר, שמי שטוען שעשה אדם אחר לטוב, בא ומתאונן על אותו אדם עצמו ואומר שאהרי שעשאו טוב, והנהו טוב, הריהו נמצא נבל לאחר-מכן?

קאליקלס: בעיני, כן.

סוקראטס: וכי אינך שומע תלונות כאלו מפי הטוענים שהם מחנכים בני-אדם לסגולה טובה?

קאליקלס: שומע אני; אך מה תאמר על אנשים שאינם שווים כלום?

סוקראטס: ומה תאמר על אלה הטוענים שממונים הם על המדינה ושוקדים לעשותה טובה ככל האפשר, ושוב מקטרגים עליה בעת מצוא, שמנובלת היא מאין כמותה? וכי סבור אתה שיש הבדל בינם לבין הללו? לא, השליו כאלוהים: סופיסטז וריטור היינו הך הם, או דבר-מה קרוב ודומה, כפי שאמרתי לפולוס. ואתה שלא ידעת זאת, רואה בה בריטוריקה דבר-מה נהדר, ואילו לזה אתה בז. אך לאמיתו-של-הדבר נאה היא סופיסטיקה מריטוריקה בה במידה שתחוקה נאה היא משיפוט, וגימנאסטיקה מרפואה. ודווקא הנואמים-לפני-העם והסופיסטים אינם זכאים, לדעתי, להתאונן על אותו חפץ, שהם עצמם מחנכים אותו, ולומר שהוא מרע עמהם, או חייבים הם יחד עם אותה תלונה לקטרג גם על עצמם, שלא הועילו כלום לאנשים שלפי טענתם הם מועילים להם. וכי אין זה כך?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: ודווקא הם יכלו, כפי שמסתבר, לגמול טובה זו שהיא מיוחדת להתעסקותם אף בלי לדרוש שכר, אילו דיברו אמת. כי מי שנהנה מטובה אחרת, כגון שנעשה מהיר על ידי מעמלו, אפשר שיקפח את מורהו, אילו הנית לו המעמל ולא התנה עמו בדבר תשלום השכר, שיקבל את כספו במידת האפשר בעת ובעונה אחת עם הקניית המהירות. כי לא באיטיות, דומני, עושים בני-האדם עוול, אלא בעוול. לא כן?

קאליקלס: כן.

סוקראטס: אם יעקור, איפוא, אדם את הדבר הזה גופו, את העוול, אין הוא מסתכן שיפבול ביום מן הימים עוול מידי חניכו, ורק הוא יכול ללא-חשש לגמול את הטובה הזאת חינם, אם אמנם יש מי שמסוגל לעשות אנשים לטובים. או לא כן?

קאליקלס: אמנם כן.

סוקראטס: זאת היא הסיבה, כנראה, שבשלה אין הדבר נחשב לחרפה לייעץ במחיר-כסף שאר עצות, כגון על בנין בית ויתר מלאכות.

קאליקלס: כנראה.

סוקראטס: אך בענין זה: כיצד יהיה אדם טוב ככל האפשר, ויטיב לנהל את ביתו או מדינתו, כאן נחשב הדבר לחרפה כשאומר אדם שלא יתן עצה אלא אם כן ישתכר כסף. לא כן? קאליקלס: כן.

סוקראטס: וברור, שסיבת הדבר היא בכך, שרק הטובה הזאת מביאה את מקבלה לידי תשוקה שיגמול טובה תחת גמילת טובה, עד שנחשב הדבר לסימן יפה לאומנותו: אם אמנם גמל האיש את הטובה הזאת — יגמלו לו טובה תחתיה, ואם לא גמלה, לא יגמלו לו; האם כך הוא?

קאליקלס: כך.

סוקראטס: אם כן, הגדר-נא לי לאיזה משני מיני-הטיפול במדינה הנך מעורר אותי: לאותו שמתגבר על האתונאים עד שיהיו טובים ככל האפשר, כדרכו של רופא, או כמי שישמש אותם ויעשה אתם להנאתם? את האמת אמור לי, קאליקלס; הרי כשם שפתחת בלשון גלויה, מצווה עליך לסיים ולומר את כל אשר עם לבבך. גם עכשיו דבר-נא דיבור טוב ואציל.

קאליקלס: אומר אני, איפוא: כמי שישמש אותם.

סוקראטס: אתה מעוררני, איפוא, האציל באדם, להיות חנף? קאליקלס: ואף, אם שם זה נעים לך יותר, להיות מיסי². שאם לא כך תעשה — — —

סוקראטס: אל תאמר את שאמרת פעמים רבות: שיהרגני מי שירצה; כדי שלא אשוב גם אני ואומר: «בהיותו נבל יהרוג איש טוב»; ואף לא: שיקח ממני דכושי; כדי שלא אשוב ואומר: «אם יקח, לא ידע מה יעשה בו, אלא כשם שלקח ממני שלא כדין —

• בני מיסיה שבאסיה הקטנה נחשבו בעיני היוונים עבדים בזויים ביותר.

כן ישתמש בו שלא כדין, ואם שלא כדין — הרי בדרך מגונה, ואם בדרך מגונה — הרי לרעתו."

קאליקלס: כמה בטוח אתה, לכאורה, שלא יקרך אחד המקרים האלה, כאילו יושב אתה מכאן והלאה, ואינך עלול להתבע לדין, אולי על ידי אדם מנוול מאוד ושפל.

סוקראטס: אם כן, הריני באמת שוטה, קאליקלס, עד שאיני מאמין שכל אחד יקרנו במדינה הזאת ככל אשר יקרנו. אבל ידוע ידעתי את הדבר הזה: שכשאתבע לדין ואסתכן באחת הסכנות שאמרת, יהיה האיש שיאשימני אחד הרשעים, שכן שום איש הגון לא יאשים אדם שאינו עושה עוול; ולא ייפלא הדבר אם אומת. האם רצונך כי אומר לך, מה טעם מניח אני שכך יהיה?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: סבורני שיחד עם אתונאים מועטים, כדי שלא אומר: אני לבדי, שולח אני ידי באומנות המדינית האמיתית, ועוסק בענייני המדינה באין עמי איש מבני זמננו. וכיון שלא כדי לשאת חן אומר אני את הדברים שאני אומרם מדי-פעם בפעם, אלא מכוון למה שטוב ולא למה שנעים ביותר, וכיון שאני מסרב לעשות מעשים שאתה משבחם, את המעושים הללו, לא יהיה לי מה אומר בבית הדין. ועולה על דעתי אותו דבר שאמרתי אל פולוס: אשפט כפי שבוודאי יישפט רופא בבית-דין של ילדים, בקטרג עליו טבח. שער נא בנפשך, כיצד יתגונן איש כזה שהובא בפני הללו, אם יקטרג עליו המקטרג לאמור: "ילדים, איש זה הביא עליכם רעות מרובות, ואף משחית הוא את הצעירים שבכם באשר הוא מנתח ומכווה; הוא מדלדל וחונק אתכם עד לאין מוצא, נותן לכם משקאות מרים שבמרים ומכריחכם לרעוב ולצמוא, לא כמוני הסועדכם כל מיני מגדנים לרוב". וכי מה סבור אתה יש בפי הרופא הנתפש בצרה הזאת? או אם יגיד את האמת: "כל זאת עשיתי, ילדים, כצורך"

הבריאות? — כמה ירעישו, לדעתך, הדיינים שכך טיבם? לא בקול רם?

קאליקלס: אולי; יש לחשוב כך.

סוקראטס: וכי אינך סובר שיהיה כולו אובד-עצה, מה עליו להגיד?

קאליקלס: בוודאי.

סוקראטס: וכמקרה הזה, יודע אני, יקרה גם אותי כשאובא לפני בית דין. כי שום הנאות שסיפקתי לא אוכל למנות להם, והרי אותן חושבים הללו לטובות ולמועילות, ואני אינני מקנא לא בספקיהן ולא באלה שלהם סופקו. ואם יטען הטוען שאני מביא צעירים לידי אבדן עצה ומשחיתם, או שאני עולב בזקנים באמרי להם דברים מרים ברשות היחיד או ברשות הציבור, לא אוכל לומר את האמת: „בצדק אומר אני את כל הדברים האלה, ועושה בכך את שלכם, רבותי הדיינים“; וגם דבר אחר לא אוכל לומר, עד שייתכן ויקרני מה שיקרני.

קאליקלס: וכי נראה לך, סוקראטס, שיפה לאדם כשהוא נתון במדינה במצב כזה, ואין ביכולתו לעזור לעצמו?

סוקראטס: כן, אם אמנם ימצא בו הדבר האחד ההוא, קאליקלס, בו הסכמת אתה פעמים רבות: אם עזר לעצמו בזה, שלא עשה שום דבר-עוול לא לבני-אדם ולא לאלים, לא בדיבור ולא במעשה. כי על עזרה זו שאדם עוזר לעצמו הוסכם בינינו פעמים רבות שהיא גוברת על הכל. ואילו הוכיח מי שהוכיח, שאין ביכולתי להביא לעצמי ולזולתי את העזרה הזאת, הייתי מתבייש, אם לעיני רבים יוכיח או לעיני מועטים, ואפילו ביחידות יוכיח והוא מוכיח יחיד; ואם אמות בשל אי-יכולת זו, — יחרה לי הדבר. אך לו מתי בשל חסרון ריטוריקה מחניפה, מובטחני שהיית רואה אותי נושא את המוות על-נקלה. כי מפני עצם המיתה אין איש מפחד, אלא אם כן חסר-שכל וחסר-גברות הוא לחלוטין, אולם מפני עשיית-העוול מפחד הוא. שכן לרדת שאולה בעוד הנשמה גדושה מעשי-עוול רבים, הרי זאת

היא רעה שאין למעלה הימנה. ואם יש את נפשך, אספר לך סיפור, להראותך שכך הוא הדבר.

קאליקלס: מאחר שסיימת כל מה שרצית, סיים-נא גם בכך. סוקראטס: ובכן הקשב-נא—הרי כך פותחים—לסיפור יפה מאוד מאוד, שתחשבהו, כמדומני, לאגדה, ואני חושבו לסיפור-מעשה. שכן בבחינת דברי-אמת אספר לך מה שאני עומד לספר. הרי כפי שמספר הומירוס⁴³ חילקו ביניהם את הממשלה זיוס ופוסידון ופלוטון, לאחר שקיבלוה מידי אביהם⁴⁴. וחוק זה נהג בשלטונו של קרונוס לגבי בני אדם, ועודנו נוהג גם עכשיו באלים, מאז ומעולם: שכל אדם שסיים חייו בצדק ובחסידות עובר אחרי מותו אל איי השליויים ושוכן באושר שלם הרחק מרעות, ומי שבעוול ורשע, הולך לכלא השילום-והדין הנקרא טארטארוס. אולם בעת שלטונו של קרונוס, ועד בראשית ממשלת זיוס, היו הדיינים אנשים חיים שדנו על חיים, ודינם היה באותו יום בו עמדו למות; על כן נתעוותו הדינים. ופלוטון והממונים על איי השליויים באו ואמרו לזיוס, שבשני המקומות כאחד באים אליהם אנשים שאינם ראויים לכך. דיבר זיוס ואמר: „אבטל את המעשה הזה. שכן עכשיו מתעוותים הדינים. כי במלבושיהם“, אמר, „נדונים הנדונים. שכן נדונים הם בחייהם. ורבים“, אמר, „שנשמותיהם רעות, מלובשים בגוף יפה וביחוש-משפחה ובעושר, ובשעת דינם קמים להם עדים מרובים המעי-דים שחיו חיי-צדק. והדיינים מתבלבלים בעטיים, כל שכן שגם הם דנים במלבושיהם, ועל נשמתם חופפים עיניהם ואזניהם וכל גופם. וכל זה עומד להם מנגד, מלבושי עזמם ומלבושי הנדונים. ובכן, ראשית כל“, אמר, „יש לבטלם מלדעת מראש את מותם, שהרי עכשיו הם יודעים אותו מראש; וכבר נצטווה פרומיתיוס לבטלם מדבר זה. לאחר מכן יש לדון אותם כשהם ערומים מכל אלה. כי יש לדונם לאחר מותם. וגם הדיין צריך שיהיה ערום, מת שבעצם-נשמתו מתבונן בעצם נשמת-כל-אחד אחרי

⁴³ ע"פ הומירוס, איליאס 15, חרוז 187 וכו'. ⁴⁴ הוא קרונוס.

שיפתיענו מותו, והוא מבודד מכל בני משפחתו ונטש עלי אדמות כל אותו פאר, כדי שבצדק יגזר גזר הדין. וכיון שידעתי זאת לפניכם, מיניתי לדיינים שלושה מבני: שניים מאסיה, הם מינוס וראדאמאנתיס, ואחד מאירופה, הוא איאקוס; לאחר שאלה ימותו — ישבו לדין בנאות-הדשא, על אם-הדרך שם נפרדות שתי המסילות, האחת לאיי השליוויים והשניה לטארטארוס. ואת בני-אסיה ידון ראדאמאנתיס, את בני-אירופה איאקוס; ולמינוס אתן את זכות ההכרעה כל אימת ששני האחרים יהיה להם ספק-מה, כדי שככל האפשר יצדק גזר הדין על מסעם של בני האדם."

זהו, קאליקלס, הדבר ששמעתי ואני מובטח באמיתו. ומתוך דברים אלה אני נמצא למד: המוות אינו, כפי שנראה לי, אלא פרידתם של שני דברים, של הנשמה ושל הגוף, זה מעל זה. ולאחר שנפרדו, איפוא, זה מעל זה, נשארים שניהם כמעט באותו מצב בו היו גם בחיי האדם, ואשר לגוף, ניכרים לעין טבעו וכל טיפול שטיפלו בו ומה-שעבר עליו. כגון מי שגופו היה בחייו גדול, מטבעו או מהזנתו או משניהם כאחד, הרי גם גופתו אחרי מותו גדולה היא, והשמן — שמנה גופתו, וכיוצא בזה; ומי שהיה מגדל שערו, גם שער-גופתו מגודל. ומי שהיה סופג מלקות, ועקבות המלקות, הצלקות, היו בגופו, הרי אפשר לראותם גם בגופו המת. ומי שבחיו היו אבריו שבורים או נקועים, הרי ניכר אותו הדבר עצמו גם בגופתו. בקצרה: תכונות הגוף שהיו בו בחיי האדם, ניכרות כולן או רובן גם זמן-מה אחרי מותו. ודומני שאותו הדבר עצמו חל גם על הנשמה, קאליקלס; בהתערטל הנשמה מהגוף, ניכרות בה כל התכונות הטבעיות וכל מה שעבר על נשמת האדם בשל התעסקותו בכל ענין וענין. ושעה שמגיעים הם אל הדיין, אלה שמאסיה אל ראדאמאנתיס, מעמידם ראדאמאנתיס ומתבונן בנשמת כל אחד בלי שידע של מי היא, ופעמים רבות יקרה שיש לו ענין עם המלך הגדול או עם מלך או שליט אחר, ויראה

שאינ מתום בנשמתו, אלא שלקתה מלקות ומלאה היא צלקות של שבועות-שוא ועוולה, כעקבות שכל מעשה ממעשיו השאירם בנשמתו, והכל עקום בה מחמת שקר והתרברבות, ואין בה קו ישר, משום שנתגדלה ללא אמת. והוא רואה את הנשמה שהיא כולה חוסר-סימטריה וכיעור, בשל אלימותה ותפנוקיה ורהבה ופריצות-מעשיה. ובראותו אותה בכך, מיד ישלחנה בחרפה למאסר, ובהגיעה לשם תשא את הראוי לה. וכל מי שנתון בעונש, כשמענישו נוהג כשורה, ראוי לו שייעשה טוב יותר וייעזר, או שיהיה אזהרה לזולתו, כדי שאחרים יראו בסבלותיו, ויטיבו דרכם מתוך מורא. והנעזרים שנותנים את הדין לאלוהים ולבני-אדם הם אלה שחטאו חטאים שיש להם מרפא; אולם אף להם עולה עזרה זו במכאובים ובייסורים, גם כאן וגם בשאול, כי אין דרך אחרת להיפטר מעוול. ואילו אותם שעשו עוול שאין למעלה הימנו, ובמעשים כאלה נהיו חשוכי מרפא, הם ישמשו אותות האזהרה; בעצמם לא יפיקו מעונשם כל תועלת, שהרי חשוכי-מרפא הם, אלא שאחרים יפיקו תועלת בראותם את אלה שבחטאם סובלים הם לעולמי-עד את הגדולים והמכאיבים והאיומים שבסבלות, ונתלו ממש כאותות אזהרה שם בכלאו של שאול, לראווה ולתוכחה לכל עושי עוול שיגיעו לשם כאשר יגיעו. ואחד מהם, אומר אני, יהיה גם ארכלאוס, אם אמת בפי פולוס, וכל רודן שיהיה כמותו. ודומני שרוב אותות האזהרה האלה הם רודנים ומלכים ושליטים ומנהיגי המדינות; שבגלל היכולת שבידם, מגדילים הללו ביותר חטאותיהם ופשעיהם. גם הומידוס מעיד על כך: כי מלכים ושליטים הם הנענשים בשאול לעד שאותם תיאר בשירו: טאנטאלוס וסיסיפוס וטיטיאוס⁴⁵. ואילו שום משורר לא תיאר את תרסיטס⁴⁶, או נבל-הדיוט אחר, כשהוא עומד בעונש גדול כחשוך-מרפא; כי לא היתה לו היכולת, כמדומני, לחטוא חטאים

⁴⁵ ע"פ הומירוס, אודיסאה 11, חרוזים 576—600.

⁴⁶ הדמות הידועה מתוך האיליאס להומירוס (אליאס 2, חרוז 212 וכר).

שכאלה, ועל כן היה מאושר מאלה שהיתה להם היכולת. לא. קאליקלס: אלא שמבעלי היכולת יהיו גם הפושעים הגדולים מאוד. אמנם אין שום מניעה שיהיו גם בהם אנשים טובים, ומאוד יש לשמוח על אותם שיהיו כך: שכן קשה הוא, קאליקלס, וראוי לשבח רב, אם מי שרבה יכולתו לעשות עוול, יחיה את חייו בצדק. מועטים הם כאלה, אולם גם פה באתונה וגם במקומות אחרים היו, וכפי שאני סובר, גם יהיו אנשים נאים וטובים בסגולה טובה זו: לטפל בצדק במה שיופקד בידם. והנה אחד אף נודע מאוד מאוד לתהילה גם ביתר מדינות יוון: הוא אריסטידס⁴¹ בן ליסימאכוס. אולם רוב השליטים, הטוב באדם, נעשים רעים. וכפי שאמרתי: שעה שאותו ראדאמאנתיס רואה לפניו אחד שכזה, לא ידע על אודותיו שום דבר אחר, לא מי הוא ולא מאיזו משפחה הוא, אלא זאת שהוא אחד הנבלים. וכשיבין זאת — ישלחנו לטארטארוס, וגם יתן בו סימן אם יש לו מרפא, לדעתו, או אין. והלה, בהגיעו לשם, יסבול את הראוי לו. ופעמים יראה נשמה אחרת שבחסידות חיתה חייה והיה בהם מן האמת, נשמתו של איזה הדיוט, אך מעל לכל — כך טוען אני, קאליקלס — של איש שואף-חכמה שעשה את המוטל עליו ולא הירבה בחייו פעלים לא-לו — ובשמחה ישלחנה אל איי השליווים. וכמוהו כן איאקוס, ושניהם גוזרים את הדין כשבידם מטה. ומינוס יושב ומשגית, ורק הוא אווזו בשרביט זהב, כפי שראה אותו אודיסיוס, בשירו של הומירוס⁴², ומספר:

דִּין הַמֵּתִים הוּא דָן, וְיָדוּ מִחֻקַּת שְׂרָבִיט פֶּן.

והנה על דעתי, קאליקלס, נתקבלו הדברים האלה, ושמתי לי למטרה להראות לדין את נשמתי בריאה ככל האפשר. על כן זנחתי את כיבודי ההמון, ותוך שאני עוסק באמת, נסה אנסה

⁴¹ המכונה "הצדיק". השוה "לאכיס", הערה 3, ולעיל הערה 41.

⁴² הומירוס, אודיסיאה 11; חרוז 569.

להיות בחיי טוב ככל שאוכל, וכן גם במותי כאשר אמות. ולכך אני מעורר גם את כל שאר בני האדם, במידה שהדבר בידי, והנה גם אותך מעורר אני אל אורח-חיים זה ותחרות זו, שהיא כפי שאני טוען, שקולה כנגד כל התחרויות הנוהגות כאן, והנני מגנה אותך על שלא תהיה מסוגל לעזור לעצמך לכשתעמוד למשפט ולגזר-הדין שדיברתי עליו כעת, אלא — לכשתבוא לפני הדיין, לפני בנה של איגינה⁴⁹, והוא יתפושך ויוביל אותך, יהיה פיך פעור וראשך סחרחר, וכחלקי כאן יהיה חלקך שם, ואולי אף יסטור מי שיסטור על לחיך בחרפה, ויתעלל בך ככל שיתעלל.

ואפשר אגדה היא בעיניך, כפי שתספר אשה זקנה, והנך בז לאותם הדברים, ואף לא היתה שום תמיהה בבז הזה, אילו יכולנו למצוא בחיפושינו דברים טובים ואמיתיים מהם. אבל עיניך הרואות שאתם שלושתכם, החכמים ביותר בין היוונים שבדורנו, אתה, פולוס וגורגיאס, לא היה בידכם להראות שיש לחיות באורח חיים אחר, זולת זה שכנראה עשוי להועיל גם שם. אלא בין הדברים המרובים כל כך שנאמרו, הופרכו כל השאר ורק האחד עומד ללא חת: שיש להיזהר יותר מעשיית-העוול מאשר מסבילתו, ויותר-מכל חייב גבר להשתדל לא שייראה כאילו היה טוב, אלא שיהיה טוב, גם בחיי היחיד וגם בחיי הציבור. ומי שירע במשהו, צריך שיווסר, וזהו הטוב השני במעלה, לאחר היות אדם צדיק: שיעשה צדיק, ויתן את הדין בהיווסרו; ומכל חנופה, לעצמו ולזולתו, למועטים ולמרובים, יש לברוח; ושימוש זה, המכוון תמיד למה שצודק, יש להשתמש גם בריטוריקה וגם בכל שאר פעלי איש.

שמע, איפוא, בקולי ולך אחרי לאותו מקום שבבואך לשם תהיה מאושר, גם בחיך וגם במותך, כפי שמרומז בסיפור המעשה. ומי שיבז לך כלשוטה ויתעלל בך, הנח לו ויעשה כרצונו, וחי ויוס! אף יסטור לך אותה סטירת קלון, ויחזק לבך;

⁴⁹ הוא איאקוס, הדן את בני אירופה, כמסופר לעיל.

כי שום דבר איום לא יאונה לך, אם אמנם תהיה נאה־וטוב.
 ואתה מתאמן בסגולת האדם הטובה. ואחרי שנתאמן יחדיו
 באימון זה, אזי, לאחר מכן, נפנה, כשייראה לנו צורך בכך, גם
 אל ענייני המדינה, או נטכס עצה על שאר דברים שיבואו
 לפנינו, כי אז טובים נהיה לטיכוס עצה יותר משהננו עכשיו.
 כי בהיות מצבנו כפי שנתברר עכשיו, מגונה הוא שנתדרבב
 כנערים כאילו יש בנו ממש, והרי לעולם אין לנו אותה הדעה
 באותם העניינים עצמם, ובאלה שהם חשובים ביותר; עד כדי
 כך חסרים אנחנו חינוך. מורה־דרך יהיה לנו, איפוא, אותו
 הגיון־דברים שנתגלה עכשיו ומסמן לנו כי זה אורח החיים
 הטוב ביותר: שנהיה מתאמנים בצדקה ושאר הסגולה הטובה,
 ובך נחיה ונמות. נלך־נא אחריו ונעורר עליו גם את זולתנו,
 ולא אחרי אותו שבטחת בו וקראתני אליו. כי אין הוא שווה
 ולא כלום, קאליקלס.